VASILE HANU

PARTICIPARE

Editura **CRISSERV - Mediaș**
Tehnoredactare – Cosmin Brot
ISBN 973-87431-8-4

Ediție îngrijită de **Constantin Iorgulescu**

Soției mele Cornelia care n-a obosit așteptând

VASILE HANU

PARTICIPARE

Memorii

Mediaș - 2005

Autorul a ezitat îndelung înainte de a hotărî dacă acest text, scris și datat 7 martie 1977, păstrat cu riscurile cunoscute, să fie publicat după decembrie 89. La repetatele insistențe ale „îngrijitorului" și-a dat acest acord la 29 august 2005 în ziua când a împlinit o sută de ani. Reținerea, de înțeles pentru cine parcurge textul, s-a datorat nu atât cruntei povești a celor 16 ani de închisoare, creștinește îndurată, cât dureroaselor concluzii ce se impun oricărui om de bună credință, după atare lectură.

Am insistat ca textul să se tipărească convins de valoarea de unicat a acestor memorii ce se detașază cu mult de altele asemenea prin desăvârșita lor simplitate, probitate, înțelepciune, smerenie de cuget, prin ele însele dovedind că sunt ale unui luptător (politic) al lui Cristos, ce se folosește de învățăturile lui Cristos, și căruia, se pare, pentru aceasta, Dumnezeu i-a dăruit lungime de zile, spre mărturie.

Memoriile de temniță ale domnului Vasile Hanu sunt rarisime și pentru că fac dovada, printr-o întreagă viață de om, că cinstea în politică e, totuși, posibilă.

Constantin Iorgulescu

1. Familia, şcoala primară, liceul

Sunt născut la 29 august 1905 în comuna Cacova, azi Livezile, judeţul Alba, din părinţii Iacob (1872-1945) şi Palaghia (1880-1949), ţărani cu stare mijlocie, al treilea din nouă copii, şapte băieţi şi două fete: Ştefan, Maria, Vasile, Nicolae, Nicodim, Traian, Domnica, Alexandru, Gheorghe. Neamul Hăneştilor s-a prăsit în comuna noastră, după spusele bătrânilor copilăriei mele, dintr-un fecior de mocan ce s-a stabilit în sat ca servitor la o văduvă bogată, cu care apoi s-a căsătorit şi au avut copii. După calculele mele faptul acesta s-a putut petrece după revoluţia lui Horea, în al cărui sat, Arada-Albac, Hăneştii erau numeroşi. Autorităţile timpului i-au împrăştiat după revoluţie drept represalii, pe mulţi din locuitorii acestui cătun, departe în ţară, până prin Banat. În anul 1930 am avut camarad la şcoala militară de ofiţeri de rezervă din Bacău, pe învăţătorul Ioan Han din Arada.

La etatea de şapte ani am fost dus la Aiud să urmez la şcoala primară ungurească împreună cu alţi trei consăteni de aceeaşi vârstă, pentru că atunci era recomandabil să cunoşti limba statului maghiar, dacă aveai de gând să devii altceva decât ţăran. Era în satul nostru un învăţător vrednic, Augustin Ocnean, care, ca toţi preoţii şi învăţătorii satelor româneşti, îndemnau pe ţărani să-şi trimită din copii la şcoli mai înalte, în vederea consolidării categoriei intelectualilor români, atunci conducătorii şi apărătorii intereselor poporului român din Ardealul ce făcea parte din Ungaria. În 1916, după terminarea a patru clase primare, în plin război mondial, mama are curajul să mă înscrie la liceul „Sf. Vasile" din Blaj, deşi avea pe umerii ei povara grijilor gospodăriei şi a celor şapte copii, în timp ce tata lupta pe frontul din Galiţia. Curând am primit scrisoare-răspuns de la el, cu îndemnuri de a fi ascultător de cei mari şi harnic la învăţătură, ca truda mamii să nu fie zadarnică. Şi n-a fost zadarnică, fiindcă încheiam anul şcolar cu calificative de

„foarte bine" afară de o singură materie la care am obținut un „bine", iar în clasa a doua mi s-a acordat o bursă de 90 coroane din fondul Mitropolit Alexandru Șterca Șuluțiu, pe care i le-am dat mamii. Rețin amănuntul că tata își încheia scrisorile ce-mi trimitea cu vocabula „amin".

Școlile din Blaj erau confesionale, adică înființate la 1754 de biserica română unită, au fost întreținute din fondurile acestei biserici, dar învățământul se preda după programa întocmită de Ministerul Învățământului. Corpul profesoral era recrutat de mitropolie ținând seama de calificarea legală. De la un timp salarizarea o făcea statul maghiar, iar după unirea din 1918, statul român. Profesorii liceului din Blaj erau și preoți, de la începuturile lui până la desființarea bisericii unite, în 1948. În clasă instrucția elevilor se făcea cu seriozitate, iar viața lor era supravegheată și îndrumată după criteriile credinței; în duminici și sărbători asistam la oficierea sfintei liturghii în catedrală, grupați pe clase, anul școlar începea cu oficierea sfintei liturghii la care se citea evanghelia semănătorului: „Ieșit-a semănătorul să samene sămânța sa"..., la Crăciun și la Paști ne spovedeam și cuminecam toți elevii. Era bine așa, în genere trăiam o viață moral curată, fără chefuri, fără alte vicii, doar că unii din noi mai fumau. Orașul era mic, supravegherea elevilor era susținută. Ca atmosferă culturală, tradiția romanității poporului român, întemeiată de marii latiniști, era vie între noi încât la festivitatea în cadru restrâns, cu ocazia absolvirii liceului, în 1924, la care a participat delegatul Mitropoliei, profesori și puțină lume din oraș, în cuvântul pe care l-am rostit – azi îmi dau seama și mai bine de asta – defineam această atmosferă când spuneam – „nu știu în ce măsură ați fost mulțumiți de cunoștințele ce am arătat că posedăm cu ocazia acestui examen, dar vă asigurăm că noi, elevii Blajului, ducem cu noi în viață dragostea de neam și de Dumnezeu pe care ne-am însușit-o pe băncile acestui liceu". Profesorul universitar G. Bogdan-Duică, președintele comisiei

de examinare, m-a privit și a spus un răspicat „bine!". – Pe lângă cultivarea minții, prin cunoștințele ce mi le dădeau disciplinele obiectelor de învățământ, profesorii Blajului, așa cum am menționat, puneau accentul, în spiritul unei vechi tradiții, pe formarea caracterului elevilor cu ajutorul credinței și moralei creștine, o tradiție ce era nu numai a acestor școli, ci a poporului român întreg. Morala în învățământ avea să se laicizeze la noi, adică să se întemeieze exclusiv pe sisteme de gândire și interese temporale, deci pe valori relative, doar mai târziu, când religia a fost eliminată de tot ca materie de studiu.

În toamna anului 1918 se termina întâiul război mondial cu înfrângerea puterilor centrale: Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria, Turcia de către forțele aliate: Anglia, Franța, S.U.A., Italia, Serbia, România, Rusia. La 1 decembrie 1918, Marea adunare a românilor din Transilvania proclama la Alba Iulia unirea Ardealului cu România, în virtutea dreptului de autodeterminare al popoarelor, principiu proclamat de președintele Wilson al Americii, acceptat de conferința de pace de la Paris, ca putere structuratoare a noii hărți politice a Europei. Eliberarea Bucovinei, Basarabiei, Ardealului și unirea lor cu țara mamă, a dus la formarea României Mari, de la Nistru la Tisa, din Hotin la Dunăre. Fericită generația care a trăit, după atâtea lupte și sacrificii, momentul unirii tuturor românilor într-un stat național unitar. Se dădea astfel satisfacție unor aspirații politice cu sacrificii de sute de ani. A fost o revărsare de bucurie din hotare în hotare, neîntinată de acțiuni răzbunătoare, o bucurie pură ce ți-o dă împlinirea justiției istorice, o bucurie ce a cuprins toate straturile poporului român. Am văzut soldați întorcându-se acasă în sat cu panglici albe la capelă, simbolul păcii. Familiile celor ce căzuseră pe diferite fronturi europene își plângeau morții. Comuna mea având vreo mie două sute de locuitori a dat treizeci și șase de eroi, ale căror nume sunt înscrise pe placa de marmură a monumentului ce s-a ridicat și s-a sfințit, întru amintirea lor, la 22 august 1935. Dar iarna

anului 1918 venea şi cu durere: o epidemie de „gripă spaniolă" ce avea să secere multe vieţi de toate vârstele. Omenirea ieşise sleită de puteri dintr-un război ce i-a impus mari eforturi însoţite de multe privaţiuni. Viaţa îşi continua însă drumul firesc. Anul agricol a fost bogat în roade, grîu, porumb, vin, fructe se găseau îndestulător în gospodăriile ţăranilor. Cei ce s-au întors din război se adunau în cercuri de rubedenii, de prietenii, spre a se bucura de revederea împreună. S-au pus la cale multe cumetrii şi nunţi. La horă se puneau în fruntea „haidăului" spre bucuroasa mirare a noastră, a copiilor, părinţii noştri, bărbaţi ce trecuseră, unii, de patruzeci de ani. Toată vara anului 1919 satul trăia încă bucuria revenirii păcii în ţara acum românească. Un negustor ieşit la verde cu familia şi prietenii, îşi trecea degetele prin iarbă şi spunea „acum şi iarba-i românească". Iar ţăranii cântau „Eu sunt român, eu sunt roman, Sunt nepot de-al lui Traian". Acestea sunt amintirile unui băiat de 13 ani care a trăit evenimentele anului 1918 într-un sat din Ardeal. După ani, un fost ministru bănăţean, Sever Dan, a stârnit o furtună de proteste în presă pentru că a scris într-un articol de ziar că România Mare a făcut-o mai mult Dumnezeu decât oamenii, fiindcă conform înţelegerilor secrete dintre România şi aliaţi, noi urma să obţinem numai Ardealul şi Bucovina dar iată că, pe lângă, împotriva prevederilor tratatelor secrete, noi am obţinut, prin voia lui Dumnezeu, şi Basarabia. I s-a reproşat lui Sever Dan că uită de imensele jertfe făcute de poporul român de-a lungul istoriei şi în timpul crâncenului război din 1916-1919. Într-adevăr sacrificiile nu pot fi trecute cu vederea, nici suferinţele îndurate de români dar nici bunăvoinţa divină care în acel moment al istoriei ne-a răsplătit deplin pentru îndelungatele, incalculabilele sacrificii ale poporului român, pentru drepturile lui. Căci Dumnezeu e perpetuu prezent nu numai în natură, ci şi în istorie.

Desigur, unirea cu Ţara mamă s-a resimţit şi la nivelul vieţii de elevi prin modificări în programa analitică: se introducea studiul limbii franceze şi în liceele din Transilvania, trei ore săptămânal; orele de latină se reduceau de la cinci la trei; limba greacă a fost scoasă din programă. Ne-a impresionat aerul de nou, de modernitate a limbii manualelor venite de la Bucureşti: în loc de nulă se spunea zero; în loc de germână se spunea germană, în loc de gimnaziu, şcoala secundară cu opt clase devenea liceu, iar noi în loc de studenţi ne numeam elevi; la orele de muzică cântam „Ştefan, Ştefan Domn cel Mare", „Cântecul gintei latine", „La arme", iar la manifestaţii mărşăluiam cu cântecele armatei române „Treceţi batalioane române Carpaţii", „Oituzul geme", „La Turda unde voievodul Mihai cel Brav a fost ucis" şi altele. Din Ţară venea înspre noi suflul unei vieţi libere, româneşti, opreliştile ce ne stânjeneau au fost înlăturate, ne uneam. Fuzionam sufleteşte cu românitatea întregii ţări. Liberi, ne simţeam popor liber în ţara întregită. Ce deosebire între climatul spiritual dominant în ţară la sfârşitul primului război mondial, de bucurie, libertate, împăcare, unire şi atmosfera încărcată de nori ameninţători înstăpânită în ţară la sfârşitul celui de al doilea război mondial. Avea să înceapă între noi marea Răfuială. Războiul s-a terminat, dar pacea nu voia să vină la noi.

O iniţiativă lăudabilă a Blajului a fost comemorarea pe Câmpia Libertăţii a adunării de la 15 mai 1848, prin serbări, demonstraţii de gimnastică, întreceri sportive, la care participau elevi ai şcolilor secundare din toate provinciile ţării: Bucovina, Basarabia, Moldova, Muntenia, Dobrogea, Ardealul întreg. În uniforme de cercetaşi, mai apoi de străjeri, echipele de gimnaşti defilau pe Câmpia libertăţii, asistau la programul comemorativ, din care nu lipsea jurământul prestat în acelaşi loc, la 1848, de românii ardeleni în număr de 40.000, în frunte cu Iancu şi Bărnuţiu – după care se trecea la desfăşurarea concursurilor sportive. Echipele câştigătoare primeau ca trofeu Cupa de la Blaj şi un steag tricolor, pe care la anul le aduceau cu ei pentru a fi puse din nou în competiţie. Cu gândul la serbările

și întrecerile de la 15 mai elevii sportivi se antrenau cu râvnă pentru a cuceri trofeele. Aceste serbări s-au ținut până la izbucnirea celui de-al doilea război mondial.

Din punct de vedere material ca elevi o duceam greu, în general, dar mai ales în anii războiului. Locuiam la „gazdă", la familii, cam patru inși într-o cameră; cei mai înstăriți la internatul liceului. Îmbrăcămintea ne era modestă, iar alimentația sărăcăcioasă. Ni se aduceau la două săptămâni provizii de acasă, cu desagii: două pâini țărănești, cam de patru-cinci kg. bucata, o bucățică de slănină, niște ouă, carne, magiun de prune. De unde mai mult, când acasă mai erau atâtea guri de hrănit? În patru-cinci zile rămâneam la pită goală și ne hrăneam numai cu pîine și apă până se împlineau cele două săptămâni când ne sosea reaprovizionarea de acasă. Au fost ani când nu am avut mâncare gătită, trăiam numai „din brișcă" (briceag). Nu-mi dam seama atunci de ce profesorul Augustin Caliani mă întreba din când în când, în clasele mici – „ce-ai mîncat azi dimineață, Hanule?" iar răspunsul meu era aproape totdeauna același: „pită goală". Așa trecea anul școlar fără să ne plângem, starea ni se părea normală și mai glumeam uneori pe seama dictonului „plenus venter non studet libenter". Fiindcă în acei ani Blajul nu avea curent electric, seara învățam la lumina lămpii cu petrol, dar și acesta lipsea de cele mai multe ori în anii războiului; în această situație cumpăram lumânări de stearină ca să ne putem face lecțiile. Mitropolia din Blaj dădea gratuit elevilor săraci, de la începutul existenței acestor școli câte o pîine la cinci zile, cam de trei kg., numită „țipău"; și doar toți eram săraci. Când existau condiții materiale, se da și mâncare gătită la prânz pentru câțiva elevi, numită „masa studentului" în casa unei persoane particulare. Într-un an am beneficiat și eu de această „masă". Odată cu exproprierea agricolă de după primul război mondial, Mitropolia n-a mai avut posibilități materiale să dea în continuare „țipău" elevilor săraci. Cam acestea erau condițiile materiale în care ne duceam viața de elevi. Nu-i de mirare că cei ce au trecut prin școli – preoți, învățători, medici, avocați – povesteau despre privațiunile îndurate ca școlari, ca despre o perioadă eroică a vieții lor.

2. Student la Cluj

În toamna anului 1924 m-am înscris la Facultatea de litere şi filosofie a Universităţii din Cluj. Am obţinut, prin examen, bursă „în natură" şi am locuit ca student patru ani în căminul Avram Iancu. M-am decis pentru limba şi literatura română ca specialitate principală, pentru filosofie ca obiect secundar. În cămin se locuia confortabil – patru studenţi într-o cameră mobilată cu patru paturi, două dulapuri, două mese-birouri, chiuvetă şi aveam o alimentaţie satisfăcătoare. Universitatea Clujului avea biblioteci bogate, săli de lectură bine întreţinute, profesori distinşi ca pregătire şi conştiinciozitate. Întrunea deci toate condiţiile pentru o bună pregătire universitară. Ca studenţi ne bucuram de „libertate academică", nu eram obligaţi să frecventăm cursurile la care urma să dăm examen, important era să fii bine pregătit pentru a putea obţine note de trecere spre a promova anul şi a-ţi păstra bursa, iar la încheierea ciclului să poţi lua examenul de licenţă. Desigur, la medicină, de exemplu, nu se putea fără o frecventare regulată a cursurilor şi lucrărilor. Unele cursuri ale facultăţii de litere erau audiate şi de studenţi de la alte facultăţi precum şi de public din oraş. Profesorul de sociologie Virgil Bărbat, strălucit conferenţiar, având doar câţiva studenţi înscrişi la specialitatea respectivă, atrăgea la cursul de vineri, ora 16, un auditoriu atât de numeros de studenţi şi lume din oraş, încât sala mare „Vasile Pârvan", uneori nu-i putea cuprinde pe toţi. Nouă, studenţilor la litere, ni se spunea că Facultatea ne dă în principal metoda de lucru, că în patru ani nu ni se poate preda întreagă materia disciplinei respective, pe care va trebui să ne-o însuşim prin muncă în afara cursurilor, pentru a putea lua examenul de licenţă. În fiecare an al studenţiei mele am primit şi bursă în bani de la Blaj, din fondurile lăsate de mitropoliţii bisericii unite şi de la alţi binefăcători, pentru ajutorarea studenţilor nevoiaşi. Cu banii respectivi îmi cumpăram un costum de haine

de bună calitate. Aproape toţi absolvenţii liceului din Blaj aflaţi la studii în Cluj beneficiau de atare burse. Mişcările studenţeşti cu caracter antisemit, pornite de la facultatea de medicină din Cluj, în decembrie 1922, extinse la toate centrele universitare din ţară – Cernăuţi, Iaşi, Bucureşti, Cluj – revendicând „numerus clausus" pentru studenţii evrei, erau încă virulente. Studenţii, organizaţi pe ţară în „Uniunea studenţilor români creştini", făceau greve, manifestau pe străzi, sabotau cursurile, iar autorităţile ca măsuri de constrângere închideau căminele. Revendicarea nu le-a fost satisfăcută iar lucrurile s-au liniştit, cu timpul, în universităţi. Organele de ordine n-au încălcat însă „autonomia universitară" urmărindu-i pe studenţi. Din aceste mişcări avea să se nască organizaţia Gărzii de Fier. În primăvara anului 1927, partidul liberal, la guvern, iniţia în mediile universitare o acţiune de recrutare de aderenţi în numele ideii de „culturalizare a maselor". Iniţiativa a prins într-o măsură oarecare. La Cluj s-au înscris în partidul liberal, atraşi de generoasa idee, mulţi profesori universitari şi alţi intelectuali, gata să se angajeze într-o acţiune de culturalizare a maselor. S-a înfiinţat ziarul „Naţiunea" la conducerea căruia a fost chemat profesorul Virgil Bărbat, care mi-a propus să primesc postul de corector al ziarului şi să fac cronica manifestărilor culturale din oraş: teatru, conferinţe, expoziţii. Am lucrat la ziar un an, până la plecarea mea din Cluj, după examenul de licenţă luat în iunie 1928. În ziar am scris şi articole politice, pe un fond de idei asimilate din lucrările de sociologie ale lui Ştefan Zeletin: „Burghezia română" şi altele, precum şi din E. Lorinescu: „Istoria civilizaţiei române moderne", analizate şi discutate de noi în seminarul de sociologie condus de profesorul Bărbat. Poporul român, conform acestor idei, trebuie să facă toate eforturile pentru dezvoltarea oraşului prin burghezie. Dar experienţa cărţii aveam să o completez în anii ce vor urma şi să o confrunt cu experienţa vieţii, iar din această confruntare va urma o schimbare în ceea ce credeam că ar trebui să devină po-

porul român. Despre asta însă ceva mai departe. Într-un articol discutam combătând programul şi orientarea generală a revistei „Pământul strămoşesc", organul de curând înfiinţatei grupări politice „Legiunea Arhanghelului Mihail". Într-un articol „Răspuns unei întâmpinări", apărut într-un număr următor al aceleiaşi reviste, Ion Moţa apăra cu căldură poziţiile doctrinare, criticate de mine, ale grupării pe care peste câţiva ani aveam să o caut pentru a-mi împleti cu destinul ei soarta vieţii mele. Desigur, am dat examene la toţi profesorii ale căror cursuri erau prevăzute de programa analitică pentru specialitatea respectivă, dar profesorii ale căror cursuri şi seminarii le-am urmat cu regularitate şi care m-au format intelectual, au fost G. Bogdan-Duică, titularul catedrei de literatură română modernă, sociologul Virgil Bărbat şi psihologul Fl. Ştefănescu-Goangă. La terminarea studiilor am plecat din Cluj cu mintea îmbogăţită de cunoştinţe, atâtea câte am putut aduna muncind cu râvnă în cei patru ani de studenţie, dar în fiinţa mea lăuntrică stăruia un gol. Omul nu este numai minte, ci şi suflet, iar universitatea sub acest raport nu m-a cultivat. Dar, poate, nu era chemarea ei! Ori, mai curând acesta era adevărul, atmosfera, criteriile morale dominante în universitate, nu corespundeau înclinărilor adânci ale sufletului meu. Ceea ce pot spune este că mediul meu studenţesc universitar mi-a distrus caracterul moral-religios pe care mi l-a format cu grijă familia, şcoala primară şi secundară. Mi-a distrus credinţa. Crime n-am făcut. Dar câte obligaţii morale nesatisfăcute! Şi azi mă mustră conştiinţa pentru ceea ce puteam, dar n-am împlinit. Păcate prin omisiune. Vinovat în primul rând sunt eu, dar şi mediul studenţasc universitar care, pe mine cel slab, fără personalitate, m-a copleşit La nivel intelectual-teoretic, atmosfera era predominant pozitivist-materialistă. Sub raport spiritual am plecat din Cluj descompletat, fără un ideal de viaţă, fără un ţel de realizat; câteva teorii sociologice nu puteau ţine locul unei cuprinzătoare concepţii despre existenţă. În anii ce au urmat am simţit puternic această

deficienţă fundamentală a fiinţei mele: eram un om care nu şi-a găsit rostul propriu în lume. Au fost ani de marasm, de lâncezeală, doream o renaştere a fiinţei mele, căutam o ieşire, dar nu găseam drumul. Am intrat în universitate cu o viziune creştină a existenţei şi am ieşit din ea cu nişte teorii asupra unor fragmente ale realităţii, mai puţin viziunea întregului. Eram suspendat între materialismul faţă de care totdeauna am simţit repulsie organică şi creştinismul de care m-am înstrăinat. Dar în gol nu se poate trăi, momentul opţiunii trebuia să vină.

3. În politică. O carte decisivă

În septembrie 1928 am fost numit profesor suplinitor la catedra de limba română la gimnaziul „Iosif Vulcan" din Oradea. În acest an, prin prăbuşirea de la bursa din New York economia mondială intra într-o gravă criză de care, evident, n-a fost scutită nici economia românească. Preţul produselor agricole a scăzut mult, băncile luau dobânzi mari, ţăranii nu-şi puteau plăti datoriile către bănci, încât a trebuit să se vină cu legea conversiunii datoriilor agricole, care a dus la prăbuşirea băncilor. Se desfiinţau şcoli secundare, iar absolvenţii facultăţilor de litere şi ştiinţe abilitaţi pentru învăţământul mediu nu găseau locuri de muncă; învăţătorii nu-şi primiseră salariul de şase luni, muncitorimea organiza greve – în ţară era o agitaţie şi nemulţumire generală. Tineretul căuta soluţii radicale, de dreapta sau de stânga, pentru vindecarea răului social. Tata ne povestea că după ce s-a întors din armată şi s-a căsătorit, notarul şi satul ţinea să-l aleagă primar în comună dar el, cunoscându-le intenţia, s-a strecurat din adunare, a luat-o spre casă şi s-a ascuns. Avea şi el filosofia lui: „am găsit că-i mai cuminte să-ţi vezi de treburile tale decât să te încarci cu treburile satului". Eu nu eram de părerea tatii. Eram decis să mă amestec în treburile publice. Spre dreapta sau spre stânga. Era în anul 1933. Când eram student, profesorul Virgil Bărbat a propus să se facă referate şi să se discute în seminar, lucrarea „Le materialisme hystorique" de Bucharin, revoluţionar şi filosof rus din generaţia lui Lenin şi care a fost executat de regimul sovietic. După dezbateri şi discuţii de un an în seminarul de sociologie eram în clar cu principiile materialismului istoric şi dialectic. Dar nu strica să mă informez cum erau aplicate şi ce înfăţişare lua o societate organizată după aceste principii. Într-o librărie din Cluj am găsit o carte, „U.R.S.S. une nouvelle humanite" – numele autorului îmi scapă – un fost ministru de finanţe în Franţa şi diplomat în China. Era o carte-reportaj ce cuprindea

constatările şi impresiile, în general favorabile, ale unui om politic care a călătorit în ţara sovietelor, de-a lungul şi de-a latul, care se entuziasma de gigantismul hidrocentralei de pe Nipru, un călător care ştia să vadă diversele aspecte ale complexului social şi să le prezinte într-o formă clară şi chiar elegantă. Mi-a reţinut atenţia şi a provocat un puternic ecou în sufletul meu relatarea că omul şi tineretul sovietic îşi petrecea duminica vizitând muzee, expoziţii pentru a se cultiva în continuare, îmbogăţindu-şi cunoştinţele şi se destindea plimbându-se prin parcuri. Nimic rău în asta, dar am înţeles că din viaţa lor lipsea biserica şi Dumnezeu, adâncimea transcendentului creştin, că viaţa lor curge la suprafaţa lucrurilor, că ziua de odihnă nu o transformă în trăire sărbătorească prin comunicare cu divinul, că nu cunosc saltul spiritual în dincolo de timp, că zilele lor sunt cenuşii, zile de lucru întrerupte la a şaptea, zi de odihnă biologică, şi aşa până la capătul vieţii, când moartea ne risipeşte total şi definitiv, în ţărâna pământului. M-am cutremurat şi mi-am întors sufletul de la societatea care se lipseşte de Dumnezeu. Cartea fostului ministru de finanţe francez despre U.R.S.S., relatarea despre cum îşi petrece omul sovietic duminica a fost hotărâtoare pentru orientarea mea. O carte decisivă. Şi mi-a venit întrebarea, aşa ca de departe, oare ce-o mai fi făcând Codreanu, cel care punea principiul creştin la baza acţiunii sale. Nu i-am urmărit activitatea, dar acum, în 1933, când m-am hotărât pentru activitate politică, îl căutam. Partidele politice existente în ţară nu mă atrăgeau, din contră, le socoteam vinovate pentru impasul în care se găsea ţara. Vara am călătorit la Cluj, am găsit un student aderent al organizaţiei codreniste, i-am arătat intenţiile mele şi el mi-a spus tot ce cunoştea privitor la organizaţie, mi-a procurat nişte reviste, foi volante. Pe ziua de 14 septembrie, ziua crucii, am convocat la noi acasă, la Cacova, pe intelectualii din satul meu şi satul vecin, Măgina. S-a umplut „casa dinainte", eram vreo douăzeci: preoţi, învăţă-

tori, avocați studenți. Am luat cuvântul, am expus principiile Gărzii de Fier, metoda de organizare, intenția mea de a forma un „cuib". S-au porit discuțiile pro și contra, durând o după amiază întreagă, după care am reușit să formez un cuib cu treisprezece membri, pe care l-am numit: „Cuibul Tribunul Șerban". Acest tribun a fost din satul meu, a urmat vreo două-trei clase secundare la Blaj, iar în anul 1849 a condus oastea românească, formată din locuitorii satelor din jur, în lupta de la Tarcău-Râmeți, zdrobind oastea ungurilor ce voiau să pătrundă în munți. Am format un cuib din treisprezece inși, din care Nistor Chioreanu, doctor în drept, Mircea Achim, frate-meu Traian, ambii licențiați în drept, și subsemnatul, au luptat și suferit până la capăt în și pentru această organizație, adică pentru valorile ce apăra. După câteva zile, terminându-se vacanța de vară, am plecat la Făgăraș, unde aveam catedră la școala normală de băieți. În oraș mi-am regăsit câțiva prieteni de anul trecut, profesori cam de aceeași vârstă cu mine, dar eu de acum aveam ce face, pe alte căi. Am găsit câteva puncte de unde ideile Gărzii de Fier erau cunoscute prin activitatea profesorilor Horia Sima și Nicolae Pătrașcu dar s-ar putea spune că, în această privință, aproape totul era de făcut, aici și în întreaga țară.

4. Alegerile din 1933, la Făgăraș

În noiembrie 1933 a avut loc o schimbare de guvern. Partidul liberal, având-l șef pe I. Gh. Duca, a fost chemat să facă alegeri generale în țară. Organizația legionară a trimis de la centru, la Făgăraș, pentru alegeri, pe Nicolae (Niki) Constantinescu, licențiat al academiei comerciale din București, gălățean de origine, de 29 de ani, statură mijlocie, voce plăcută, catifelată. Mi-a lăsat actele ce trebuiau depuse la tribunal pentru alegeri, cu numele candidaților de deputați pe județ, iar el s-a întors la București, pentru a reveni cu o echipă de legionari spre a face propagandă electorală în județ. A revenit într-adevăr cu o echipă de doisprezece inși. De la gară s-au îndreptat spre comuna Vad, dar înainte de a intra în sat i-au întâmpinat jandarmii. A urmat o ciocnire, oamenii de ordine au fost dezarmați și bătuți, echipa de legionari a străbătut satul cântându-și cântecele și a ajuns în comuna Bucium unde un student legionar i-a primit în casa lui. Eu i-am ajuns din urmă cu căruța lui Ion Dan din Mândra. Spre seară a sosit de la Făgăraș un camion cu șaisprezece jandarmi, o mașină mică cu maiorul comandant al legiunii de jandarmi și procurorul tribunalului. Ne-a declarat arestați și, încadrați în careul jandarmilor, am fost escortați înapoi la Vad, unde mie mi s-a dat drumul eu neparticipând la bătaia cu jandarmii, iar echipa venită de la București a fost depusă la închisoarea tribunalului urmând să fie dați în judecată, ceea ce s-a și întâmplat. Spre sfârșitul campaniei electorale au fost judecați și achitați. Această acțiune electorală relatată de ziare, a fost preluată aproape tale-quale de Rebreanu și povestită în romanul Gorila. Membrii echipei au plecat cu primul tren spre București. Niki Constantinescu a rămas să doarmă la mine. Noaptea pe la ora doi o bătaie în geam, m-am sculat, am deschis, a intrat o fată, Tiana Silion, studentă la București, prietena lui Niki. I-am condus la avocatul Dănilă Vasu, care urma să-i apere în proces.

(Sadoveanu are pagini frumoase despre Dănilă Vasu în una din cărțile lui). Lui Niki și Tiana li s-a oferit o cameră. A doua zi, doamna Zorița Vasu, descendentă din familia Corcheș, tribunul lui Iancu din Câmpeni, mi-a spus că a auzit-o pe Tiana plângând mult, până în zori, când a plecat. În seara aceleiași zile Niki s-a dus la Mândra, sat la șapte km de Făgăraș. Țăranul Ion Dan l-a îmbrăcat țărănește, în niște desagi și-a pus costumul lui și a luat trenul spre București. Procesul echipei de la București a avut loc la două zile după ce consiliul de miniștri a dizolvat organizația Gărzii de Fier printr-un „act de guvernământ", pe data de 10 decembrie 1933. Noaptea, pe la ora unu o bătaie în geam, deschid și intră comandantul legiunii de jandarmi, subprefectul județului, polițiști și îmi aduc la cunoștință decretul de dizolvare, fac percheziție, confiscă tipăriturile privind organizația, dar nu m-au arestat. La 22 decembrie intram în vacanța de Crăciun pe care, ca de obicei, o petreceam acasă la părinți. La 30 decembrie dimineața poștașul oprește căruța în fața casei noastre, mă cheamă și îmi spune „azi noapte, pe peronul gării Sinaia prim-ministrul I. Gh. Duca a fost împușcat de legionarul Nicolae Constantinescu împreună cu alți doi legionari". Ziua am petrecut-o agitat, am făcut vizite în sat și în satul vecin Măgina. Aș fi necinstit dacă n-aș recunoaște că în acel moment asasinarea lui I. Gh. Duca am considerat-o legitimată de nedreptatea ce ni s-a făcut prin dizolvarea organizației împotriva legilor țării, a constituției în primul rând. Logica situației mi-era clară: dacă m-ai pus în afara legii ilegal, mă pot apăra prin mijloace nelegale; dacă cel chemat să apere legea o nesocotește primul, cu privire la cineva, atunci între cei doi se stabilesc relații de junglă, de care pe care. Dar azi nu mai gândesc așa. Trebuia să se facă apel în justiție. Oricum, există la noi o nenorocită tradiție a abuzului de putere: cel tare nu se simte îngrădit de lege, omul puterii se simte uneori a fi el lega. Această înclinație spre abuz de putere provine poate din natura coruptă a omului, dar ceea ce știm e că

Bizanțul a practicat dezastruos abuzul de putere, el n-a cunoscut legea egal suverană asupra întregii comunități naționale, așa cum a cunoscut-o Roma și occidentul, unde un morar era gata să se judece cu regele, suveranul țării, pentru dreptul său apărat de lege. Abuzul de putere la noi, măcar în parte, este o nefastă moștenire bizantină. Bizanțul n-a avut conștiința legii – gloria Romei și a civilizației occidentale – el e cetatea clasică a arbitrarului, istoria lui colcăie de înfiorătoare crime politice. În România Mare, Transilvania aducea un dezvoltat simț al legii, dar reprezentanții ei au fost învinși în aportul lor de mentalitatea bizantină. S-a pierdut un moment important în istoria noastră. Ardelenii, se știe, au un supărător decalc lingvistic ungaro-german, dar și un fericit decalc spiritual occidental. Oricum, uzul violenței e semnul descompunerii sociale. Sunt înclinat să explic comoții sociale, tulburări, ciocniri, revoluții chiar, prin abuzul de putere al categoriilor guvernante.

5. Prima arestare

Noaptea mă trezeşte mama din somn. Cu glas molcom, plâns, îmi spune să mă îmbrac, că au venit să mă ia, împreună cu fratele meu Traian, atunci student la drept, la Cluj. Era un comisar de poliţie, de la Aiud, patru jandami şi primarul comunei. Tata ne încuraja, sora Domnica zâmbea mirată, mama plângea reţinut. Am plecat cu întreaga escortă pe jos la Aiud. Era zăpadă, ger, lună plină. Mai departe, cu o maşină, la Alba-Iulia. Aici am fost ţinut prin birouri vreo trei zile, deşigur în aşteptarea unei decizi de mai sus, în privinţa mea. A venit noaptea de revelion. Povestesc pentru cunoaşterea moravurilor timpului. Un comisar, cu care nu mă cunoşteam dinainte, Marcu, mi-a trimis de la el de acasă un litru de vin şi prăjitură, iar a doua zi, de anul nou, comisarul Romulus R usan, acesta prieten din studenţie, mi-a comandat purcel la tavă de la restaurant. După trei zile hotărârea a venit şi seara am fost depus la închisoarea tribunalului, singur în celulă, sus, la ultimul etaj. M-au trecut fiori, făceam cunoştinţă cu închisoarea. Cheia masivă, deschizând poarta de metal, făcea un scrâşnet cu ecou sinistru, noaptea, în vastul şi liniştitul hol al celularului. Celula era neîncălzită, aveam o saltea pe jos, m-am acoperit cu pătura şi paltonul şi după oboseala nervoasă de trei zile am dormit profund până dimineaţă, când ni s-a servit dejunul: supă de chimen cu o bucată de pîine. Am mâncat, m-am încălzit de la căldura supei, uşa s-a încuiat şi am început să trăiesc starea de deţinut. Faptul că uşa era încuiată, că nu pot ieşi după voia mea mi-a produs un şoc sufletesc. M-am rezemat cu palmele de cei doi pereţi ai îngustei celule, am simţit o slăbiciune interioară care tindea să ducă la prăbuşirea întregii mele structuri sufleteşti, o frică, frică nu de oameni, ci una existenţială, aş spune metafizică dacă nu i-aş fi simţit atât de concret forţa devastatoare: frica singurătăţii. Căutam ceva ce ar putea să mă sprijine, o putere să mă ajute să opresc prăbuşirea

lăuntrică, nimic. M-am gândit la părinţi, la fraţi, la iubita mea, la prieteni, dar toţi îmi erau depărtaţi sufleteşte, nu-mi era de nici un folos dialogul imaginar cu ei. Am început, nu-mi dau seama cum, să mă rog „Tatăl nostru care eşti în ceruri, sfinţească-se numele tău, vie împărăţia ta, fie voia ta, fie voia ta, fie voia ta...” şi nu mai puteam înainta pe firul rugăciunii. Am rămas blocat la aceste trei cuvinte care erau pentru mine un izvor de nesfârşită putere sufletească ceva ce m-a salvat de la un dezastru interior; le spuneam, le repetam întruna. Ce s-ar fi întâmplat cu mine fără puterea rugăciunii în această puternică comoţie sufletească nu pot să ştiu, fapt e că am fost slab şi ea m-a redresat. În acele clipe sufletul meu a luat contact nemijlocit cu realitatea ultimă a existenţei – Dumnezeu – nu prin relaţie raţională, nici prin contemplaţie sau extaz, ci prin comoţia care m-a făcut să-i descopăr voinţa, care m-a întremat şi renăscut. De-acum nu mă voi mai jena de faptul că nu eu ci un altul închide şi deschide uşa celului mele. Cineva m-a amărît, dar m-a şi întărit: nu mai eram singur în lume. Viaţa mi se va structura mai mult pe voia altuia decât pe a mea. Aproape toţi pe câţi i-am întrebat mi-au mărturisit că au avut în sitauţii analoage şocuri sufleteşti asemănătoare. Nu i-am întrebat şi despre felul cum le-au depăşit.

La 8 februarie 1 934, d in c ei p este t reizeci d e arestaţi, rând pe rând eliberaţi, între care şi fratele Traian, patru am fost transportaţi de la Alba Iulia, cu o maşină, la gara Teiuş. Aici, îmbarcaţi într-un vagon păzit la intrări de jandarmi, am găsit legionari de la Oradea, Cluj, Turda, cu care atunci făceam cunoştinţă. Călătoream spre Bucureşti, culegând şi alţi legionari din diverse staţii de pe linia principală până la Braşov. S-a umplut vagonul. Am sosit la Bucureşti dimineaţa, am coborât pe peronul Gării de Nord, ne-am g rupat în careul escortei de jandarmi, am început să cântăm „Pământul ţării noastre geme – Pământul care ne-a hrănit...” dar s-a apropiat de noi un ofiţer, s-a prezentat: „Sunt comisar regal, căpitan Hanasiu, vă rog să

încetaţi cântecul şi să mă urmaţi". Am fost conduşi la închisoarea Malmaison unde, într-o sală încăpătoare, ne-am întâlnit cu alţi legionari din Ardeal veniţi pe linia Turnu-Roşu – Piatra Olt, iar de aici am fost transportaţi cu camioane-dubă la fortul Nr. 13 Jilava, unde au fost concentraţi legionarii din toată ţara, tineret între 20-30 de ani, vreo două sute, puţini sub şi peste aceste limite de vârstă. Ne vedeam întîia oară, ca la un congres, legionari din Bbasarabia, Bucovina, Moldova, Muntenia, Dobrogea, Transilvania, imensa majoritate fiind formată din studenţi sau oameni cu studii universitare nu de mult terminate. Mişcarea legionară s-a născut în universităţi. Erau aici şi profesori: Nichifor Crainic, Dragoş Protopopescu, titularul catedrei de engleză de la universitatea Bucureşti, prof. Ion Zelea Codreanu… Sentinelele comunicau noaptea între ele: „...postul numărul 1, bine... postul numărul 5: bine ...". Ziua se citea, se povestea, se discuta, se oficiau liturghii, se ţineau conferinţe, seara se făcea rugăciunea în comun, scopul acestei concentrări de legionari din toată ţara a fost anchetarea asasinării primului ministru, împrocesarea vinovaţilor, dar şi cunoaşterea metodelor de luptă, a materialului uman, a răspândirii mişcării în ţară. Curajul, înfruntarea primejdiei, răspunderea cavalerească în faţa legii pentru actele proprii, era caracteristica acestui tineret legionar. De la Jilava erau luaţi cu aceleaşi maşini dube cei ce urmau să fie anchetaţi la Malmaison. Eu am fost anchetat de căpitanul subcomisar regal Atanasiu. Mi s-a părut corect, chiar binevoitor în anchetă. Aveam să răspund unei singure întrebări. Era seara pe la opt. Mi-a pus în faţă o carte poştală ilustrată adresată: Prof. Vasile Hanu, Şcoala Normală, Făgăraş. M-a întrebat dacă recunosc că îmi este adresată mie? Da, am recunoscut. Deci ce aveţi de declarat în legătură cu conţinutul ei, care era următorul: „Multă sănătate şi tot atâta voie bună. Eu şi ceilalţi sper să ajungem cu bine la capătul drumului pe care am apucat; sunt pătruns de măreţia clipelor prin care trecem. Niki". I-am arătat

împrejurările în care l-am cunoscut pe Constantinescu, că l-am ajutat cu alimente în timp ce era la închisoare în Făgăraş, că între mine şi el erau raporturi – asta îl interesa pe anchetator – de simplă cunoştinţă şi camaraderie politică şi că nu înţeleg de ce mi-a scris această vedere din Sinaia în ziua asasinării primului ministru, cu acest conţinut, căci eu nu aveam cunoştinţă de intenţiile lui. Comisarul regal a înţeles şi el că această carte poştală ilustrată nu era decât un act de diversiune, poate, că hotărârea răpunerii lui I. Gh. Duca nu trebuia, şi nici n-a fost, căutată la Făgăraş. La 8 martie 1934 am fost printre ultimii eliberaţi de la Jilava, unde au mai rămas cei ce urmau să apară în procesul I. Gh. Duca. În Jilava tot timpul plutea o atmosferă de îngrijorare cu privire la viaţa Căpitanului fugar în capitală, mutându-se din ascunziş în ascunziş.

Încadrându-mă în mişcarea legionară mă simţeam împlinit, mărturiseam şi apăram anume valori, însănătoşirea morală a poporului român prin credinţa în Dumnezeu şi morala creştină, soluţionarea problemelor sociale trebuind să pornească de la înoirea spirituală a omului prin creştinism. Relele economice şi sociale de care suferea lumea urmau să fie rezolvate, după cum credeam noi, nu prin revoluţie socială şi economică, ci prin schimbarea omului, pe plan spiritaul. Apostolul Pavel a recomandat insistent în scrisorile sale formarea „omului nou" prin trăirea credinţei creştine; mişcaea legionară pleda şi ea pentru această formulă, mereu şi mereu. După ce generaţiile înaintaşe au creat şi ne-au dat în primire, după nenumărate sacrificii, România întregită, generaţia noastră s-a simţit datoare faţă de poporul român, să apere moştenirea ce i s-a lăsat şi să organizeze o viaţă mai înaltă prin aplicarea preceptei creştine: „Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi". Partidele politice burgheze din ţară scandalizaseră lumea prin lăcomie, corupuţie, spirit de căpătuială. Ţara era dornică de dreptate, de legalitate, cinste, omenie, de înstăpânirea valorilor morale în viaţa publică, avea nevoie de oameni de caracter, era

slăbită de nedreprate, hoţie, minciună şi aştepta înoirea poporului prin virtute, prin morală. Pentru asta militam noi. Poziţia noastră doctrinară era diametral opusă marxismului. Faptul acesta explică înverşunarea cu care au fost trataţi legionarii şi legionarismul de marxiştii ajunşi la putere.

6. Tabere de muncă

În vara anului 1934 am lucrat vreo lună de zile la „ferma Giuleşti" din Bucureştii Noi, o grădină în care se cultivau zarzavaturi. În taberele de muncă legionarii lucrau şi se educau în spiritul organizaţiei. În a doua parte a verii am participat la construirea unei şcoli primare la Dealu Negru, un cătun din Munţii Apuseni, spre Vlădeasa, lucrare iniţiată şi isprăvită de studenţii legionari din Cluj. În vara anului 1935 legionarii din judeţul Alba au construit o casă culturală în comuna Laz, pe Valea Sebeşului, iar în 1936 am reconstruit o biserică la Mogoş, cătunul Valea Barnii, în ţara Moţilor. Curatorul b isericii, n e-a căutat la Alba Iulia, ne-a spus că au procurat materialul de construcţie, dar sunt săraci, n-au bani pentru edificare. I-am promis că mergem noi să le zidim biserica. M-am înţeles cu Ilie Colhon, avocat din Săscieri, ca el să rămână la Laz pentru finisarea lucrării ridicată vara trecută, eu să plec cu o echipă la Valea Barnii. Spre sfârşitul lui iunie am luat cu mine şapte băieţi, învăţători, studenţi, elevi şi am plecat spre munţi cântând. Ajunşi la biserică am constatat, cu curatorul, că turnul bisericii era solid, dar corpul clădirii, construită din piatră, avea crăpături mari, acoperişul de şindrilă putrezită lăsa să plouă în interior prin „cerimea" (bolta) de lemn înegrită de ploi. Ne-am apucat de treabă. Am demontat acoperişul, bolta, apoi zidurile, alegând materialele ce mai puteau fi folosite. În vreo zece zile terenul era liber, reconstrucţia putea începe de la temelie. Lăţimea zidirii a rămas aceeaşi, dar am adăugat vreo doi metri în lungime – urmam indicaţiile curatorului. Lucram cu zidarii noştri. Alimente ne-a adus, la început, cu căruţa, Mircea Puşcaşu din Stremţ. Mai apoi, dacă au văzut moţii că lucrul sporeşte, ne aduceau ei pâine, lapte şi ce mai aveau. Înţelegerea de la început a fost ca în schimbul muncii să ne dea de ale mâncării. Pe la mijlocul lui septembrie biserica era sub acoperiş şi

tencuită pe dinăuntru. Eu părăseam tabăra, a cărei conducere o prelua fratele meu Traian, pentru că începea anul şcolar. Lemnăria acoperişului a fost lucrată de meşteri moţi din cătun. Efectivul lucrătorilor era în variaţie numerică continuă. Munca fiind benevolă, cei ce veneau, stăteau să lucreze cât puteau şi cât voiau, câteva zile, o săptămână, două chiar. În cătun s-a declanşat un adevărat entuziasm când vedeau că lucrarea sporeşte. Au fost zile când trebăluiau pe şantier 20-30 de oameni. În vara anului 1937, am sosit într-o duminică la Valea Barnii şi le-am spus oamenilor că guvernul a interzis taberele de muncă legionare şi deci că nu ne mai puteam continua lucrarea.

La începutul anului 1937 s-a făcut schimbarea şefilor de judeţ, pe ţară, pentru a se crea noi cadre de conducere. Ilie Colhon mi-a predat mie şefia judeţului Alba. Organizaţia creştea într-un ritm vioi, exista un curent de simpatie pentru noi în toate straturile poporului. Mărşăluiam cântându-ne programul prin comune, vorbeam în adunări, aderenţii se organizau în cuiburi, se ţineau şedinţe săptămânal, fiecare membru cotizând un leu de şedinţă, se luau iniţiative să fie ajutaţi nevoiaşii, unde era cazul, s-au săpat fântâni şi alte lucrări în folosul satului. S-au ridicat troiţe pentru eroii căzuţi în război. Făceam apel la dreptate, moralitate, cinste şi dădeam dovadă de curaj în propagarea ideilor noastre, în activitatea noastră. Trebuia, căci mereu erm hărţuiţi de jandarmi şi poliţişti. Dar noi, respectând legile ordinii publice, înfruntam încercările de intimidare şi abuzurile de putere. Poporul preţuia curajul nostru. În sate se ridicau troiţe. Preoţii intimidaţi de autorităţile civile refuzau să le sfinţească, ori dacă le sfinţeau – cazul părintelui Suciu din Măgina – li se reţinea abuziv salariul pe un timp. Mai apoi crucile ridicate de legionari au fost tăiate şi mutate în cimitire. Asta când şeful guvernului era patriarhului Miron Cristea.

7. Moţa – Marin. Jertfa

După patru ani de guvernare a partidului liberal, primul ministru al guvernului fiind Guţă Tătărescu, în toamna anului 1937 au avut loc alegeri generale parlamentare. În judeţul Alba rezultatele alegerilor de deputaţi se înfăţişau în acest raport: legionarii 8, naţional-ţărăniştii 9,5, liberalii, la guvern, 11. Succesul nostru pe ţară a fost imens, total neaşteptat şi sus şi în străinătate şi a zguduit cercurile politice adverse. Adeziunea poporului la ideile noastre se dovedea importantă, masivă. Deşi eram o organizaţie politică relativ tânără, ne-am săltat electoral în cei zece ani ai existenţei noastre aproape la nivelul vechilor partide, încât Codreanu a putut spune cu această ocazie : „am fost cinci, suntem un milion..." Aşadar aveam rădăcinile adânc înfipte în spiritualitatea şi voinţa poporului român, nu eram o „simplă agentură străină".

În 1936 a izbucnit războiul civil în Spania. În acest sângeros război care a durat trei ani, se confrunta dreapta şi stânga politică a Europei, fascismul şi comunismul. Generalul Franco era sprijinit de Mussolini şi Hitler, frontul popular, de brigăzile internaţionale susţinute masiv de la Moscova . Era în joc o miză mare, războiul civil din Spania nu era numai o problemă internă, ci, cel puţin, una europeană. Din partea mişcării legionare a plecat spre Spania o echipă de şapte inşi: Ion Moţa, Vasile Marin, preot Ion Dumitrescu, Alecu Cantacuzino, Gheorghe Clime, Nicolae Totu, Dobre Bănică – în frunte cu generalul Cantacuzino, pentru a preda colonelului Moscardo o sabie, omagiu pentru eroismul cu care elevii şcolii militare au apărat Alcazarul, cât şi pentru a participa la lupte un timp limitat; o participare mai mult simbolică. Moţa şi Marin au căzut, Totu şi Bănică au fost răniţi. Aduşi în ţară, Moţa şi Marin au avut o înmormântare cum n-a mai văzut România alta la fel. Corpurile lor, însoţite de ceilalţi membri ai echipei rămaşi în viaţă, au fost purtate cu un tren special pe liniile

principale ale ţării, prin Moldova, Transilvania, Muntenia spre Bucureşti. Adversarii politici au insinuat că s-a urmat acest traseu din motive de reclamă şi propagandă politică. Oricare ar fi fost motivaţia, adevărul este că moartea lui Moţa şi Marin în Spania, în apărarea crucii – Moţa a scris că „se trăgea cu mitraliera în obrazul lui Cristos, nu puteam rămâne indiferenţi" a avut un puternic răsunet în sufletul poporului român. Trenul mortuar, în gări, era întâmpinat de mulţimi imense, în unele locuri se îngenunchea cu lumânări aprinse în mîini, în ţară se făceau slujbe, în biserici parastase pentru sufletele lor. În judeţul Alba trenul a oprit la Alba Iulia, Teiuş, Aiud. Peroanele gărilor erau pline de cei ce salutau cu capetele descoperite pe cei căzuţi în apărarea credinţei creştine. Sunt momente când oceanul sufletului unui popor se despică, lăsând să-l vezi până în străfunduri. Adâncă este credinţa acestui neam! Închiriind vagoane de cale ferată, legionarii din provincii, călătoreau spre Bucureşti, unde, la Casa Verde, Codreanu şi comandanţii legionari din ţară au săpat în cântece legionare mormintele lui Moţa şi Marin. Era 13 februarie 1937, ningea. Înmormântarea a fost organizată de Ion Victor Vojen. Participanţii, ţinând post negru în ziua aceasta, erau grupaţi pe judeţe, într-o ordine desăvârşită. Circulaţia vehiculelor era întreruptă, pe străzile unde trecea nesfârşitul convoi de înmormântare. S-a spus că regele Carol II privea din palat incredibila privelişte ce se desfăşura, de opt ore, pe Calea Victoriei. Moţa era căsătorit cu Iridenta Codreanu, sora lui Corneliu Codreanu, şi rămânea după el un băieţel şi o fetiţă. Marin n-a avut copii. Moţa a scris – „Dumnezeu a frânt omenirea în naţiuni; naţiunea este realitatea de la care pornim şi pe care o servim în activitatea noastră politică". A fost cuplul politic al lui Codreanu, aşa cum a fost Cloşca pentru Horia, C. A. Rosetti pentru Ion Brătianu, Vaida pentru Maniu, Pătraşcu pentru Sima.

8. Lagărul Ciuc şi Vaslui.

Succesul în alegeri al mişcării legionare avea să aducă importante schimbări politice în ţară. Regele Carol II a părăsit poziţia de rege constituţional, care domneşte dar nu guvernează şi s-a angajat în guvernarea efectivă a statului. A suspendat, în februarie 1938, constituţia democrată din 1923, pentru a o înlocui cu una care-i asigura regelui puteri dictatoriale. Dar mobilul nemărturisit al acestor schimbări politice radicale a fost lichidarea Gărzii de Fier. În 19 aprilie 1938 au fost arestaţi toţi şefii de judeţe şi cadrele mai înalte ale organizaţiei şi depuşi în lagărul de concentrare de la Ciuc, în localul cu un etaj al unei şcoli, în afara oraşului, la poalele unei păduri, între sârme ghimpate, paza fiind asigurată de jandarmerie. Arestarea lui Corneliu Codreanu a avut loc în urma unei cereri către procuratură a lui Nicolae Iorga în care acesta se plângea că el, consilier regal, ar fi fost insultat de şeful mişcării legionare. În adevăr, legionarii s-au angajat în comerţ, atunci în mare parte în mîinile evreilor, pentru a forma cadre comerciale româneşti. S-au deschis în Capitală şi judeţe magazine de diferite profiluri, mai mult restaurante. Noi, la Alba Iulia am deschis o librărie. Comerţul legionar mergea bine, sprijinit la început de marii comercianţi români. Dar iată că Iorga scrie un articol în ziarul său „Neamul românesc" în care afirmă că legionarii după paravanul comerţului lor urzesc comploturi politice. Codreanu îi adresează o scrisoare în care îi spune profesorului că „în tinereţile noastre când făceam pe străzi demonstraţii antisemite, ne îndemnai să îi combatem pe evrei cu armele lor, făcând comerţ; iar azi când facem comerţ ne acuzi că urzim comploturi politice"...Scrisoarea se termina pe un ton de revoltă: „şi din fundul mormântului ţi-o strig, domnule profesor, că eşti necinstit sufleteşte". Pentru acest ultragiu adus domnului „consilier regal" Nicolae Iorga, Codreanu a fost arestat şi condamnat la şase luni închisoare. A

fost prima lovitură de târnăcop la mormântul lui Codreanu. În acest răstimp se pregătea procesul organizației legionare în persoana șefului ei, proces ce s-a judecat în vara anului 1938. De astă dată Corneliu Codreanu a fost condamnat la zece ani închisoare. După moartea lui Moța n-a mai avut un prieten de sfat, a rămas singur la conducerea organizației create cu importanta colaborare a lui Moța și presimțea un viitor sumbru pentru persoana sa. Într-un timp a exprimat intenția de a pleca în Italia. Dar s-a răzgândit. Nu considera leal să-și părăsească țara, orice s-ar întâmpla, aici a activat, aici va rămâne. Peste douăzeci de ani, Maniu nu se va gândi nici el să părăsească țara - păstorul mioritic își așteaptase și el soarta stând locului. Codreanu era convins că viața îi era în joc, dar în conștiința lui a acceptat sacrificiul suprem, moartea. Dar noi, cei mai mici, ne agitam în plimbările prin curtea lagărului din Ciuc, respingând „atitudinea mioritică" a sacrificiului fără luptă. Dacă o fi să cădem, să cădem luptând, ziceam, ca Moța. Dar soarta noastră, de-acum începând, va fi să trăim sau să cădem mărturisind. E și acesta un fel de a lupta, desigur mai înalt, într-un fel, decât cel cu arma în mână. În una din ultimele lui circulare ne spunea : veți avea de suferit mult, dar „suferiți cu bucurie". Iar celor ce se pregăteau să ne răpună le arunca sfidarea: „nu veți putea ucide dintre noi atâția, câți suntem gata să murim pentru credința noastră, nici nu veți putea pune pe umerii noștri cât să nu putem duce". A fost condiția hotărâtă pentru sine și organizația sa: aruncând sabia de la sine s-a predat dușmanilor lui. Ce argumente i-au determinat hotărârea? politice, morale? n-a spus. Totuși, odată a comentat – „Suntem piersicul care a înflorit prea devreme, a venit bruma și ne-a ars". Asta, după alegeri. A avut intuiția că succesul organizației lui ar fi fost oarecum prematur, că pentru el și organizația lui nu este loc în acel moment istoric? Oricum, ideea zădărniciei luptei lui nu i-a umbrit și nu ne-a umbrit sufletele. Căci ne-am luptat sub semnul adevărului. Tatăl lui Corneliu, profesorul Ion

Zelea Codreanu, a fost puternic afectat de știrea condamnării, aflată din ziare. El, prietenul, volubilul, se plimba singuratic, îngândurat, preocupat, prin larga curte înțelenită a lagărului. Într-o seară, după rugăciunea în comun, a spus așa: „camarazi, în împrejurările în care ne găsim, un singur mijloc de luptă ne-a mai rămas, rugăciunea. Iată, să facem un vot, un legământ: "Aspără-ne sfinte Arhanghele Mihail, protectorul organizației noastre, cu rugăciunile tale către Dumnezeu, și te vom numi protectorul poporului și țării noastre, vom ridica biserici și schituri cu hramul tău pe tot întinsul pământului românesc. Și apără-l, Doamne, și pe robul tău Corneliu". Bătrânul Codreanu se purta în costum național bucovinean, era o figură impunătoare, înalt de peste 1,80 m, macru, avea o voce baritonală puternică, orator de mare talent, captivant, sfătos în adunări populare. În săptămâna patimilor, după spusa fiului său Decebal, avocat, se retrăgea în camera sa pentru post și rugăciune, nu primea pe nimeni, nu bea, nu fuma, nu mânca decât o bucățică de anafură, joia și vinerea mare, când mergea la slujbele de seară. Noi credeam în puterea rugăciunii și o practicam în comun dimineața și seara, iar când se putea se oficia și sfânta liturghie. Țineam post negru (fără apă, fără mâncare) în fiecare vineri până la ora 16. În privința sexualității, tinerilor din „frăția de cruce" li se recomanda abstinența. Existau tineri de o puritate angelică. Oameni maturi, înrăiți în patimi se îndreptau. Idealul de viață al cavalerilor luptători, „sans peur et sans reproche" se reactualiza pe meleagurile noastre. Puritatea morală și curajul în luptă impresiona într-un mediu social care sub acest raport își permitea prea multe libertăți. Profesorul Nae Ionescu și Mircea Eliade au fost și ei deținuți ai lagărului din Miercurea Ciuc. Profesorul a vorbit, în două conferințe, în curtea înțelenită, despre Renașterea italiană cu bine cunoscutul său talent de conferențiar. Spunea că individualismul și antropocentrismul acestei perioade culturale durând de câteva secole în Europa nu mai satisface exigențele spirituale ale epocii

noastre care adoptă valori opuse celor ale Renaşterii. După ce a vorbit şi prof. Covrig Nonea de la Blaj, conferinţele au fost interzise. Mircea Eliade ne întreţinea cu subiecte religioase, culturale, politice din India. Dar, spuse el într-o zi, profitând de faptul că ne găsim în secuime, se cuvine să amintim de secuiul Korosi Csona Sandor care a plecat la sfârşitul secoului 18 să găsească locurile din Asia de unde a purces poporul maghiar spre Europa, patria lui originară. A fost un explorator îndrăzneţ, dovedind o mare iubire pentru poporul său. A alcătuit şi un dicţionar de mare actualitate şi cu circulaţie în epocă.

9. O aventură reuşită

Intercalăm aici relatarea unui episod aventuros. În vara anului 1937 mă întâlneam cu Niki Constantinescu fie în grădina de lângă intrare, fie în locuinţa părintelui Belu, preotul închisorii din Aiud. Nicadorii în acea vară aveau un regim mai liber, se puteau mişca în incinta închisorii. Într-o zi îmi spuse că dacă aş accepta am putea face împreună o călătorie la Bucureşti. De acord! Am procurat cele de trebuinţă, un carnet de identitate al profesorului Săbăduş şi, într-o seară, îmbrăcat civil, de la părintele Belu în loc să meargă spre culoar, a ieşit pe poartă în stradă, unde îl aşteptam eu. Am luat-o, în pas de plimbare, spre gară şi la orele 22 ne-am urcat în acceleratul de Bucureşti. Când am ajuns la Ploieşti, se făcuse deja ziuă. În capitală am tras la Toader Ionaş, în apropiere de Gara de Nord. Niki ţinea să-l vadă pe Căpitan, dar inginerul Clime i-a spus că o atare întâlnire ar comporta o mulţime de riscuri şi că el acum se găseşte la mare. Am vizitat mormântul Moţa-Marin la Casa Verde, iar pe întuneric am plecat cu maşina unui şofer legionar spre Aiud, unde am sosit dimineaţa. Maşina a oprit la poarta închisorii, Niki dintr-un salt a fost în locuinţa părintelui Belu, şi aventura s-a încheiat cu bine. Menţionez un moment de puternică emoţie: în timpul opririi acceleratului în staţia Copşa Mică a trecut prin vagonul nostru un subofiţer jandarm, cu cîinele de curea, după câteva clipe un altul, privind atent, părea să caute ceva anume. Trenul a pornit. Aşteptam, în gările următoare să apară cineva să ne descopere, să ne dea jos din tren, dar nimic. Dispariţia din închisoarea Aiud n-a fost sesizată.

10. Vestea asasinării Căpitanului

În septembrie 1938 am fost transportaţi din lagărul de la Ciuc în lagărul nou înfiinţat, la Vaslui, aflat într-un încăpător local de şcoală normală cu trei nivele; desigur tot între sârme ghimpate. Aici am găsit un nou val de legionari proaspăt arestaţi. În dimineaţa zilei de 1 decembrie am comemorat unirea Ardealului cu Ţara-mamă. Se găseau printre noi câţiva care au participat la războiul din 1914-1918. După-masă ni s-a aruncat din bucătărie în sala de mese un ziar conţinând comunicatul ce anunţa: "Corneliu Codreanu, împreună cu alţi treisprezece legionari, ucigaşii lui I. Gh. Duca şi Mihai Stelescu, transportaţi de la închisoarea Râmnicul Sărat spre Jilava, încercând „să evadeze de sub escortă" au fost împuşcaţi lângă Ploieşti." Am fost convocaţi în holul clădiri. Corneliu Georgescu a îngenunchiat şi după el noi toţi, şi a spus: "Camarazi, Căpitanul nu mai este". Impresia a fost de nedescris. Ne consumam durerea în tăcere. Nu se mai vorbea. Cine avea ceva de spus, şoptea. Noaptea priveghieri, gemete în somn. Ion Banea a avertizat odată în revista „Glasul strămoşesc" de la Cluj: „să nu vă atingeţi de viaţa lui, că îl vom răzbuna să se sperie istoria". A doua zi pe dealurile din jurul lagărului, care era mai la o parte de oraş, s-au aprins şi ardeau focuri care vesteau durere, primejdie. Lae Lupu, avocat din Alba-Iulia, naşul meu de cununie, mi-a aruncat în treacăt: „Bagă Petre, sabia în teacă, că tot cel ce scoate sabia, de sabie va pieri". După câteva zile s-a trimis din lagăr prin administraţie o declaraţie către rege, prin care se exprima loialitatea noastră, a legionarilor, faţă de conducerea statului. Aceasta trebuia să prevină declaraţiile individuale de desolidizare de Garda de Fier, cerşite zadarnic de la noi, în schimbul eliberării de când ne-au arestat. După apariţia declaraţiei-autograf, cu semnăturile noastre, a început să se dea drumul acasă, în grupuri mici, la răstimpuri. La începutul lui

iulie 1939, am fost eliberat şi eu, împreună cu alţi cinci. Mama mă primea cu lacrimi în pragul casei, tata a adus câţiva struguri păstraţi în coşul cu grâu – „te-am aşteptat să vii az-toamnă la cules, ăştia au mai rămas". Fratele Traian era fugar în Germania, fratele Nicodim executa o condamnare la Văcăreşti. Mama ofta şi mă întreba: „oare mai trăiesc să-l văd şi pe Traian acasă?". Nicodim a fost eliberat şi el.

11. Miti Dumitrescu. Genocidul

Situația politică era foarte încordată: se presimțea ceva. Izbucnirea războiului, era iminentă. Unitățile militare își concentrau rezerviștii, serii serii, pentru reîmprospătarea cunoștințelor militare și pregătirea de luptă. La scurt timp după sosirea acasă mi-a venit ordinul de chemare la Batalionul 5 vânători de munte din Abrud, din care făceam parte. La 1 septembrie 1939, Germania hitleristă atacă Polonia. Tot atunci o echipă de legionari conduși de Miti Dumitrescu asasinează pe primul ministru Călinescu, care la rândul lui l-a omorât pe Codreanu. Echipa răzbunătoare a celor zece ploieșteni a fost împușcată pe loc iar cadavrele lor lăsate în stradă. În țară represaliile au fost înfiorătoare: vreo două sute de legionari asasinați într-o zi. Cincizeci în lagărul de la Vaslui, tot pe-atâția în lagărul de la Cluj, apoi aproape în toate județele țării au fost luați de acasă, împușcați, lăsați în șanțuri, aruncați în piețele orașelor cu inscripții la căpătîi: „trădători de țară". În închisoarea de la Râmnicul Sărat și în cea de la Codlea erau concentrate vârfurile legionare și toți au fost împușcați. Intelectuali, muncitori, țărani, studenți, elevi au fost asasinați în închisori, în localități, pe câmp. Au fost zile de groază și ani de groază anii aceia. Unde era legea, unde era rațiunea? Trebuie să subliniez faptul că acest sângeros, sălbatic război intern se purta între o organizație politică și reprezentanții statului, pe motive de legalitate. Războiul a fost provocat de oameni politici la putere ce nu aveau nici un respect pentru lege. Cine va cerceta cu obiectivitate acest tragic capitol al istoriei va constata că legionarii, când au făcut-o, au răspuns doar, nu au provocat.

În județul Alba nu s-a împușcat. Ilie Colhon, Lae Lupu, Petru Paștiu fiind convocați la unități militare în Alba Iulia, s-au căutat, și au dispărut. Au stat trei zile ascunși în podul casei la o doamnă, în Sebișor. Când au ieșit la iveală au fost arestați și trimiși în lagăr la Ciuc. Eu mă găseam la unitatea

militară în Abrud. Am fost arestat, trimis la Alba Iulia, predat legiunii de jandarmi unde am găsit vreo douăzeci de legionari arestați. Cel care a salvat viața mea și a altora, atunci, a fost șeful baroului de avocați din județul Alba, Dr. Gherman, care, concentrat ca locotenent pe lângă legiunea de jandarmi, fiind în consiliul celor care, pe lângă prefectul județului, urma să decidă, la ordinul ministerului de interne, pe cine să ucidă, a pledat atât de convingător împotriva împușcării, încât în județul Alba nu s-a vărsat sânge cu această tragică ocazie.

Dar asasinatul politic la noi în țară avea să mai cunoască un moment de groază: la 8 noiembrie 1940. Toți cei ce au ucis legionari, ordonatori sau executanți, vreo 60-70, închiși la Jilava au fost împușcați în celulele închisorii de o echipă de legionari în timp ce se făcea deshumarea lui Codreanu și a celorlalți treisprezece, găsiți în groapa comună vitriolați, încât anevoie au putut fi identificate cadavrele. Vedeți, într-un stat zis modern, totul se petrecea în afara legii. Săraca junglă! Revenim iarăși asupra ideii abuzului de putere al autorităților de stat ca sursă de tulburări și violențe. Mișcarea legionară, la ora aceea asociată la putere, a cerut ministerului de justiție să pornească acțiunea judiciară contra celor ce au luat oameni din familie, din închisori, de la unități militare, de pe stradă, de unde i-au găsit și i-au împușcat pe loc, fără vreo judecată. Așa au procedat reprezentanții statului, ai legalității! Îl poate îndreptăți pe vreun om al puterii de stat să procedeze astfel, capul lui? Atunci la ce bun statul, la ce bună legea? Dar titularul ministerului de justiție, Mihai Antonescu, temporiza, nu da curs acțiunii judiciare, desigur, de acord cu mareșalul Ion Antonescu. Și iarăși s-a ajuns la situația inadmisibilă ca reprezentanții puterii – legionarii erau la putere – să acționeze ignorând legea. Statul este, esențial, lege. Dar nu s-ar putea spune că de-a lungul existenței sale reprezentanții statului român ar fi avut, cât de cât, cultul legii și nu al arbitrarului. Și legionarii, trebuie să recunoaștem, au admis între metodele lor

de acțiune, violența, în luptă. Cum s-a ajuns aici, căci mișcarea legionară se pretindea îndreptățită, de curățenia sufletului ei, să îndrepte răul moral și social din societatea românească? Căci, iată, Ghandi, una din marile personalități ale istoriei contemporane, inspirat de Biblie și Tolstoi, a aplicat principiul non-violenței ca metodă de luptă pentru eliberarea Indiei. Și a reușit. Moța scria în 1922 că Cristos însuși a luat biciul și a izgonit pe cei ce făceau negoț în templu iar Codreanu, preocupat de nepotrivirea între creștinism și violență distingea, făcând cauzistică, între omul persoană privată care trebuie să ierte creștinește greșelile semenilor și luptătorul prigonit pentru interesele neamului, care nu va ierta pe prigonitori. În om ar coexista deci doi oameni: persoana privată care trebuie să se conducă după legea creștină a iertării și luptătorul politic care aplică legea pedepsirii și răzbunării în numele neamului. În consecință viața umană nu constituie o unitate cuprinzând toate domeniile ei; domeniul politicului era sustras legii creștine. Aceeași lipsă de unitate între planul religiei și al politicului o constată P. P. Panaitescu în Învățăturile lui Neagoe Basarab: „datoria religioasă din Învățături contrazice în chip flagrant doctrina politică din aceeași carte". Pe această linie se plasau Nicadorii când cereau preotului închisorii din Aiud să facă slujbe pentru iertarea sufletului lui I. Gh. Duca – „cu care personal n-am avut nimic de împărțit". Iar Alecu Cantacuzino spunea în „Românul de mîine", și în alte conferințe tipărite, că noi – practicând individual violența pentru apărarea dreptății poporului român în istorie „ne riscăm mântuirea în eternitate". Considera că e cea mai înaltă formă a sacrificiului personal este pierderea mântuirii. La violența abuzurilor politicianului la putere, legionarii au răspuns talionic, prin violență dar demn, nu fugeau, ci se predau autărităților, să răspundă. Politicianul abuziv, ipocrit, lacom asupritor, viclean și laș, fiindcă avea puterea, era înfruntat pe față, cu demnitate, de acești tineri.

12. Ion Antonescu și Horia Sima preiau puterea

La începutul lui septembrie 1940, regele Carol II era obligat să abdice din cauza greșelilor politice. O face în favoarea fiului său, Mihai. Generalul Ion Antonescu este numit „conducătorul statului" și își asociază la guvernare mișcarea legionară, al cărei comandant era Horia Sima. În acel timp Hitler era stăpânul militar al Europei. Polonia învinsă era împărțită între Germania și U.R.S.S., Franța bătută în câteva săptămâni era jumătate ocupată. Anglia alungată de pe continent, amenințată cu invazia, se regrupa în colonii. Germania ocupase țările Beneluxului, Norvegia, Iugoslavia, Grecia. România pierdea Ardealul de Nord, Basarabia și Bucovina de Nord, Cadrilaterul către, respectiv Ungaria, U.R.S.S., Bulgaria. Aceasta era situația politică la 20 septembrie 1940 când, schimbându-se administrația de stat în țară, eu am fost numit prefectul județului Cluj-Turda, denumit astfel fiindcă județului Turda i s-a adăugat jumătatea județului Cluj rămasă dincoace de graniță, precum și un fragment din jud. Mureș. La un an după înfiorătorul masacru în care a pierit floarea mișcării legionare eram chemați să cârmuim țara împreună cu generalul Antonescu. Într-o biserică din Alba Iulia am depus o lacrimă pentru cei ce acum erau în pământ, apoi am luat drumul Capitalei, împreună cu alții, pentru prestarea jurământului ca prefecți legionari. Așa a vrut destinul. Am intrat în prefectura din Turda cu emoții. Dar în câteva zile am dezlegat secretul administrării unui județ. Am constatat, printre altele, că pentru a conduce bine trebuie să știi asculta sugestiile ce-ți vin de la diferiți oameni, să le triezi, judecându-le cu bun simț. Arzătoare, atunci, era problema refugiaților din Ardealul de Nord. Instituții și particulari, aduceau cu ei mobilier, lucruri, probleme. Îndrumarea lor spre localitățile de reașezare ne-a solicitat mult atenția. Am făcut cât am putut, cât ne-au ajutat mijloacele, dar pe oameni nu i-am lăsat în necaz. Căsnicia

politică legionaro-antonesciană nu mergea deloc bine. Generalul Antonescu ar fi vrut să-şi subordoneze Mişcarea, să o manevreze după voia lui, să devină şeful ei, după modelul generalului Franco, care avea stăpânire deplină asupra Falangei spaniole, dar trebuie spus, legionarii erau prea mândri cu ideile, lupta, sacrificiile lor pentru a se lăsa conduşi, modelaţi după planul şi voia altcuiva. Prea ţineam la independenţa şi identitatea noastră. Eram un cristal pe care îl accepţi aşa cum este, sau îl zdrobeşti, dacă poţi. Pe de altă parte şi noi am fi dorit, în imtimitatea cugetului nostru, să guvernăm singuri. Eram două săbii ce nu încăpeau într-o teacă. Relaţiile proaste ale cuplului s-au rezolvat prin aşa-numita „rebeliune legionară" din 21-23 ianuarie 1941, când generalul Antonescu bizuindu-se pe armata română şi pe sprijinul armatei germane care se afla în ţară, după trei zile de frământări, demonstraţii de stradă şi chiar uşoare ciocniri în Capitală, a înlăturat pe legionari de la putere. Prefecţii am fost convocaţi la Bucureşti în interes de serviciu, iar când ne-am întors acasă, cabinetele prefecturilor le-am găsit ocupate de ofiţeri; la Turda de un colonel. Dar legionarii veneau organizat spre capitalele de judeţe, pentru a cunoaşte ce se petrece. Mişcarea legionară se afla faţă în faţă cu armata ţării. Am luat cu mine pe avocatul Mareş, şeful organizaţiei legionare judeţene şi pe Dr. Ion Şerban, primarul oraşului, şi am plecat cu maşina la cazărmi, pentru o convorbire cu generalul Stoienescu, comandantul garnizoanei militare Turda, asupra situaţiei locale. I-am cerut să fie înlăturate, de la bariera oraşului, mitralierele, ca să poată intra în oraş coloanele de legionari (a muncitorilor din Câmpia Turzii era foarte numeroasă), spre a-i putea pune în curent cu cele ce se petrec în ţară. Se găseau, după aprecieri, cam trei mii de legionari care au rămas în oraş trei zile. Am convenit cu generalul Stoienescu să evităm orice conflict, căci problema, legionarii sau Antonescu, se va rezolva la Bucureşti, nu la Turda. Tensiunea în oraş, ca şi în toată ţara, era mare, în acele zile. Legionarii mărşăluiau cântând pe străzile Turzii, odată sau de două ori pe zi, într-o nesfârşită coloană. Mă întrebam cu teamă ce s-ar întâmpla dacă ar descărca cineva un foc de armă în mulţime. După ce se termina demonstraţia legionarilor, apăreau soldaţi cu mitraliere pe ataşul motocicletelor şi chiar un tanc, două. Nicicând n-am trăit atât de intens răspunderea pentru vieţile subalternilor. Toţi eram cu nervii încordaţi. Ne-am dat seama că Antonescu nu poate cădea. A treia zi legionarii au început să scandeze în centrul oraşului Ha-nu, Ha-nu, Ha-nu. Am apărut la balconul de la etajul clădirii sediului legionar şi le-am spus să se întoarcă acasă paşnic şi disciplinat, aşa cum au venit, că am fost înlăturaţi de la putere, dar că lupta continuă. Unii se ştergeau la ochi. Prigoana, după o întrerupere de numai patru luni, începea din nou. Temniţele îşi deschideau iarăşi porţile pentru sute şi sute dintre noi, iar pe alţii, tot cu sutele îi aştepta fuga în străinătate, de unde doar puţini aveau să mai revină în ţară. Duşmană soartă! Am fost oamenii prigoanelor.

Timpul era grav, punea probleme fundamentale. Noi, legionarii, ne-am pus truda în serviciul ideii de neam, a cărui unitate nu concepeam să fie sfâşiată în clase antagonice care se urăsc şi se luptă între ele, căci ura distruge, în timp ce doar dragostea zideşte. Noi puneam accentul pe unitatea neamului în sânul căruia toate categoriile sociale aveau să fie egale în faţa dreptăţii, „dreptate pentru muncitori, dar în sânul neamului, nu împotriva şi în afara lui" (internaţionalism!). Apoi ne-am pus toată încrederea în credinţa creştină ca mijloc de îmbunătăţire a omului. Făceam apel la forţa spirituală bimilenară a creştinismului nostru pentru desăvârşirea noastră ca persoane şi ca popor. Nu am recurs la ideea „purităţii rasei" care te-ar putea îndreptăţi să stăpâneşti alte popoare – hitlerismul – fiindcă noi înşine, ca neam, eram alcătuiţi dintr-un amestec de rase – daci, romani, slavi, etc. Obiectivul nostru era ridicarea poporului român pentru a străluci între popoare prin virtuţi, nu prin a

persecutarea, asuprirea altor neamuri. În publicistica noastră s-a vorbit despre un „imperialism spiritual românesc". Năzuiam să producem valori culturale cu forţă de penetrare în lume, să cucerim prin valori de suflet, să ne luăm la întrecere cu alte popoare pe planul spiritual al existenţei, nu al subjugării şi anexării de teritorii străine. Doream să ne împlinim printr-un „imperialism pe verticală", să cucerim pentru poporul român un loc imperial între popoare prin creaţii spirituale. Au fost urâte şi prigonite ideile în serviciul cărora ne-am pus toată energia, tot entuziasmul, gata de orice risc: foame, frig, oboseală, temniţă, exil, moarte. Noi am crezut cu adevărat.

În Turda am scos un ziar săptămânal „Vatra de ţară" vreo şapte-opt numere. Generalul Stoienescu, frate cu marele pictor portretist Stoenescu, a fost chemat la Bucureşti, îndată după rebeliune şi a fost numit ministru de finanţe, demnitate păstrată până la căderea Mareşalului Antonescu. Apoi, bătrân şi bolnav, a fost văzut în Deltă, la tăiat stuf, unde a şi murit şi a fost înmormântat acolo, în malul Dunării, după spusele preotului Niţă Vladovici.

13. În Germania. Rostock

În decembrie 1941 treceam şi eu graniţa în Iugoslavia împreună cu alţi cinci legionari, pe la Jimbolia. Noaptea, o graniţă marcată de un şanţ înţelenit, dar, fără sârmă ghimpată. Fugeam pentru a evita închisoarea, căci ni se pregătea un proces. Nemţii îi colectau pe toţi legionarii fugari, să-i aibă la îndemână ca mijloc de şantaj politic contra lui Antonescu. Am stat o lună de zile în Toracul Mic, o mare comună românească în Banatul iugoslav; am fost primiţi cu multă simpatie, în fiecare zi eram invitat la masă în altă familie, bucuroşi să cunoască oameni din ţară. Apoi ne-am îmbarcat într-un tren cu muncitori la Belgrad cu direcţia Germania. Am sosit la Berlin unde am lucrat două săptămâni după care Gestapoul – poliţia de stat secretă – ne-a trimis la Rostock, vechi oraş german, port la Marea Baltică, în evul mediu făcând parte din Liga hanseatică, alături de Hamburg, Bremen, Lubeck. Avea o veche universitate şi o populaţie de vreun sfert de milion. Impresionante, în stil gotic, erau zidul şi şanţul ce cuprindea în centura lui oraşul vechi, cu clădiri în stil germanic al epocii, porţile medievale prin care se intra în oraş, o minunat de frumoasă primărie. Oraşul nou s-a dezvoltat în jurul celui vechi, cu străzi largi şi drepte, dar organele vitale, administrative, spirituale, comerciale erau tot în cel vechi. Mai la o parte era o fabrică de avioane Heinkel, unde lucra şi grupul celor vreo trei sute de legionari, cazaţi în blocurile cu cinci etaje din apropiere. Aici l-am găsit pe fratele meu Traian, pe atâţia camarazi din ţară. Grupul de legionari Rostock avea ca şef pe Nicolae Pătraşcu, secretarul general al Mişcării. Grupul restrâns al foştilor miniştri şi al personalităţilor, împreună cu Horia Sima, domiciliau la Berkenbruk, lângă Berlin. Desigur, căderea noastră de la putere nu putea rămâne necomentată, neanalizată, neexplicată de noi, fiecare după pricepere şi informaţiile ce deţinea: Const. Papanace, macedonean, fost

ministru de finanţe, îl acuza pe Horia Sima de lipsă de tact în relaţia cu Antonescu, cu nemţii. Toţi macedonenii, vreo câteva zeci, cărora li s-au adăugat şi alţi câţiva, s-au constituit în grup dizident. Pe de altă parte, din când în când venea la Rostock un ofiţer al Gestapoului care în convorbirile cu Pătraşcu nu uita să-l critice pe Horia Sima, pentru că a refuzat să vină la Berlin, împreună cu Antonescu, amândoi fiind invitaţi de Hitler. În această vizită fără Horia Sima, cred eu, Antonescu a primit promisiunea de sprijin pentru înlăturarea legionarilor de la putere. Căci refuzul lui Sima de a se prezenta la Hitler era interpretat ca un refuz de colaborare. De ce a făcut asta Horia Sima n-a vorbit nimănui. Dar mie mi-a spus odată, că agenţi englezi, în vara lui 1940, i-au propus să colaboreze cu ei. În ce priveşte lovitura de la 3 septembrie 1940, la Bucureşti, Braşov, Constanţa, şi manifestul răspândit în Capitală care îi cerea regelui să abdice, nemţii i-au reproşat că nu i-a pus în curent cu aceste pregătiri, că ei ne-ar fi dat un sprijin consistent. Socotelile lui le-a păstrat pentru sine. Anumite gânduri şi intenţii nu i le dezvăluia nici lui Pătraşcu, după mărturia acestuia. Ca orientare în politica externă, mişcarea legionară se simţea legată de declaraţiile lui Codreanu din toamna lui 1937, când a spus că va încheia alinaţa cu axa Roma-Berlin. Acum la Berlin nimeni din conducerea Reich-ului nu primea să stea de vorbă cu Sima. El îşi dădea seama că noi suntem un instrument de presiune asupra guvernului român pentru o cât mai masivă contribuţie la război, că nemţii ne jucau şi soarta noastră. În situaţia asta Horia Sima s-a hotărât să meargă la Roma, să discute cu Mussolini. Ceea ce voia să-i spună era în numele mişcării legionare. La Berkenbruk seara se făcea prezenţa, dar ziua membrii grupului se puteau mişca liber. Când s-a constatat într-o seară că Horia Sima lipseşte la apel, li s-a cerut să spună unde se află, altminteri ofiţerul supraveghetor va plăti cu viaţa. Atunci Const. Stoicănescu le-a spus să-l caute la Roma.

14. În lagărul Buchenwald

Pe noi ne-au ridicat îndată de la Rostock şi ne-au băgat în lagărul de concentrare de la Buchenwald, în decembrie 1942, aici aveam să rămânem până în 23 august 1944. Autorităţile lagărului se purtau dur cu noi şi nu ştiam ce s-a putut petrece ca să ne toarne între sârmele ghimpate ale îngrozitorului Buchenwald. După vreo săptămână Pătraşcu mi-a şoptit: Horia a fugit la Roma dar a fost adus înapoi. Am avut spontan o bucurie ce mi-a iluminat sufletul, cum numai odată am mai trăit, când am citit circulara lui Codreanu în care-i spunea regelui Carol II că noi tineretul legionar nu vom accepta într-un eventual război să luptăm alături de duşmanii crucii şi fiindcă nu vom putea dezerta, preferăm să ne sinucidem. Acum m-a cuprins o mare linişte sufletească: gestul lui Horia Sima ne răzbuna de toate umilirile, ne-a afirmat demnitatea ultragiată şi personalitatea. Nenorociţii locuitori ai Buchenwaldului trăiau în barăci de lemn sau în zidiri de piatră, lagărul avea canalizare şi apă curentă, iluminat electric, dar deţinuţii nu aveau un tratament uniform; lagărul era divizat în lagăre mai mici, înconjurate cu sârmă ghimpată între ele. Pe poarta mare am citit inscripţia „jedem das seine", o traducere a principiului de drept roman „suum cuiqne tribuere", fiecăruia ce i se cuvine. Noi am avut la început un tratament dur care a început să se mai îmblânzească pe măsură ce frontul se rostogolea spre Germania. Într-un lăgăruţ se puteau vedea oamenii, puţini, în pelerine albe, şi se spunea că ar fi prizonieri englezi, aviatori. Într-o vilă aproape de noi era fostul premier francez, preşedintele partidului socialist, Leon Blum. Noi nu am putut vedea multe din câte erau şi se petreceau acolo, dar ce am văzut erau destule ca să te înfioare şi să nu le mai uiţi: schelete ambulante îmbrăcate în uniforme vărgate, cu numărul deţinutului imprimat mare pe pantaloni şi veston, încălţaţi în saboţi de lemn, cu părul tuns în cruce, de la frunte la ceafă, de

la tâmplă la tâmplă, sau ras pe jumătate, partea stângă, sau cea dreaptă a capului. Am văzut un deținut care în coloană stând pe loc s-a îndoit ca o lumânare de ceară și a căzut în față; șeful coloanei, tot un deținut și el, rumen și bine hrănit, l-a ridicat, i-a pus un genunche în spate ca să stea drept, dar omul a căzut pe spate; l-au luat patru de mîini și de picioare și l-au cărat. Circula acolo o zicală sinistră – „de aici se iese numai pe coș" (pe coșul crematoriului!). Într-o zi i-am spus lui Pătrașcu – „Niculae, și organizația noastră e structurată pe principiul dictaturii, dar trebue să recunoaștem că sistemul burghez de guvernare, al partidelor politice, e incomparabil mai uman decât regimul totalitar al partidului unic. Am cunoscut închisorile politice ale burgheziei din țară, dar în ele deținutul nu-și pierdea calitatea de om, chiar dacă trăia în restricțiile proprii închisori; în ele nu se mergea la măcinarea și nimicirea în timp și pe tăcute a omului, căci partidele din opoziție ar fi vorbit, ca să audă țara. Aici nimeni nu-ți poate lua apărarea, totul se face în ascuns". În Buchenwald au fost concentrați toți legionarii ce se aflau pe teritoriul Germaniei, cât și alți români suspecți Gestapoului, în total vreo patru sute, afară de șefi, depuși în alt lagăr, iar Horia Sima împreună cu Borobaru, secretarul său personal, iarăși în altul. Locuiam în două barăci de lemn, dormitoare cu paturi suprapuse, iar în alte două barăci reparam, în două schimburi de câte șase ore, binocluri militare. În a cincea baracă locuiau fetele și perechile căsătorite. Doctorul Iosif Dumitru, acum șeful grupului nostru, căci pe Pătrașcu îl luaseră de la noi, avea impresia că nu se trăiește la un nivel destul de înalt, că purtarea unora dintre noi, sub raport legionar lasă de dorit și îmi cere să țin niște ședințe educative cu grupul, pentru îmbunătățirea situației, tratând capitolele respective din Cărticica șefului de cuib, îndrumarul nostru educativ. Asta era spre toamna anului 1943. Prin iunie 1944 doctorul Dumitru îmi amintește că m-a rugat ceva, demult. I-am spus că sunt gata să vorbesc, dar fiindcă temele din

cărticică au fost atât de mult dezbătute, eu am pregătit alt subiect: despre purtarea țăranilor români. Problema am tratat-o în trei ședințe. Mișcarea legionară, se știe, a luat ființă în centrele universitare, avea cadre de conducere preponderent cu pregătire universitară, în faza de început, apoi crescând a organizat corpul muncitorilor legionari, cel al țăranilor și al studenților. La Buchenwald optzeci la sută din grupul nostru poseda o diplomă universitară. Temele tratate de mine erau concepția creștină de viață a țăranilor români, atitudinea lor în suferință și bucurie, educația lor în spiritul omeniei, cumințeniei, dreptății, valorile spirituale, materiale și altele, cu exemplificări din literatură, istorie și fapte observate personal. Conferința mea a stârnit vii discuții în grupul nostru. Profesorul Mișu Tase din Ploiești a luat atitudine față de poziția mea considerând-o prea țărănistă, prea rurală în raport cu ceea ce trebuia să devină cultura română. În discuțiile purtate era mult evocat filosoful Georg Simmel. Sorin Pavel și-a anunțat și el intervenția în dezbatere, dar bombardarea lagărului și plecarea noastră din Buchenwald a încheiat o discuție ce a trezit atâta interes.

Timpul liber îl petreceam aici organizând întreceri sportive în condițiile locului respectiv, citind cărți din biblioteca lagărului, aveam însă și cărțile noastre personale; se țineau conferințe din diverse domenii. Un talentat conferențiar era Sorin Pavel, autor de eseuri filosofice, cosemnatarul cu Pandrea (Marcu-Balș) și Nestor a „Manifestul crinului alb"; apoi Pavel Costin Deleanu, Costache Oprișan, un student foarte dotat intelectual (avea să moară la Jilava după experiența Pitești, care i-a provocat cavernele pulmonare, T.B.C.-ul)

Doctorul Vasile Andrei, bolnav de plămâni, avea hemoptizii destul de grave și a cerut conducerii lagărului să-l interneze în spital pentru intervenție chirurgicală – se știa că aici operează profesori cehi de la universitatea din Praga, desigur, deținuți și ei. Într-o dimineață doctorul Apostolescu ne

spune că Andrei a avut o hemoptizie foarte puternică; că l-a găsit la infirmerie aproape mort. Ne-am alarmat, ne-am revoltat și, într-o ședință am hotărât cu toții o grevă a foamei de cinci zile, și am comunicat hotărârea la poartă. De luni până sâmbătă n-am mâncat; când venea mașina cu mâncare le spuneam „nu descărcați, nu mâncăm". Dar lucrul la ocheane nu l-am întrerupt. Apă însă beam chiar fără să ne fie sete. A venit colonelul comandant al lagărului și a spus „vreți să-mi forțați mâna"; i-am răspuns că nu vrem asta; postim ca să-i arătăm camaradului nostru, care oricând poate avea o criză fatală, toată simpatia noastră, d-voastră, dle colonel, faceți ce vreți. Dar doctorul Andrei n-a fost evacuat la spital, n-a mai avut altă criză până la 24 august când avioane anglo-americane au bombardat lagărul. Acestea de un timp se plimbau liber în spațiul aerian german, fără vreo stânjenire din partea antiaerianei sau aviației germane de vânătoare. Viorel Boborodea avea aprobarea să asculte la un aparat de radio cu cască. În seara de 23 august postul Londra transmitea știrea că regele Mihai al României a semnat un armistițiu cu U.R.S.S., că țara a încetat ostilitățile militare. Dimineața marea veste a trecut de la om la om și ne întrebam ce mai poate veni. Pe la orele 10 un avion marchează un careu de aburi. De ce, doar peste lagăr treceau aproape zilnic avioane anglo-americane fără să semnalizeze, fără să traseze careuri, doar aici se găseau „oamenii lor". Dar abia am terminat raționamentul și au apărut bombardierele, în trei valuri, descărcând bombe în careu. Trei bombe au căzut și în lagărul nostru omorând pe cinci dintre noi și rănind o mulțime, mai grav sau mai ușor. Am aflat apoi că la vreo trei sute de metri de la noi lucrau – cinci mii de lăgăriști piese ce intrau în alcătuirea vestitei rachete germane „V" lansată de pe continent asupra Londrei și a altor centre engleze; covorul de bombe a distrus fabrica și pe muncitori până la unul, deși erau „de-ai lor".

15. De la Buchenwald la Viena

După arestarea lui Antonescu, la 23 august 1944, legionarii din Germania au fost scoși din lagăre. Horia Sima a rostit la radio o cuvântare pe care n-am auzit-o, apoi s-a format un guvern național în exil cu sediul la Viena. Noi am fost transportați de la Buchenwald la gara Weimar (cineva ne-a arătat „stejarul lui Goethe") și de aici la Viena unde am fost cazați în diferite hoteluri. Dar se vedea și se simțea că sfârșitul Reichului hitlerist se apropia cu pași repezi; frontul aliaților avansa de la vest, sud, răsărit către inima Germaniei. Lovitura dată de România a fost grea, a grăbit expierea muribundului. Am plecat din Viena un grup de legionari spre țară ca în eventualitatea stabilizării frontului să organizăm teritoriul dincoace de front. Dar n-a fost cazul. Apoi am fost trimis pe lângă o unitate spre care erau îndrumați prizonierii români pentru a „recruta voluntari" pentru himerica „armată națională", care „s-a făcut" că există și care n-a luptat. Dar nici eu „n-am reușit" să recrutez nici un voluntar. Sima ne-a spus în taină „jucăm" ca să ne apărăm oamenii, căci nemții sunt foarte porniți împotriva românilor. În acest sens eu știu că am realizat ceva. De altfel degringolada frontului german nu da loc nici unei speranțe.

Ne-am întrebat de ce s-a angajat Horia Sima în formarea unui guvern și armate naționale alături de muribunda Germanie nazistă, când apropiata ei prăbușire era pentru toată lumea evidentă? Să fi crezut el altfel? Desigur, nu. A făcut asta – mi-a declarat el – ca să marcheze o poziție politică valabilă nu acum în imediat ci în viitor. El prevedea o grupare într-un viitor îndepărtat a forțelor politice anticomuniste și antisovietice. Dar istoria nu i-a confirmat așteptarea.

16. Horia Sima mă trimite în țară.

Către sfârșitul războiului legionarii au luat-o care încotro, fiecare pe cont propriu, risipindu-se în toată Europa, în America și până în Australia. Eu mă găseam cu Horia Sima, Borobaru, Petru Ponta, Mircea Dumitriu, Grigore Manoilescu și Ion Fleșeru în Alpii Austriei. Paștele le-am sărbătorit cântând „Cristos a înviat" și ciocnind câte un ou de care, discret, a făcut rost, din timp, Manoilescu, într-o șură-grajd ce ocrotea vara oameni și vite în timpul pășunatului. Horia era frământat. Deocamdată trebuia să stăm camuflați dar, a spus el într-o zi, între oameni, în oraș, ai mai bune șanse de a te ascunde, decât în munți. Grupul nostru trebuia să se dizolve. Sima rămânea să apuce încotrova cu nedespărțitul său secretar Traian Borobaru. Eu, luînd-o de unul singur, după câteva zile mă angajam lucrător în gospodăria unui „bauer", într-o comună pe lângă orașul Gmunden, în Austria. Familia Fichtbaner stăpânea moșia de 30 iugăre de două sute de ani. Moșia nu se împarte, moștenitorul despăgubește pe ceilalți frați mai mult simbolic, iar aceștia își văd de alte rosturi. Țăranii germani muncesc conștiincios, în ritm potrivit, nu cunosc graba. După vreo lună de zile am ieșit, am căutat și am găsit la Linz pe Dunăre câțiva legionari. Legătura cu românii era făcută. Prin octombrie 1945, a venit la mine un camarad, mi-a spus să lichidez aici, să merg cu el, căci mă cheamă Horia Sima la Freising, în Germania. Mi-am luat rămas bun de la bunele mele gazde, alături de care am lucrat și în familia cărora m-am simțit bine o vară întreagă. A doua zi părăsind Varchdorf-ul am luat drumul spre Salzburg, de aici mai departe spre graniță, pe care am trecut-o clandestin, noaptea, printr-o pădure. Era o zi cu soare, eu eram bronzat de vara petrecută la munci țărănești. „Aprinde lumina, Borobarule, Hanu ne-a întunecat camera"; era bine dispus Horia. Mi-a zis să plec în țară, cu un mesaj verbal către Iuliu Maniu, președintele partidului național-țărănesc și către Dinu Brătianu,

președintele partidului liberal, pentru a face le o ofertă de colaborare politică. Abia la sfârșitul lui ianuarie 1946 plecam de unul singur spre țară, prin Viena, Budapesta, cu acte de identitate false. După ce am trecut granița noastră pe la Episcopia Bihor, noaptea, am sărit din trenul care își încetinise mersul, și orientându-mă în teren după constelația „caru mare" – cerul era senin – am apucat-o spre Oradea. Hotărâsem să călătoresc noaptea, pentru a nu fi eventual cunoscut, spre a nu fi semnalată prezența mea în țară. Trebuia să petrec deci ziua ce se apropia camuflat, undeva în câmpul Orăzii, dar n-am găsit vreo grămadă de coceni de porumb, de exemplu, din care să ies spre seară pentru a merge la gară. Miraculos, pe când albea de ziuă, căutând fără speranță, am găsit pe o stradă cunoscută, lângă butonul soneriei, cartea de vizită a profesorului Vasile Bolca, fostul meu coleg de școală din clasele primare până la terminarea facultății, apoi profesori amândoi în Oradea. Am sunat, mi-a deschis, am stat la el două zile, apoi am plecat cu un tren spre Arad, Deva, Teiuș, Sibiu, acum fără vreun act de identitate asupra mea. Trenurile circulau cu întârziere. Era ziuă, cam pe la jumătatea distanței Arad-Deva, când apare la capătul vagonului o echipă militară ce controla actele de identitate ale călătorilor. Vagonul era aglomerat. Când a ajuns la mine am pus mîinile pe umerii plutonierului și am zis „să vedem domnule plutonier, dacă așa subofițeri cum suntem amândoi, vă putem face loc să treceți"; ne-am răsucit, a trecut, mi-a zis mulțumesc, a continuat să controleze, dar mie nu mi-a cerut actul de identitate. Când a ieșit din vagonul în care eram am zis: „Doamne". După Teiuș, alt control. Când mai aveau câteva bănci până la mine, unul din militari a zis – „haideți jos, e Crăciunelul". La Sibiu am sosit noaptea, pe la ora unu. În cadrul ușii mereu apărea cineva din poliția gării, se uita peste lumea aglomerată în sala de așteptare, pe bănci, pe jos, și chema când pe unul, când pe altul. Pe mine nu m-a chemat. Și mi-am adus aminte de scena din Iliada, când zeița Palas-Atena

făcea nor în jurul protejatului ei, pentru a nu fi văzut de dușmanul ce sta să-l lovească. Și iarăși, vorba unui țăran care a spus după, ce un avion a mitraliat un tren de călători oprit în câmp, unii rămânând pe loc, alții ascunzându-se în porumbiște: „nu omul se ferește, Dumnezeu îl păzește”. Pe la ora patru am ieșit din gară, căci nici pe străzi noaptea nu ești în siguranță. Am căutat pe prof. Cândea de la facultatea de teologie. Când i-am spus că vin din Germania, că vreau să-l văd pe Pătrașcu sau Chioreanu, mi-a spus – „e foarte simplu, soția vă va conduce la ei acasă”, și mi-a spus despre înțelegerea intervenită între Pătrașcu și guvern. Coșmarul s-a risipit pe loc: va să zică suntem liberi! Și mi-am adus aminte că în lagărul de la Vaslui au fost zile când, după rugăciunea de seară în comun, am cunoscut o stare de beatitudine a rugăciunii către sfânta Fecioară; după vreo săptămână de o atare fericire interioară, am fost eliberat din lagăr. La câtva timp după plecarea mea, colonelul comandant al lagărului a întrebat de mine. Desigur, la interne se va fi aflat că sunt frate cu Hanu Traian refugiat în Germania, deci n-ar fi trebuit să mi se dea drumul. Eu am trăit stări mistice, am simțit în primejdie, asupra mea, mâna Domnului. Nu există întâmplări. Pătrașcu mi-a spus că a încheiat o înțelegere cu guvernul ca legionarii să se prezinte autorităților, să ia acte de identitate, să nu facă opoziție și greutăți guvernării, în schimbul libertății. A doua zi am călătorit împreună la București, m-am prezentat, însoțit de Vică Negulescu, cu două fotografii la ministerul de interne, mi s-a făcut un act de identitate, iar șeful siguranței, Nicolschi, a ținut să mă vadă. Am schimbat câteva vorbe despre situația politică. După două zile petrecute la fratele Nicodim, am plecat acasă, la Cacova, unde pe tata nu-l-am mai găsit, murise cu un an în urmă. Mama îmi va povesti toate, cum s-a petrecut din lume. Dar acum erau pregătiri de nuntă la noi, fratele Alexandru se căsătorea peste trei zile. Situația legionarilor în țară era alta decât în Germania. Pătrașcu n-a comentat mesajul politic adus

de mine, dar mi-a vorbit despre aranjamentul politic realizat de el. Desigur, nu se potrivea una cu alta. De-acum Pătrașcu era cel ce conducea mișcarea legionară în țară. Horia era departe. Dar mi-a atras atenția că intrarea la Maniu este strict supravegheată de agenți, că nu e bine să-l văd și să-i transmit personal mesajul, ci printr-un național-țărănist. Am făcut-o prin prietenul din copilărie Dr. Constantn Hagea din Măguna, care avea să moară în închisoarea din Râmnicul Sărat în anul 1960.

17. Arestarea: 15 mai 1948 – 15 mai 1956

În 17 februarie 1947 m-am căsătorit cu învățătoarea Cornelia Marian din satul Meșcreac, fiica lui Ion și Cornelia. Am stat la socri, lucrând în agricultură, mai mult ajutând la administrarea moșiei de 75 iugăre. În familie trăiam în bună înțelegere, dar agitata atmosferă politică din țară, măsurile luate de conducere, își trimitea undele tulburi în familia noastră, provocând îngrijorări cu privire la viitor. Și nu numai în familia noastră. În țară era un climat de mare încordare, mereu schimbări, amenințări, arestări. Nimeni nu avea terenul solid sub picioare, nu mai putea să-și gândească viitorul; nesiguranță pretutindeni. În ce mă privește, eu eram în intimitatea cugetului senin, gata să înfrunt orice ar fi fost să vină. Dar biata soția mea, când auzea de arestări se tulbura, mă căuta, mă îmbrățișa, plângea, stam înlănțuiți de aceeași durere. Viața „chiaburilor" și în general a țăranilor a devenit nespus de grea prin cotele obligatorii către stat. Întreaga producție, trebuia predată statului pe un preț de nimic. Revolta și refuzul unor sate au fost zdrobite cu forța. Iar ideea pierderii pământului prin colectivizare era motiv de îngrijorări. La arestarea și procesul lui Maniu am fost arestat și eu, împreună cu câțiva național-țărăniști, la Aiud, trei săptămâni împreună cu protopop Iosif Pop, din Aiud, preoții Iacob Tuluș din Meșreac, Nicolae Chindea din Cacova, doi țărani. La 30 decembrie 1947 alte arestări dar eu, de data asta, am fugit, m-am ascuns. La 15 mai 1948 eram pregătiți, cu soția, să mergem la Blaj, căci se comemora un secol de la marea adunare de pe Câmpia Libertății. Dar noaptea, pe la ora unu, am fost arestat de poliția din Aiud. Despărțire dureroasă. Am fost depus în beciul poliției din Alba Iulia, unde ne-am regăsit, mereu aceiași, vârfurile legionare din județul Alba, vreo treizeci. Începe calvarul unei închisori de-o duritate fără seamăn. Umanism socalist!

18. În beciul poliției Alba Iulia

Geamantanele cu alimente și lucrurile puse de acasă au fost oprite la poartă. A început înfometarea. După două zile au început să ne dea la prânz și seara puțină mămăligă și ciorbă de lobodă; comandantul poliției, unul Popa, un muncitor, apărea în timpul mesei și lăuda, cu ironie meschină, excelența mâncării. Alimentele puse de-acasă nu ni le-au dat. Dormeam pe priciuri de scânduri. Într-o seară soția lui Emil Gligor ne-a băgat pe un geam de la stradă pâine și salam. Seara, Simion Mareș, țăran din Căpâlna-Sebeș, începea cântece religioase; îl acompaniam toți. Notez că astea se mai puteau face aunci când securitatea nu-și formase încă noile cadre pentru a-și aplica integral planurile și a-și arăta stilul propriu: se mai trăia încă în modalitate burgheză. După vreo zece zile, devreme în zori, toți camarazii mei au fost scoși din beci, îmbarcați în mașini și duși. Am încercat să înțeleg ceva din treaba asta, de ce am fost lăsat singur aici; dar lucrurile aveau să se lămurească pe parcurs. Seara pe la orele zece am fost scos din beci și condus sus, la birouri într-o cameră în care se găseau securiștii; am fost întrebat despre legăturile mele cu tineretul școlar, cu elevii din județul Alba. Voiau să declar cum am organizat elevii școlilor secundare. Am răspuns că nu am întreprins în acest sens nimic, nici direct, nici prin alții. Într-adevăr, eu stam în rezervă în această privință, fiindcă ne găseam doar în burta rusului care ne mistuia după plac și nu voiam să expun riscurilor fără șansă pe nimeni. Între cei patru care mă „anchetau", unul blond, un cizmar, a făcut un semn discret unuia care m-a lovit cu pumnul în obraz. A fost începutul. Le-am repetat că în ultimii ani nu am mai întreprins nici o acțiune politică, nici cu tineretul, nici cu cei maturi. Dar ei mă băteau să spun că am organizat, mă loveau cu pumnii, cu bâta, cu picioarele, pe unde apucau, peste cap, pe spate, burtă, picioare. La întrebările lor, tot mai insistente, am refuzat să mai răspund, ceea ce îi înverșuna și mai

mult. Şi mă loveau peste obraz înjurând că încă nu mi-au sărit dinţii din gură. Cândva, într-un târziu, a intrat unul dintr-un birou de-alături, cu care ne cunoşteam şi mi-a zis „vorbeşte domnule, nu vezi că te omoară". I-am răspuns „am vorbit, n-am organizat nimic". Omul s-a retras, bătaia a continuat până spre dimineaţă când m-au scos pe sală, au chemat un poliţist-sergent, m-au băgat într-o altă cameră cu ordinul să stau îndoit de mijloc; sergentul Filimon, un ţăran din Dîmbru, vorbea şoptit; ce spunea nu mai ştiu, dar cuvintele lui îmi picurau în suflet o nesfârşită mângîiere în starea de zdrobire trupească şi sufletească în care mă găseam. Apoi am fost coborât în pivniţă, într-o încăpere de unu pe doi metri, fără geam, pe jos nisip umed şi o scândură, patul meu timp de o săptămână cât am fost ţinut acolo, la întuneric continuu, la neagra, cum se spunea. Mă vizita gândul sinuciderii, dar eu nu aveam tăria lui Lică Sămădăul să mă reped cu ţeasta în bolovanii zidului unde mă găseam ca să termin cu toate. Mia, o prietenă a soţiei mele, arestată pentru o „afacere" cu devize (tatăl ei trăia în Franţa), a aflat de mine, mi-a trimis prin planton ceva de gustare, un german care mi-a spus „einer hat sich aufgehangt". Da, nu e de mirare că aici se spânzură oamenii. Dragă Neli, în beciul umed şi lipsit de aer, amintirea căsniciei noastre bune şi luminoase îmi umple singurătatea. Am fost scos de la neagra şi trimis la beciul cu geam şi prici, dar neluminat. A fost adus unul, târziu, noaptea: era protopopul ortodox din localitate, Baba. Venea de la închisoarea Gherla şi mi-a dat ceva de gustare. Dimineaţă, l-au luat. Am trăit aici momente de halucinaţie în trezie, deplin conştient de ceea ce se petrecea cu mine. Stam singur pe prici. După ce terminam de înghiţit ciorba şi mămăliga, se declanşau în stomac sucurile gastrice cu atâta forţă, încât mi se năzăreau aproape palpabil, fete purtând tăvi cu prăjituri şi bomboane şi alune americane, aşa cum le-am văzut în anii studenţiei la berăria Gambrinus în Cluj. După câteva săptămâni am fost transportat la închisoarea tribunalului Alba, singur într-o

cameră cam de trei pe patru metri. Şi iarăşi înfometare: mi se da mămăligă amară din porumb încins, mucegăit. Aici am aflat despre procesul unui elev care îşi ridica în şedinţă cârjele şi le spunea judecătorilor: „m-au bătut la tălpi de m-au nenorocit". Elevii ultimei clase de liceu din Alba Iulia au plecat în munţi să lupte ca partizani.

19. În închisoare la Aiud

De la Alba unde m-am întâlnit cu fratele Traian, am fost trimişi la închisoarea Aiud, după ce în prealabil la recomandarea lor am cerut şi primit de acasă saltea, pătură, îmbrăcăminte de iarnă, căci închisorile nu dispuneau de echipamentul necesar pentru atâţia deţinuţi. De unde, căci numai în Aiud eram în toamna lui 1948 peste cinci mii? Închisorile ţării nu ne mai puteau cuprinde. Într-o celulă din celularul Aiudului, ceva mai mică de doi pe patru metri: eram înghesuiţi zece-doisprezece oameni, dormind câte doi în paturi de fier suprapuse, ceilalţi pe jos, pe podea. Noaptea trebuia să aerisim, nu mai aveam aer, cubajul celulei fiind cu totul insuficient pentru atâţia. Cine erau deţinuţii, de ce atâta lume la închisoare, căci au fost arestaţi în ţară zeci de mii de oameni, după calculele noastre, numai într-un val? A rămas vreo localitate fără arestări? Credem că nu. Dar familii neatinse de acest flagel, dacă nu direct, măcar prin rude, prieteni, cunoştinţe? Cine lua aceste măsuri şi de ce? Ce se urmărea? A fost poporul român atâta de vinovat, încât să merite această oceanică revărsare de ură asupra lui? Căci aceste nenumărate arestări nu se făceau în temeiul unei sentinţe judecătoreşti – juridicul era mult depăşit – ci în numele unei duşmănii neiertătoare. E aici vorba de altă judecată. Nu se opera în numele unei societăţi organizate, ci în numele unei Revoluţii răzbunătoare, o Revoluţie pe care nu o făcea poporul, ci guvernul cu ajutorul mijloacelor de represiune ce i le pune la dispoziţie statul – armata, miliţia, securitatea – . O consecinţă imediată a arestărilor a fost frica cetăţenilor de noua autoritate de stat. Ţara avea acum stăpâni ce nu se trudeau să câştige bunăvoinţa sau simpatia cetăţenilor, ca până acum, sub cârmuirea partidelor burgheze, care făceau curte poporului pentru a obţine votul în alegeri. Guvernanţii de acum ţineau să arate ţării că ei reprezintă o cârmuire dictatorială, că ei ordonă, iar poporul trebuie să execute fără şovăire, că orice sentiment de

opoziţie faţă de actele de guvernare trebuie extirpat din conştiinţa cetăţenilor, aceştia trebuind să se obişnuiască cu ideea că ţara are în materie de guvernare o singură voinţă – a guvernanţilor. Machiavelli la întrebarea dacă poporul trebuie guvernat prin frică sau prin câştigarea simpatiei sfătuieşte pe principe să facă apel nu la simpatia poporului, ci la frica de principe. Desigur, în timpul acestor masive arestări mulţi au luat calea munţilor, a luptei de partizani. Ani în şir, Carpaţii şi Munţii Apuseni au adăpostit grupe de partizani. Au fost arestaţi membri ai organizaţiilor politice din timpul regalităţii – naţional-ţărănişti, liberali, social-democraţi, legionari, cadre de conducere ale poliţiei şi siguranţei statului, industriaşi, negustori, înalţi funcţionari de stat, cadrele înalte ale armatei regale, ierarhia bisericii româneşti unite, pe scurt, toţi cei consideraţi a putea reprezenta o opoziţie faţă de noua ordine politică şi socială comunistă. Oamenii mai înstăriţi, cei ce spuneu o vorbă potrivnică, un banc, ceva cu subînţeles, erau luaţi de securitate, băgaţi în închisoare. A fost atunci şi timpul răzbunărilor personale. Dacă îi purtai cuiva duşmănie şi puneai un cuvânt mincinos la partid, la securitate, cum aceştia suspectau pe oricine, arestarea se făcea. Legea siguranţei personale nu mai funcţiona, era domnia arbitrarului. Şi fiindcă judecătoriile nu ar fi putut face atâtea procese, respectând procedura legală, la un număr atât de mare de arestaţi, s-a recurs la formula „condamnărilor administrative", direct, la atâţia şi atâţia ani de închisoare. Puterea executivă şi-a însuşit puteri judecătoreşti. O altă urmare a faptului că un comentariu critic, o glumă despre guvernare şi guvernanţi putea să te coste libertatea, a fost că oamenii şi-au impus tăcerea, să-şi păstreze părerile fiecare pentru sine, să se izoleze spiritual unii de alţii, să dispară încredera, să nu se mai adune în cercuri şi grupuri, să se zdruncine bazele prieteniei, să se atomizeze corpul social. Arestările au pus în popor bazele psihologice ale dictaturii, prin frică. Astfel cetăţeanul se găseşte izolat, singur, neputincios în

fața imensei puteri organizate a statului, partidului, securității, miliției, armatei. Hotărât, puterea politică în atare structură, nu emană de la popor; de altfel poporul ca entitate politică nici nu mai există: există numai cetățeni izolați, imensa masă pasivă și amorțită a poporului integrată în tipare plăsmuite de sus. Asta a fost revoluția noastră socialistă. Cine a făcut-o, poporul? Evident, nu! A făcut-o statul, organele de stat. Totul s-a făcut fără ciocniri, fără lupte, fără vărsări de sânge, o revoluție pornită de sus. Inițiativa poporului a fost absentă în acest proces de mari răsturnări. Arme aveau cei de sus, poporul avea mîinile goale; "revoluția socialistă", răsturnările n-au fost opera lui.

20. În închisoarea de la Ocnele Mari

În decembrie 1948 eram escortați cu bagajele personale la gară și îmbarcați într-un vagon-dubă pentru transportarea deținuților cu trenul. În drum spre gară, doamna Olteanu, avizată pe sub mână, aștepta trecerea convoiului și gardienii nu o mai puteau desprinde din îmbrățișarea soțului ei Victor, strungar în lemn, cu meseria învățată la Viena, fost ajutor de primar în Aiud. O presimțire că era ultima îmbrățișare? Da! Peste el și alții, vreo șapte, avea să se năruie un mal de pământ care i-a strivit în timp ce lucrau la canalul Dunăre-Marea Neagră. Trenul nostru a oprit la Ocnele Mari. Copiii care mergeau la școală se mirau „ce de hoți, mă". Închisoarea, o construcție cu două rânduri, avea douăsprezece camere mari, o curte încăpătoare având pe laturi ateliere, iar la intrare o poartă-turn închidea curtea. În holul etajului închisorii, având un ieșind, era amenajată o capelă cu icoane, cărți de cult, fiindcă în concepția burgheză credința și morala creștină era un mijloc de îndreptare și mângîiere a disperaților și păcătoșilor locatari. Dar cărțile și icoanele aveau să fie îndepărtate curând după sosirea noastră. Am fost printre primii sosiți aici. Am fost băgați cam șaptezeci într-o cameră goală, rece, fără paturi, încât până să monteze priciurile cu etaj aveam să dormim vreo trei luni pe jos, pe podea. În zilele și săptămânile următoare au sosit noi și noi transporturi, până am ajuns către o mie la număr. Eram din toate provinciile țării, de toate categoriile sociale, de toate culorile politice, legionari cei mai mulți, apoi național-țărăniști, liberali, social-democrați nuanța Titel Petrescu, care au refuzat fuziunea cu partidul comunist; țărani, muncitori, intelectuali, români, maghiari, sași, etc. O viață de închisoare după regimul "burghez" la început, păziți de cadre penitenciare vechi; ne mișcam liber de la o cameră la alta, discutam, cântam, la Crăciun colindam și povesteam obiceiuri legate de sărbători, scriam și primeam de acasă pachete și scrisori dar, rând pe

rând, o măsură restrictivă după alta, avea să limiteze contactele între noi. Eram ţinuţi sub cheie, la plimbare se scotea numai câte o cameră, corespondenţa cu casa a fost suprimată, alimente, ţigări, pastă de dinţi nu mai primeam, izolarea de exterior a devenit totală. Înainte se mai putea strecura vin, încât pe prici, discret, se mai puteau spovedi şi cumineca, seara se mai făcea o rugăciune în comun.

Petrică a spus că nu s-a mai spovedit şi cuminecat de zeci de ani, până aici. Intim, în cercuri restrânse, preoţii tratau probleme religioase. Horia Cosmovici, fost vice-preşedinte al consiliului de miniştri, avocat în Bucureşti, era un credincios care vorbea pe teme religioase cu convingere şi pricepere. Jurist remarcabil, poseda şi o temeinică cultură religioasă însuşită în preajma Monseniorului Ghica, al cărui fiu spiritual se considera. În multe conştiinţe a deşteptat sau redeşteptat credinţa, înălţând rugăciuni, Rozariul Născătoarei de Dumnezeu. Avea vocaţie de misionar. Întors de la Aiud, după un an, mi-a spus că a stat în celulă cu generalul Iacobici, fost şef al marelui stat major al armatei române, care a murit cu credinţa recâştigată. La douăzecişiopt de ani, pe parcursul procesului lui Corneliu Codreanu, Cosmovici s-a remarcat în colectivul avocaţilor apărării ca un mare talent. Era stagiarul lui Istrate Micescu.

21. Camera „vârfurilor"

Administraţia închisorii a adunat într-o cameră vârfurile politice şi intelectuale ale deţinuţilor. S-a creat aici o atmosferă de înalt nivel cultural. Oamenii chiar şi în închisoare rămân tot oameni, buna dispoziţie, gluma, râsul nu lipseşte nici aici. S-a constituit deci o „academie" sub preşedenţia lui Petre Pandrea: se conferenţia pentru toţi, dar mai mult se discuta în anume cercuri. Petre Ţuţea era un vorbitor inepuizabil şi neobosit, totdeauna la un înalt nivel cultural: trebuia să alergi voiniceşte ca să poţi urmări desfăşurarea demonstraţiilor lui pe teme filosofice, de istoria culturii, drept, economie, literatură. Avea o cultură generală aş spune completă, ca principii: era orientat în ştiinţele fizice, biologice, umaniste. Farmecul expunerii lui constă în ilustrarea concretă a demonstraţiilor, în genere foarte abstractă. Originar din Muscel, a urmat dreptul la Cluj, şi-a completat studiile la Berlin, a lucrat ca director în Ministerul Economiei Naţionale, a negociat acorduri economice în străinătate. Sufleteşte a rămas pur şi nevinovat ca un copil. Când se comentau în turn, la izolare, fericirile, cineva pentru a ilustra textul „fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu", a pomenit numele lui Ţuţea. A asimilat, a vorbit, dar n-a scris, n-a creat. Pandrea, prietenul său, îl numea: „Socratele generaţiei noastre". În 1946 a spus: „Am ajuns gloabă bătrână şi n-am realizat nimic". Iată o însemnare a lui Bogrea, profesorul de la Cluj, unul din marii erudiţi ai poporului român – „jumătate (din viaţa mea) s-a risipit în dibuieli nesigure după un drum pe care nu mi l-am găsit încă ... n-am făcut nimic întreg şi, prin urmare, nou, durabil". Mihai Popovici, fost ministru de finanţe într-un guvern naţional-ţărănist, avea peste şaptezeci de ani, dar la baie, iarna, sta îndelung sub duşul rece. A studiat în străinătate, a călătorit şi a zăbovit mult în muzeele de artă ale Italiei, despre a căror bogăţie ne povestea cu amănunte ce arătau cunoştinţele şi

pasiunea lui pentru pictură şi în genere pentru artele plastice. Arăta interes pentru simbolistica Luceafărului, iar pe teologi îi invita să interpreteze versetele apostolului Pavel despre starea omului după înviere („trupul duhovnicesc"). Pe atunci mai aveam la noi biblii. Mihai Popovici, ardelean din Braşov, refuza să vorbească cu Mihai Manoilescu, fostul ministru de externe care, în 1940, a semnat la Viena cedarea Ardealului de Nord către Ungaria. Ţuţea comenta: „Cineva trebuia să semneze, iar ministrul care semna era sacrificat, numele lui fiind legat de un act dureros al istoriei noastre, pe care nu el l-a pregătit. Poporul trebuie să-i fie recunoscător că într-un moment greu, de care nu era vinovat, şi-a sacrificat bunul nume. Când Franţa se prăbuşea în 1940 sub loviturile lui Hitler, a apărut în faţa puhoiului german mareşalul Petain, a semnat actul ce i s-a dictat, salvând sudul Franţei.. Era mareşalul singurul vinovat de dezastrul Franţei? Evident, nu! El e un sacrificat al istoriei franceze. Pe lângă asta a mai fost şi condamnat la moarte, iar sentinţa comutată la închisoare pe viaţă". Mihai Manoilescu a fost un economist de seamă; lucrarea, în franceză, care i-a creat faimă europeană, cerea protecţie vamală pentru a se putea dezvolta la adăpostul ei industria naţională, aceasta garantând creşterea bogăţiei naţionale, căci, valoric, un muncitor industrial produce cât zece muncitori agricoli. De unde sărăcia ţărilor cu economie preponderent agrară. Despre lucrarea lui se scriau teze de doctorat la universităţi europene, iar el era invitat la seminarii în Anglia, Franţa, Germania, etc., să-şi susţină tezele lucrări. Un reprezentatnt străin l-a numit „un Karl Marx al ţărănimii". A compus o mulţime de poezii în închisorile prin care a trecut înainte de a fi adus la Ocnele Mari, pe care ni le recita, poezii pline de simţire. Avea o pronunţată hernie la capul pieptului. Se amesteca cu cei mai tineri şi cânta cu ei „Eu sunt Barbu Lăutarul" şi altele. Preoţimea şi învăţătorimea satelor, spunea, el însuşi fiu de învăţător moldovean, au dat mulţi intelectuali

ţării. De aici, a fost transportat la închisoarea din Sighet, cimitirul miniştrilor, unde s-a sfârşit şi el. Victor Vojen, fost ambasador al ţării la Roma era un bun cunoscător al Revoluţiei franceze şi avea un real talent de conferenţiar. Grama, dintr-un sat de lângă Reghin, a fost trimis de episcopia unită din Oradea la institutul „De propagandă fide" din Roma; s-a întors în ţară doctor în istorie al universităţii din Roma, cu o lucrare despre Vlad Ţepeş. A făcut expuneri despre Conciliul de la Trident, contrareformă, ordinul iezuiţilor, filosofia sfântului Toma. Era acest tânăr, sub treizeci de ani, plin de carte, fire veselă, deschisă. Mai târziu a fost luat dintre noi pentru vreo zece zile, la securitate. Când s-a întors nu mai era el. Îmi spunea că îi este frică, zidurile închisorii stau parcă să cadă pe el. Apoi procesul de pierdere a minţii s-a precipitat, în câteva zile omul a fost pierdut. Intra în atelier, cădea în genunchi şi cu mâinile ridicate a rugăciune zicea: „Doamne, mântuieşte-mi sufletul". Apoi n-a mai mâncat, a fost alimentat forţat, cu furtunul, a fost izolat, iar după trei zile am auzit că a murit, că maică-sa a venit să-l ia acasă din cimitirul închisorii. Nu a mai ajuns să scrie lucrarea de istorie despre care spunea că are material adunat „Omenirea la anul zero". Căpitanul de marină Adrian ne împărtăşea lucruri interesante din experienţa şi specialitatea lui de marinar. Acum era primăvară, în curte noroi; un sublocotenent din pază care supreveghea plimbarea noastră a comandat „ culcaţi" şi ne-am culcat în noroi; a ţâşnit din el un râs scurt, oprit îndată. Fostul servitor al părinţilor lui Nicolae Trâmbiţaşu din Arpaşul Făgăraşului era măgulit de propria-i putere şi nu-i venea să creadă că poate culca în noroi oameni care, ştia el, unii au fost foarte mari generali în armată, miniştri. Într-o zi s-a dat ordin să predăm lingurile de metal aduse de acasă şi ni s-au dat în loc linguri de lemn. Trâmbiţaşu a refuzat să predea lingura. „nu accept întoarcerea la primitivitate". A fost condus la izolator. De-acunci am mâncat cu lingură de lemn. Vara unul din deţinuţi a căzut în curte şi a murit pe loc. Poate era un cardiac,

dar faptul nu l-a lăsat indiferent nici pe directorul închisorii, un muncitor care a comentat: „oamenii mor când li se gată zilele, şi afară şi aici". Dar Pandrea, la plimbare cu camera lui, văzându-l pe director începe să-l mustre cu voce mare: „Ne omorâţi cu foamea, ceea ce faceţi dumneavoastră cu noi se cheamă genocid şi veţi răspunde în faţa legii, iar eu nu numai că n-am să vă apăr, căci am apărut în timpul războiului ca avocat în toate procesele comuniştilor salvându-i de la moartea prin împuşcare; acum am să vă acuz". Noi, cei din camere, am apărut la geamuri. Ieşirea lui Pandrea ne da fiori de satisfacţie. Epilogul acestui fapt a fost o izolare a şaptesprezece dintre noi, din fiecare cameră câte unu, doi, pentru a intimida. Am stat două săptămâni în celulele izolatorului cu tencuiala crudă, că intra degetul până la cărămidă şi foame, înfometare... Dimineaţa primeam în gamelă trei sute de grame de terci foarte lichid (mălai fiert); la prânz nici două linguri de fasole boabe într-o jumătate litru de ciorbă; seara tot cam două linguri de arpacaş într-o jumătate litru de ciorbă. Raţia de pâine era de două sute cincizeci de grame la zi. Terciul, arpacaşul, fasolea a fost mâncarea noastră ani de zile, neschimbată. Ne sculam flămânzi, în somn visam mâncare. Am devenit schelete şi îmi veneau în minte scheletele ambulante pe care le-am văzut la Buchenwald. Cei care de acasă fuseseră graşi se vedeau la baie cu pieliţele burţilor atârnând. Petrică Bolintineanu care avea a treia mare fabrică de pâine din Bucureşti după Gagel şi Herdan, spunea „măi băieţi, eu care am fabricat munţi de franzele, atâta mai doresc, să am în mîinile mele un kilogram de pîine, să mă satur". Haz de necaz: „Cât ai fi în stare să mănânci? O găină cu pene cu tot, un miel cu lână cu tot!". Veneau şi inspectori şi ne plângeam de înfometare. „Şi comuniştii au fost înfometaţi de burghezi în închisoare!" „Nu-i adevărat, ei primeau pachete cu alimente din ţară şi chiar din străinătate. Spun ce ştiu, fiindcă am stat împreună cu comuniştii. Daţi-ne voie la pachete cu alimente de acasă". Dar asta nu s-a obţinut pentru că una era

viziunea burgheză asupra omului şi deţinutului, alta cea comunistă. Noi am continuat să suferim de foame cât timp am stat în puşcărie. Şi am stat ani mulţi. La Ocnele Mari erau şi mulţi preoţi; într-o zi a venit ordin să li se taie bărbile. Aici cine putea rezista? Protopopul Borza, aproape septuagenar, socotea anii de când nu şi-a văzut obrazul bărbierit.

Prin 1950 cadrele închisorii s-au primenit; „oameni noi", formaţi în spirit nou şi regulamente noi aveau să administreze viaţa deţinuţilor politici. De-acum vom cunoaşte închisoarea autentic comunistă. Gardienii vechi au fost retraşi. Se vorbea de canalul Dunărea-Marea Neagră, de muncă obligatorie în închisori. Într-adevăr, deţinuţii Ocnelor Mari au fost trimişi la canal cam şaptezeci la sută dar locul lor a fost luat de alţii, aduşi de la alte închisori. Ne-am pomenit cu o mulţime de deţinuţi de drept comun cu care am fost amestecaţi în dormitoare, în ateliere, căci la Ocnele Mari s-a organizat o mică fabrică, mai curând ateliere de tâmplărie. Pe lângă drept comun au fost aduşi aici şi studenţi de la închisoarea Piteşti. Prezenţa lor între noi, ca şi a dreptului comun aveam să o înţelegem în curând. Studenţii formaţi în „spirit nou", „reeducaţi" la Piteşti, au fost aduşi aici ca să facă „reeducarea" deţinuţilor politici din Ocnele Mari, iar dreptul comun avea misiunea să ne încadreze în ateliere pe noi, politicienii. Pe bune mâini am ajuns! Şeful producţiei a fost numit fostul comisar al poliţiei Capitalei, Alimănescu, cel care în anii 1946-47 în fruntea unei „echipe fulger" se deplasa rapid la locul unde bande de spărgători dau lovituri, ziua chiar, şi fără multă discuţie îi împuşca pe loc.

22. Reeducarea

Trei camere, adică o aripă la etaj, a fost evacuată, luată în primire de cinci studenţi reeducatori, având cheile de la intrare şi de la camere asupra lor. Au fost luaţi câţiva dintre noi şi duşi în aceste camere izolate. Ce se petrecea în camera-aripă de sus a închisorii? Circulau zvonuri dar nimic nu se ştia precis, căci încă nu se întorsese nimeni de acolo. Presimţirile însă nu ne puteau înşela: la etajul blocat avea loc ceva necurat; căci faptele curate, cinstite, lăudabile se fac la lumina zilei, nu la întuneric. Trăiam toţi cei din lagăr la mare tensiune nervoasă: acolo ni se pregăteşte ceva greu. Ce se întâmplă cu cei luaţi sus? Nici o ştire. Dar într-o zi Dionisie Tintin din Ciumbrud îmi arată la vecin o veche rană lată şi adâncă în buca piciorului – era de la reeducarea din Gherla; şi mi-a spus că Emil Gligor din Cacova şi Vasile Sivan din Săsciori, acesta ţăran, aveau răni îngrozitoare din bătăi. (Toţi trei erau din judeţul Alba.) Ultimii doi au fost trimişi la canal, unde Sivan a şi murit. Asta se petrece sus, a încheiat Tintin şi mi-a spus să tac. Lucram în atelier, dar cu gândul eram tot acolo. Iată însă că într-o zi un băiat de pe Ţara Făgăraşului, Băcilă, scapă, aleargă ţipând pe scări în jos, ajunge în curte, ţipă mereu, scena e văzută de cei ce s-a întâmplat să fie de faţă. Urmărit de doi reeducatori e prins şi dus, târât înapoi. Toţi şi-au cam dat seama. La vreo două săptămâni, Ştefan Verşescu, avocat din Bucureşti, şi un student teolog din Lugoj, au coborât la camerele lor, dar înnebuniţi amândoi. Cu timpul studentul şi-a mai revenit, Verşescu însă a fost dus la închisoarea Văcăreşti, i-a fost adusă soţia şi copilul în speranţa că şocul revederii cu ei îl va trezi; dar degeaba, Fănică le-a întors spatele. Apoi au fost luaţi sus alţii, între care şi avocatul Mateiaş Virgil din Făgăraş, fost prefect. Peste vreo săptămână i-a venit rândul lui Ţuţea, mie şi la alţi patru. Miliţianul ne-a citit numele de pe o listă, ne-am făcut bagajele, am fost introduşi în prima cameră, a doua era

ocupată de „ei", în a treia se făcea „reeducarea". Deci miliţianul, administraţia închisorii ne-a livrat în mâinile „lor". Căci s-a spus că reeducarea ar fi fost o afacere între deţinuţi, că închisorile, administraţia lor n-ar fi fost amestecată în această treabă. Geamurile celor trei camere erau date cu vopsea albă. În sfârşit eram aici, bine că s-a terminat cu atâta aşteptare, când mi-au trecut prin minte păcătoase apropieri zicând, "Doamne Isuse, tu ai fost prins, judecat condamnat şi răstignit în ritm rapid, s-a isprăvit curând cu îngrozitoarele tale suferinţe, dar eu, noi aşteptăm de atâta timp. Orice s-ar întâmpla, dar să se termine cu ameninţarea asta teribilă." Pe priciuri aveam loc destul. Aşteptam să ne ia de aici, desigur, pe câte unul, la reeducare. Mateiaş mi-a spus la reîntâlnirea cu el, că au început să-i pună întrebări, dar el le-a făcut această declaraţie: „domnilor, eu nu vă cunosc; dacă vreţi să mă anchetaţi, accept, dar cu o condiţie, să-mi arătaţi autorizaţia scrisă că aveţi această îndreptăţire, altfel nu răspund la nici o întrebare". Şi m-am ţinut de cuvânt. Desigur, s-au năpustit asupra mea; trei săptămâni m-au silit să stau cu capul aplecat asupra hârdăului de urină şi fecale". Spre seară într-o zi, Viorel, un farmacist din Bucureşti, a adormit pe prici cu faţa în sus; în somn a scos un răget puternic, încât speriat, s-a trezit, şi-a cerut iertare, a avut un coşmar. L-am luat mai la o parte pe Titi Cîmpeanu din Ploieşti, arestat când era în ultima clasă de liceu şi i-am spus să nu se îndârjească faţă de „ei", eşti tânăr, să nu te nenorocească; îmi era milă de el. Mi-a răspuns că aici nu este cale de mijloc, "dacă le fac concesii mă vor pune să vă bat pe dumneavoastră, ceea ce n-am să pot face." Da, am recunoscut, dacă lucrurile au ajuns până aici, e mai demn să te afli în lotul celor ce suferă, decât să te uneşti cu cei ce cauzează suferinţă. Acest băiat ştia pe dinafară o mulţime de poezii, din literatura română, recita cu plăcere, ascultam, comentam. Desigur, acum insistam, reveneam, căutam versuri şi strofe care se potriveau cu starea noastră sufletească, să ne încurajeze, să ne întărească, să ne

susțină. Acolo am înțeles ce poate să însemne funcția de sprijin moral a poeziei. Poezia nu este un lux, nu este un joc. Frumusețea, adevărul ei este putere spirituală. Am căutat în memorie tot ce știam din poezia română să ne ajute în greul nostru sufletesc și am găsit aceaste versuri ale lui Coșbuc, izvor de putere și mângîiere: „Un lucru însă-i mai presus /De toate câte ți le-am spus / Credința-n zilele de-apoi / E singura tărie-n noi / Că multe-s tari, cum credem noi / Și mîine nu-s". Și: „Că tot ce știi și tot ce poți / Părere e dacă socoți / De mori târziu sau mori curând / De mori sătul, de mori flămând / Tot una e căci rând pe rând / Ne ducem toți". Fii binecuvântat George Coșbuc, pentru sprijinul sufletesc ce ni l-a dat poezia ta în anticamera reeducării. Poezia lui Radu Gyr și Nichifor Crainic a circulat verbal în închisorile țării printre deținuți. Câtă mulțumire ne-au procurat poeziile lor, cine ar putea spune! Un cizmar, Cornel din Benic-Alba, știa pe dinafară peste cincizeci din poeziile lui Gyr; Ilie Rădulescu, fost director al ziarului „Porunca Vremii" spunea glumind: „Crainic poate muri liniștit în închisoare, îi știu pe de rost toate poeziile compuse aici, când ies, le pun pe hârtie. Dar Crainic n-a murit acolo, a ieșit și el și Radu Gyr. Era o literatură vie poezia lor, circula fiindcă era cerută, căutată, satisfăcea trebuințe spirituale de simțire, de gândire, de aspirații. Câtă literatură zace moartă între coperțile cărților, în bibliotecă, necăutată, necerută, neconsumată. Câți scriitori, într-adevăr vii, are o literatură, literatura universală?

Se presăra praf D.D.T. pe dosul gamelei și se scria cu un bețigaș. Căci noi nu am avut drept la carte, hârtie și creion. Ei au avut în închisoare cărți, unelte de scris, au făcut universități în închisori, după chiar spusa lor, dar nouă nu ne-au permis cartea, au practicat o morală cu sens unic. Am cunoscut un polițist care a luat cincisprezece ani de închisoare, pentru o palmă dată unui comunist, dar ei ne-am zdrobit în bătăi. Unde mai e caracterul de necesitate și universalitate al normei morale? Dar lucrul, adică morala cu sens unic, discriminator, e

cunoscut de mult și a fost exprimat în adagiul: „Qvod licet Iovi, nou licet bovi". Petre Țuțea, inepuizabil ca totdeauna, vorbea pe teme de filosofie, istorie, literatură, despre norma morală în filosofia lui Kant, despre existențialism. Îl ascultam și mă gândeam cu frică la ceea ce i se va putea întâmpla, aci alături, unui astfel de om. După vreo două zile milițianul, subliniez faptul, a scos de la noi pe farmacistul Viorel, peste alte două pe Gula Caranica, un macedonian; a venit și rândul lui Țuțea, dar, ciudat, a doua zi îi auzim râsul caracteristic de jos, din curte. Peste alte două zile am fost scoși cu bagajele și noi care am mai rămas, Ștefan Straja, Titi Cîmpeanu și eu, dar nu la dormitor, ci la izolare, în turn, unde l-am găsit pe Pandrea și alți câțiva. Am presupus că s-a isprăvit cu reeducarea la Ocnele Mari. Într-adevăr, deținuții informatori, turnătorii, ciripitorii, făceau, cei mai mulți, un joc dublu. Pepici, unul din ei, mi-a spus că i-a zis milițianului Lupu, secretarul celulei de partid din închisoare, că s-ar putea să răspundă cândva pentru ceea ce se întâmplă în camerele reeducării; e legal să nu poată intra nimeni acolo unde oamenii sunt bătuți și chinuiți de innebunesc? Cum pot să admită ei asta? Femeile din administrația închisorii au început să se agite și ele, să protesteze. În sfârșit, s-a pus capăt practicii de a da oameni nevinovați pe mîinile unor bătăuși anormalizați și ei printr-un tratament similar la oribilul Pitești, pentru a fi schingiuiți săptămâni la rând, iar procedura asta care i-a dus pe unii la pierderea minții, pe alții la pierderea vieții, să o numești "reeducare?" Răspunderea nu poate aparține, așa cum s-a spus deținuților. Ei nu puteau avea inițiativa și condițiile executării unor fapte atât de monstruoase, în pușcăriile așa de riguros controlate și supravegheate de administrația închisorii. Inițiativa venea de sus de tot, de la cei ce au format dogma scrântitului concept al reeducării, el însuși marfă de import, conform căruia omul e o ființă maleabilă ce poate fi modelată după plac în disprețul caracterelor specifice înnăscute; negând

zestrea caracteristicilor ereditare stabile, proprii speciei umane, s-au îmbătat cu iluzia „omului nou", creat după tiparul voit de ei. Natura a fost siluită de cei ce alergau după această himeră prin cele mai violente metode. Cei trecuți prin reeducare pot depune o tragică mărturie despre asta. Reeducarea e un produs al homocentrismului materialist care în trufia lui credea că poate recrea omul, după închipuirea și voința lui: dar omul este și rămâne pe toată durata istoriei lui, de la primitiv la omul de azi, neschimbat în caracterele sale, așa cum l-a creat cel ce l-a creat. Orice om, oricât de „simplu", are sau își crează, necesar, o concepție despre existență, pe temeiul căreia își construiește personalitatea, în funcție de care își organizează viața și își orientează purtarea în lume, orice om investește efort spiritual în formarea ființei sale lăuntrice, pe care o consideră și care este cel mai mare bun al ființei sale. Ca atare, ființa interioară a omului nu este o mască pe care o pui și scoți după voie, e însăși personalitatea sa intimă prin care respiră și trăiește. Cei ce au elaborat stupidul concept al reeducării au făcut abstracție de personalitatea omului, de unicitatea și organicitatea lui. Reeducarea au considerat-o o haină pe care o îmbraci, mecanic, oricărei persoane, o haină de uniformă confecționată undeva într-un atelier și pe care trebuie să-o îmbrace, cu forța, toți locuitorii. Că personalitatea e unică, ireductibilă și cea mai înaltă valoare pentru om în istorie nu știau și nici nu le păsa .

23. Izolare în turn

Mult am avut parte de izolare în turn. Pentru ce motive? Dar nu era nevoie de vreun motiv, pretextele se găseau ușor, ș-apoi trăiam într-un regim în care nu se da seamă. Turnul avea vreo zece celule, în care paturile suprapuse abia lăsau loc să te strecori de la ușă la fund; mai avea și patru carcere, nișe semi-circulare în zid, în care abia avea loc omul și tineta. Acoperișul turnului era un planșeu care iarna ținea de frig, iar vara se încingea. Avea un singur geam prin care se primea aer și lumi-nă. Am stat în turn săptămâni la rând, de repetate ori. Un locatar tot atât de statornic al turnului era Pandrea, care riposta prompt la tot ce i se părea tratament abuziv în legătură cu persoana sa, ori cu alții; avea suflet generos de cavaler. Într-o zi am avut în turn vizita unui colonel de securitate, Bădică. Pandrea cere să fie pedepsit un milițian care a lovit – „un co-lonel al armatei regale române" (cel lovit se găsea în celulă alături de noi), că fiind la închisoare, avem mâinile legate și nu ne putem apăra contra abuzurilor, că suntem înfometați, că el i-a apărat pe comuniști și i-a salvat de la moarte, că pe dum-neavoastră nu vă mai apăr ci vă acuz, că ne găsim pe pământul Olteniei (și Bădică era oltean), ce trebuie scutit de abuzuri, că acestei purtări i se potrivește vorba rusească „niet cultur". Colonelul securist, înjurând de toți dumnezeii a coborât repede scările urmat de suită și a lăsat ordin ca Pandrea să fie băgat la neagra, o celulă fără lumină. Și l-au ținut la neagra zece zile. Pandrea era căsătorit cu sora lui Lucrețiu Pătrășcanu și care era fiul scriitorului D. D. Pătrășcanu. Avea suflet nevinovat, era combativ, sărea pentru adevăr fără a lua în seamă riscul personal. Când s-a întors de la neagra i-am spus să fie mai reținut, căci trăiam timpuri când viața omului nu mai are preț, poate fi strivit ca o insectă. Dar intervenea pentru dreptate ca la bară, deși era la închisoare. A spus că sub regimul ăsta apăra în procese intentate politicienilor „burghezi", că a fost prevenit să

nu mai facă treaba asta, dar el a răspuns că e avocat și înțelege să-și practice profesiunea fără restricții străine de onoarea și morala avocaturii, că dacă ieri i-a apărat pe comuniști, azi îi va apăra pe burghezi în numele justiției eterne. A fost arestat când se întorcea de la Brașov unde i-a apărat pe național-țărăniștii din lotul Crișan-Mureșanu. Iar mai târziu, în 1956, când i-am făcut o vizită acasă pentru a-i mulțumi că m-a apărat în recurs cu succes, mi-a spus că a apărat mănăstirea de maici de la Râmnicul Sărat contra Patriarhiei care îi cerea desființarea și în alte procese care i-au adus interdicția, abuzivă, de a mai pleda ca avocat. În turn, ca oriunde în temniță, se discuta pe diverse teme, după pregătire, înclinări și afinități spirituale. Pandrea, cu bogata lui experiență de viață și de carte, era un partener de vorbă prețuit. Odată s-a vorbit despre educația primită în liceele prin care am trecut. Pandrea amintindu-și de creșterea în spirit cavaleresc ce li s-a făcut în liceul militar de la Mănăstirea Dealului, după modelul școlilor similare din Suedia, își explica astfel necazurile personale ce le aveau de suportat de la o societate coruptă ca cea românească, cei ce aveau un suflet corect, candid, de wiking. Eu le-am vorbit despre educația în spiritul credinței și moralei creștine ce ni s-a făcut în liceul de la Blaj, unde profesorii erau și preoți, accentul punându-se cu seriozitate, în mod egal, atât pe instrucția intelectuală cât și pe formarea caracterului creștin. Știam de afară că Pandrea nu avea nici o înțelegere pentru legionarism, ne judeca după valorile în care credea el. Era și el din rândul zișilor „progresiști", al raționaliștilor, materialiștilor cari, dușmani ai religiei în genere, ai creștinismului în special, pentru pretinsul lui „obscurantism", au calomniat și încercat să discrediteze copios, pe cei ce îi acordau acestuia locul cuvenit în viața și cultura umană. Dar iată că ei negând religia ce avea în centrul ei pe Dumnezeu, au înlocuit-o cu alta, creată de ei, o religie laică, dar tot religie, una a relativului, ce a ridicat pe altarul adorației pe om, organizații umane: o persoană, un partid, sau

realități istorice: clasă socială, patrie. Noi nu ne închinăm valorilor istorice, trecătoare, pe care le cinstim în măsura valorii lor relative. Pandrea a spus în turn, în legătură cu rebeliunea legionară din ianuarie 1941, că a citit în ziare că legionarii ar fi asasinat evrei și i-au atârnat în cârlige la abator. El s-a grăbit într-acolo să se convingă personal dacă neamul românesc e capabil de o atare bestialitate. A intrat la directorul abatorului, i-a spus, i-a arătat ziarele, au mers împreună să vadă, dar au constatat minciuna ziarelor. A chemat și pe judecătorul în raionul căruia se găseau să verifice, a dresat procesul verbal de constatare, depunând un exemplar la Judecătorie, unul la abator, unul l-a păstrat în arhiva personală. Degeaba, minciuna asta e repetată și astăzi cu obstinație. Cosmovici purta pe căldură paltonul cu el: "De ce faci asta, Horia?" "Pentru că nu pot uita că odată am fost luat din curte și băgat la beci, la izolare. Tot la fel pot fi dus la neagra unde, ca și la beci, e destul de frig, chiar și vara". Într-o seară am fost luați de la lucru, căram talaș cu o targă mare, cu Țuțea, și conduși la izolare într-o cameră mare, de astă dată, la etaj. Aici se găseau o mulțime de la drept comun; oameni și ei, căutam să ne facem viața suportabilă. Aflând că un băiat, țigan din București, mândru de părinții lui (mamă-sa era tot hoață), care deși practicau „meseria" de vreo douăzeci de ani n-au fost „prinși" niciodată, văzându-l analfabet, Boborodea a început să-l învețe scris-citiul. Am constatat la „drept comun" o disciplină riguroasă. Într-o zi au fost legate pachete de țigări să să fie undeva plasate dar lucrul a fost observat. A intrat ofițeul de servici în cameră și vina a fost asumată, dar vinovat s-a recunoscut altul, unul care nu fuma, căci el a fost indicat de șeful lor, un „internațional", adică unul care „opera" și în țări străine. Un incident, totuși: marele avocat din București, Nonа-Oltescu, septuagenar, era bănuit de ar avea țigări; un hoț, Toader, l-a scuipat și pălmuit pe Oltescu fiindcă nu i-a dat țigări. Bătrânul a răbdat și nu a reclamat cazul. În această

izolare am fost supuși un timp unei măsuri foarte umilitoare, a cărei explicație n-am putut-o afla; dar nici n-am prea căutat-o că am început să acceptăm resemnați tot ce ni se făcea fără să mai întrebăm „de ce?". La numărătoarea și închiderea de seară eram scoși pe sală, ne întorceam cu fața la perete, lăsam pantalonii și izmenele în jos, ne aplecam înainte, ne apucam bucile cu mîinile și le despărțeam ca milițianul să ne vadă anusul. În acest izolator am scăpat pe un timp de muncă, de schimbul de noapte. Munca forțată, făcută în condiții de înfometare, era epuizantă. „Sunt atât de obosit, părinte Rîncovescu, încât nu mă mai pot concentra să-mi fac rugăciunea așa cum ar trebui" – „Un gând scurt și sincer către Dumnezeu. Aici ajunge și numai atât", a răspuns. Eu n-am fost un îndemânatic în lucrări practice, nici la desen în școală; mai sufăr și de daltonism, nu pot distinge roșul de verde. Am lucrat fizic în gospodăria părinților mei, țărani, în cea a socrului și în alte părți, efortul fizic nu mi-a displăcut în limitele normalului. N-am refuzat munca nici aici, în atelierele de tâmplărie ale închisorii dar în condițiile de aici mi-am fixat o normă – „până la transpirație", și nu m-am abătut de la ea. „Ești un leneș", îmi spunea directorul închisorii, un locotenent; „fac cât pot", îi răspundeam. Ne băga la turn; când își aducea aminte venea, trecea prin fața celulelor și întreba „cine ești, vrei să lucrezi, te angajezi la muncă?", la care eu răspundeam: „Vreau să lucrez, dar nu mă angajez să fac norma". Urma comentariul lui: „Rămîi aici, să numeri minutele ceasurilor, zilelor..." Unii se dădeau peste cap să facă norma având convingerea că în acest fel vor fi eliberați; așa promitea administrația. Eu nu credeam asta, mă îndoiam de bunele lor intenții față de noi. Celor ce se evidențiau în muncă li se dădea o alimentație mai consistentă, li s-a amenajat un dormitor cu paturi, saltele, cearșafuri. Un profesor-preot, belgian, de la liceul Sfântul Iosif din București, deși sexagenar, slăbit, făcea toate eforturile pentru realizarea și depășirea normei, era evidențiat mereu, dar el nu se trudea în

vederea eliberării ci fiindcă se afla în închisoare, se considera pedepsit de Dumnezeu și lucra până la epuizare pentru a se achita, cât mai deplin, de pedeapsa ce i-a dat-o divinitatea. Era la o înălțime spirituală amețitoare pentru noi pedeștrii, care ne orientam în situație după alte criterii, mai concrete, mai imediate, dar legitime și ele. „Hanu vrea să se conserve", spunea comandantul închisorii celor ce părăseau turnul cu angajamentul îndeplinirii normei. Dar nu este nimic rău în voința de a-ți apăra viața, îmi spuneam eu, imoral este a-l pune pe om în situația de a și-o măcina prin frig, înfometare, supraefort. Condițiile noastre de existență deveneau tot mai îngrijorătoare.

24. Umilire

Administrația închisorii, desigur, cu acceptul superiorilor, pun la cale un plan de a-i umili pe legionari prin dreptul comun, prin hoți, prin țigani și au început acțiunea luîndu-mă pe mine drept un reprezentant. Atelierele în care lucram noi, deținuții poitici, au fost puse sub conducerea dreptului comun, deşi între noi se găseau tâmplari foarte pricepuți. Dar măsura era cu cheie. Într-o zi norma ne-a fost triplată; lucram umeraşre, dar lucrul meu, desigur, cantitativ mult sub normă, n-a fost preluat de şeful atelierului, Paronte, un țigan spărgător de case de bani, ca necorespunzător calitativ. Venise şi schimbul doi, dar şi grupul de la conducerea atelierelor în frunte cu Alimănescu, iar Paronte a început să mă judece față de toți, apoi mi-a dat cu pumnul în obraz; eu m-am lăsat pe podea şi mă lovea cu bocancii. Țin să subliniez că eu nu refuzam să lucrez, nici nu sabotam, munceam cât puteam şi cum mă pricepeam mai bine, dar norma mă depăşea şi calitativ şi cantitativ, pe mine şi pe mulți alții. A doua zi am fost mutat să lucrez în atelierul dreptului comun. Aici se lucra, nu se lucra, nu se ştia de normă. S-a dat o dispoziție ca de la un atelier la altul să se meargă în pas alergător. Supravegherea circulației o avea, se înțelege, dreptul comun. Era între noi lotul legionarilor arestați în 1941 cu o vechime, atunci, de aproape opt ani în plus față de noi. Băzărea, ploieştean din acest lot, reumatic, nu alerga şi a fost lovit, a pus şi el mâna pe-o stinghie, dar hoțul a fugit. Situația era clară. Sopitco, vechi deținut şi el, i-a spus ofițerului politic: „Ați pus drepetul comun să ne bată; nu ştiu unde vreți să duceți lucrurile, dar să nu vă pară rău, la urmă”. Iar Paul Menciu: „Măi Paronte, nu ne cunoşti? Să ia aminte ai voştri!”. Şi Cornel Deneşanu, insinuant la urechea spărgătorului:”V-ați luat-o-n cap? Ai să vezi tu, Paronte, cum ştiu să bată legionarii!” Deținuții de drept comun simțindu-se alintații administrației depăşeau măsura; unul din

ei a fost pălmuit de comandantul închisorii; pălmuitul a spus mirându-se: - „De ce mă loviți, domnule, ce, cu sunt legionar ca să mă bateți?”. Într-o zi de toamnă am fost scoşi în afara incintei închisorii trei inşi, cu hârlețe şi lopeți. Ni s-a arătat ce avem de săpat într-un mal unde avea să se facă o uscătorie de scânduri; seara când se retrăgeau muncile externe pentru închidere, directorul-locotenent ne-a spus „voi mai rămâneți, lucrați mai departe”. A mai venit spre miezul nopții şi a zis „săpați şi partea asta”. Am găsit prin apropiere o sfeclă furajeră. Tăiam câte o felie din sfecla dulce-amară, zemoasă, o mâncam cum era. Primăvara am fost scoşi la prăşit de ceapă; mâncam foi de ceapă de ne curgea nasul şi ne lăcrimau ochii. Unii ştiau că ar fi bună de mâncat şi floarea de salcâm. Cum golul din stomac era imens, trebuia umplut cu ceva, orice. Seara după închidere, Strugaru, un hoț ne-a muştruluit fără crutare. Într-o zi m-a pus să lustruiesc duşumeaua dormitorului „până va luci ca luna”. Venea cu o listă de nume, de obicei aceleaşi: Cosmovici şi Vojen, foşti miniştri, general Emilian Ionescu, fost aghiotant regal şi comandantul diviziei române de tancuri pe frontul rusesc, general Coroană, fost comandant al garnizoanei miliatre Bucureşti, Mateiaş şi Hanu, foşti prefecți de județ. În timp ce ceilalți se pregăteau de dormit, noi eram scoşi să golim bazinele veceurilor, căci închisoarea Ocnele Mari nu avea canalizare. Ne suflecam, ne desculțam, unii scoteau cu gălețile, alții cărau cu ciuberele la un pârâu din apropiere, până goleam bazinele. Operația fiind încheiată ne spălam şi ni se deschideau dormitoarele pentru a ne odihni în puținele ore de somn câte au mai rămas până la deşteptare.

25. Se oprește munca în ateliere

În 1953, vara, au început să demonteze barăcile-atelier din curte, să ducă de acolo materialul lemnos și mașinile, iar închisoarea să ia înfățișarea de dinainte de a fi fost transformată în ateliere de tâmplărie. Bucuria ce ne-au făcut-o operațiile de demontare pe care le vedeam pe geamul dormitorului, era fără margini. Orice ar mai veni, speram să nu fie mai rău decât acești trei ani de muncă silnică. Pe locul stivelor și barăcilor-atelier, acum ne plimbam în cerc, cu privirea în pământ și mâinile la spate, plimbarea pușcăriașilor. Mărturisesc că, din îndărătnicie mi-am lăsat brațele pe lângă corp, libere. După terminarea plimbării milițianul mi-a notat numele și asta m-a costat trei zile de carceră. Făceam cunoștință cu un gen de pedeapsă pe care nu o cunoscusem până atunci. Carcera aici era o firidă semicirculară în zidul turnului, închisă cu ușă de lemn. Cele trei zile le-am stat doi în carceră. Ea era făcută pentru o persoană, dar la nevoie, înghesuiți, încăpeau doi, plus tineta (hârdăul). După trei zile am fost trimis la dormitor cu picioarele umflate de la statul în poziție verticală. Dar abia intrat în cameră, am fost căutat de un milițian care îmi aducea ordinul: o nouă încarcerare de cincisprezece zile. Pedeapsa era pentru că la o percheziție făcută în lipsa mea, în bagajele mele s-a găsit o oglinjoară de buzunar. Am fost condus iarăși în turn în carcera din care abia am ieșit. Erau mulți pedepsiți după această percheziție la bagaje. Pentru toate nimicurile, eram băgați la izolare. Deci iarăși la poziția verticală, cu rația de mâncare redusă la jumătate, una sută douăzeci și cinci grame de pîine la zi. Tineta având capac, ședeam pe ea când nu mă mai țineau picioarele. Dar poziția culcat era cerută de imensa oboseală adunată în corp. Dar, cum? Iată, am găsit: mă culcam pe spate-umeri, jos, curbat ca fetusul în pântecele mamei, îmi ridicam picioarele în sus, pe peretele carcerei și adormeam îndată. Cât? Desigur, minute căci mă trezea puternica

furnicătură ce o simțeam în picioarele lipsite de sângele ce se lăsa în jos. Așa e făcut omul, să stea în picioare, nu în cap. Oboseala însă mă făcea să repet figura de câteva ori pe noapte. Și așa au trecut suferințele încarcerării de optsprezece zile, suferințe închinate Sfintei Fecioare, căci au început la întîi august 1953, odată cu postul Sântămăriei. Închei aceste însemnări cu relatarea că un student macedo-român, venit cu grupul de torționari de la Pitești, a început, lucrând la bucătărie, să se comporte ciudat. După vreun an și-a pierdut de tot mințile. Învăluit în tăcere stătea prin curte de unul singur, ținându-și genunchii la gură. Ne întrebam, ce păcate i-au dezechilibrat sufletul și ne era așa milă de el.

26. Închisoarea Gherla

După o ședere de aproape cinci ani în temnița Ocnelor Mari, ani de înfometare, de pedeapsă cu izolare la turn, la beci, în camere, în carceră, de bătaie de la ofițeri (un sublocotenent mi-a dat cu pumnul în obraz – era beat – că de ce nu m-am făcut comunist), de la hoți, ani în care am golit closetele închisorii de fecalele deținuților, ani de muncă silnică făcută pe foame, ani de injurii și umiliri – numai „bandiți" ni se spunea – de izolare totală de familiile noastre, în septembrie 1953 am primit ordin de împachetare, am fost conduși la gară, îmbarcați în vagonul-dubă, trenul s-a urnit spre Carpați, iar mîine pe zi am coborât la Gherla, orașul în care în anul școlar 1931-32 am predat limba română la liceul „Petru Maior". Deasupra porții, a doua din închisoare, un fost castel medieval care avea în corpul său o capelă cu vitralii acum plină cu tot felul de vechituri, am citit inscripția – „Dominus adintor et protector meus, quem timebo". O plăcută întâmpinare. Într-adevăr, Domnul e ajutorul și apărătorul meu, de cine mă voi teme? Eram în totul de acord cu psalmistul David: dacă Domnul ne păzește, ce ne pot face oamenii? chiar dacă sunt fără Dumnezeu. Ce credeam și ce speram noi în asprele condiții în care ne duceam chinuita viață? Căci fără speranță omul se prăbușește interior. Se trăia religios la mare intensitate, am mai amintit acest lucru. Erau între noi mulți preoți, ortodocși, uniți, catolici care vorbeau din scriptură, îndemnau, încurajau, spovedeau, cuminecau discret, puteau sluji liturghia pe prici, culcat, dar numai în primul an de închisoare. Iar în concret vedeam rezolvată problema noastră numai prin americani. Trăiam într-un gol de informații total. Știri privind evenimentele curente nu aveam. Circulau doar zvonuri pe care nu puneam temei. Dar anii treceau fără vreo schimbare în situația politică. Și am înțeles cu timpul că în destinul politic al poporului român s-a petrecut o mutație radicală: că am intrat, după acest al doilea război mondial, în

zona de influență a Rusiei Sovietice, că popoarele mici întotdeauna s-au organizat politic, social, cultural, după voința statului sub a cărui tutelă se găseau, că poporul român a trăit, după perioada bizantină, vreo patru sute de ani în umbra imperiului turcesc, după care, în epoca modernă, am trecut sub influența politică, economică, culturală a occidentului, favorabilă poporului nostru, căci ne-am emancipat și unificat politic. Acum, după al doilea război mondial, o altă putere, cea sovietică, hotărăște destinul nostru politic, cultural, social. Este evident, ne-am organizat economic, politic, cultural sub influență și după model sovietic. Revoluția ce s-a petrecut la noi în asta a constat: am schimbat modelul de organizare socială, economică, culturală, politică occidentală, cu cel propus de marea noastră vecină. Această schimbare de stil și structură în viața poporului român, a fost o urmare a voinței și hotărârii noastre? O, nu, decizia de schimbare a fost dictată de jocul forțelor politice mondiale care prin reașezarea petrecută după al doilea război mondial, a eliminat influența politică a occidentului din zona noastră geografică. Locul devenit vacant a fost ocupat de sovietici. E o iluzie să crezi că istoria se face după voința oamenilor: ea se face prin oameni după o voință ce depășește voința lor. Acum, cel ce hotărăște destinul istoric a decis ca spațiul nostru geografic să intre sub influența politică a U.R.S.S. Până când? Nu se știe, până se va restructura, din nou ordinea politică mondială. Oamenii, popoarele, cugetă, fac planuri, se trudesc pentru realizarea lor, dar decizia ultimă nu le aparține. Ne acceptăm, din înalt ordin, destinul, dar atenți și activi, pentru a nu fi găsiți cu candelele stinse de mereu schimbătoarea istorie. Căci Dumnezeu lucrează și prin poporul român. La Gherla am aflat printr-un conjudețean, un țăran din Tibru, că mama, în drum spre casă, venind pe jos de la târgul de toamnă al Teiușului – 8 noiembrie 1949 – a murit lovită de un camion. Hotărât, noi deținuții politici eram ținuți într-un regim de inumanitate revoltătoare! Să aflu eu despre moartea

mamei mele printr-o întâmplare, după patru ani? Aici nu mai e loc pentru nici un comentariu. Biata mamă! După eliberare am aflat că a avut o înmormântare sfâșietor de dureroasă. Când preotul a luat iertăciuni, după rânduială, de la cei șapte băieți ai ei din care cinci se aflau la închisoare, toată asistența plângea în hohote. Accidentul s-a întâmplat din grijă pentru copiii ei întemnițați; n-a mai fost atentă la sine. Mama și tata au fost, după o veche expresie, oameni creștini: se rugau cu copiii seara, duminica mergeau la biserică, ne învățau să fim de omenie. Înjurături și vorbe urâte nu se auzeau în familia noastră. Odihnească-se în pace, că s-au îngrijit de buna noastră creștere. Biata mamă, bietul tata!

La Gherla iarăși înfometare și muncă obligatorie. Am constatat că la masă nu mai întrebuințam lingura, eram prea lihnit, sorbeam din gamelă cu lăcomia înfometatului. Am lucrat într-un atelier de jucării, apoi în unul de perii de frecat, din rădăcini. Am învățat să mânuiesc aparatul respectiv, dar norma era prea mare, n-o puteam realiza. Am fost condus, împreună cu un fost colonel, la ofițerul politic. Să dăm seamă de ce nu confecționăm numărul de perii prevăzute de normă. „Fiindcă nu pot mai mult", am răspuns. Reveniți în atelier am fost obligați, ca pedeapsă, să trecem prin camerele periilor și să spunem: „cine face ca mine, ca mine să pățească". Ridicoli; scena n-a avut haz, n-a fost gustată. Totuși umilirea m-a durut; dar norma n-am împlinit-o nici în zilele următoare. Cu carcera și izolatorul n-am făcut cunoștință la Gherla. Dar mi s-a povestit că aici au fost băgați în camera de izolare, o noapte întreagă, iarna pe ger, oameni dezbrăcați la pielea goală. Acest gen de pedeapsă era folosit și în alte închisori. Avocatul Ion Nedelescu, fost redactor pentru probleme judiciare la ziarul „Universul", mi-a povestit la Ocnele Mari că, fiind la Jilava, au fost chemați cinci inși, băgați într-o încăpere pe jos cu fecale înghețate, dezbrăcați, pe un ger cumplit la pielea goală și li s-au aplicat, fiecăruia, câte cincizeci de lovituri cu bățul. Între ei se

afla și filosoful Mircea Vulcănescu care, după bătaia cu ciomagul, s-a lăsat jos pe ciment spunând „mi-e rușine că sunt om". Zadarnice au fost silințele celorlalți de a-l determina să se ridice de jos – „vreau să mor". S-a îmbolnăvit și din asta i s-a tras moartea. A fost una din personalitățile cele mai înzestrate spiritual ale generației sale. Tot în închisoarea Gherla a murit și episcopul greco-catolic Alexandru Rusu, de Baia Mare.

27. Închisoarea Deva

În vara anului 1954 am fost transportat, împreună cu Dionisie Tintiu, la închisoarea Deva unde urma să fim anchetați și dați în judecată, după șase ani de detenție doar pe baza unor „condamnări administrative". Am fost aduși aici toți deținuții politici din județele ce aparțineau de regiunea Deva. În închisoare, ca și la securiate, același regim de înfometare. Un sublocotenent securist a spus „decât să vă dau vouă mâncarea ce rămâne prefer să o golesc în veceu". Eram la discreția milițianului de serviciu din beciul securității. Refuzând să mă scoată, într-o zi am scos un bocanc, am urinat în el, am bătut iarăși, să vărs urina. Milițianul a chemat ofițerul de servici care scandalizat – el! – a spus că nu suntem buni decât de bătut cu bâta. La securitate în beci nu se vorbea decât în șoaptă, dar eu i-am făcut scandal în gura mare, spunându-i că nu suntem stăpâni absoluți pe funcțiile foziologice, să deschidă deci când cerem. Fiindcă vreo două luni am stat singur în celulă, când ceream și nu eram scos, urinam pe piciorul patului; pe jos era pământ, se absorbea. Am fost anchetat de organele de securitate, fără bătaie de astă dată, mi s-au întocmit acte de dare în judecată pentru activitate la ordinul guvernului de la Viena prezidat de Horia Sima. Am fost opt inși în lot și am fost judecați de Tribunalul militar din Brașov, în deplasare la Deva, pentru vina de înaltă trădare. Am avut apărători din oficiu ce s-au achitat conștiincios de obligațiile lor, lucru pe care l-am subliniat în mulțumirea ce le-am adresat la terminarea procesului. Eu am fost apărat de avocatul Vasu, originar din Făgăraș și am fost condamnat la nouă ani de temniță grea. În recurs la București am fost apărat de Pandrea, sentința mi s-a redus la opt ani pe care îi executasem și la 15 mai 1956 plecam acasă de la închisoarea din Deva. Ascunsă în umărul hainei aduceam o scrisoare a lui Tintiu către Anuța, soția lui, la Ciumbrud. El mi-a povestit că mama lui a asistat întâmplător la

o adunare legionară de propagandă. Acasă, le-a spus băieților că i-au plăcut vorbele legionarilor, că i-ar plăcea să se alăture și copiii ei la această organizație de oameni creștini. Cei patru băieți Tintiu au devenit legionari. Unul din ei a murit la Gherla, altul a fost împușcat în Aiud, al treilea, Dionisie, a avut parte de toate persecuțiile în închisoare. Iată ce a rodit îndemnul curat al unei mame.

28. Acasă, după opt ani

Ce lume, ce viață voi găsi acasă după opt ani de izolare riguroasă? Cum mă vor privi oamenii? Îmbrățișările prietenilor și cunoscuților, ochii umezi ai vărului Ilie și ai altora din satul meu, roata făcută în jurul meu de oamenii din sat la biserică, după liturghie, au fost dovezi că n-am fost eliminat din sufletul lor, iar pâinea neagră ce ne-a pus pe masă fratele Nicolae, era semn de viață săracă. Primul lucru după ce am ajuns în sat a fost să văd mormântul mamii pe care am lăsat-o în viață, mormântul părinților. Am rămas în satul meu două zile și după ce frați m-au încărcat de bunătăți, am plecat la Meșreac, să-mi văd socrii. Doar, o scenă: era o zi de mai caldă, camera plină de lumină, dimineața soția mea era încă în pat când a intrat lelea Sava, mama lui Emil Gligor – trecut și el prin toate încercările – și care a rămas de mine la Deva; plângând s-a lăsat în genunchi lângă pat, a luat mîinile soției, i le săruta și-i spunea – „fii sănătoasă, doamnă, că ai fost credincioasă bărbatului și nu l-ai lăsat, ca noru-mea care l-a lăsat pe băiatul meu, măcar că au o fătuță". Într-adevăr, pe mine soția nu m-a părăsit. Stând amândoi în grădina cu pomi, pe iarbă, m-a întrebat ce aș fi făcut dacă s-ar fi măritat cu altul. I-am răspuns că nu m-aș fi recăsătorit, fiindcă n-aș mai fi putut încheia o altă căsătorie bisericește valabilă, după credința noastră catolică. Și i s-au rostogolit două lacrimi pe obraz. Socrii au avut și ei multe de tras. O ceată de comuniști din sat au intrat seara târziu în casă, i-au pus socrului pistolul în piept și i-au cerut să meargă cu ei; soacra a deschis ferestrele și a strigat în noapte: „Săriți, oameni buni, că vreau să ne împuște". Într-adevăr, în timpul acela unii nu se mai temeau de lege, fiindcă erau reprezentanții ei, și nu aveau nici o rușine de oameni, nici frică de Dumnezeu. Apoi socrul, Ion Marian, a fost arestat sub pretextul că nu ar fi declarat suprafața exactă a proprietății sale agricole, a fost judecat de tribunalul Alba care a hotărât confiscarea averii de

vreo șaptezeci de iugăre. Pe soția mea învățătoare în Meșcreac au suspendat-o din învățământ fiindcă era fiică de chiabur și soție de legionar. S-a angajat deci contabilă la Gaz Metan în comuna Deleni, pe lângă Târnăveni, unde lucra și fratele ei, Sever. Lucra mult, fiindcă se făceau „restructurări" și ținea să fie bine apreciată de conducere, pentru a nu fi „restructurată". Dacă la munca încordată se adăuga și starea de tensiune ce i-o cauza așteptarea și îndoielile privind eliberarea mea din închisoare, lipsa de știri despre mine, îndemnurile unora de a se recăsători fiindcă „bărbatul tău n-o să mai revină acasă din închisoare nicicând", e explicabilă starea de „astenie nervoasă" în care am găsit-o la întoarcerea mea acasă. Avea dureri în ceafă, la creierul mic. A trebuit să fie internată la secția de boli nervoase a spitalului din Târnăveni, unde medicul i-a spus că mă știe, el fiind elev la liceul din Turda când eu eram prefect acolo. Un gând de prețuire pentru toate soțiile care au suportat cu umil eroism suferințele anilor de despărțire și incertitudini, păstrând fidelitatea față de familiile și soții lor aflați în închisori. Cu trecerea săptămânilor, lunilor, soția mea și-a recăpătat liniștea, seninătatea proprie firii ei. Totuși, într-o zi m-a întrebat, cu o sfială în dosul căreia am întrezărit spaima anilor de singurătate, - „spune-mi, de acum mai au „ăștia" ceva cu tine?" I-am răspuns, contrar convingerilor mele, că voi fi lăsat în pace, că mi-am plătit datoriile față de ei, că din partea asta nu trebuie să-și facă griji. Urma să-mi găsesc ceva de lucru. Soția s-a dus la Mediaș și a cerut pentru mine un post de paznic de sonde. Dar șeful cadrelor i-a spus: „la lopată, doamnă, la lopată". La Deleni era un bogat zăcământ de gaz metan, se făceau lucrări de foraj, forța motrică folosită era aburul. Șeful șantierului ne-a spus că au nevoie de fochiști, calificarea făcându-se la locul de muncă. La trei luni am dat examen de calificare, am obținut carnetul de fochist, o meserie pe care am practicat-o până la capăt: m-am pensionat ca fochist.

29. Din nou arestat. Codlea

În septembrie 1959, în zilele echinocțiului, mă găseam cu brigada noastră în deplasare la Dumbrăvioara, pe șoseaua Târgu-Mureș – Reghin. Căutam gaz metan în regiune. Dimineața pe la orele 9, se apropie doi domni de baraca de metal unde erau instalate pompele de aburi. La întrebarea lor: "Ce faci?", am răspuns: „am spălat pompele cu motorină, le-am făcut frumoase ca niște domnișoare". „Dacă ești Vasile Hanu dă în primire și vino cu noi". După un drum de câteva ore am ajuns la Târnăveni și mașina a tras la securitate. Așadar n-am mai făcut drumul la Deleni ca să-i pot spune soției: „iartă-mă pentru toate suferințele ce ți-au venit prin mine". De fapt așteptam arestarea. La București fratele Traian și mulți alții au fost ridicați. De la Sibiu, Făgăraș, aceleași știri. Amenințarea plutea în aer. Ca să fii arestat nu era nevoie de activitate politică interzisă. Pretextele pentru un proces politic se pot găsi câte vrei, oricând. Dacă stăpânirea are nevoie de arestări – ea știe din ce motive – le face. În ce privește legitimarea lor, asta e o treabă ușoară. Când mă culcam mă întrebam, oare vor veni noaptea asta să mă ia? La Târnăveni am fost introdus seara într-o cameră mare neluminată, mi s-a dat un scaun și mi s-au pus cătușe la mîini. Am simțit că mai erau și alții în cameră și că aveau să-și petreacă noaptea pe scaun, ca și mine. Se vorbea cu paze numai la ureche. Dimineața am fost băgat într-o mașină dubă, mi s-au pus ochelari orbi peste care, pentru deplină siguranță, am fost legat cu batista, apoi alții au luat loc pe băncile dubei și s-a dat drumul mașinii. Peste vreo oră am oprit, nu puteam știi unde, au mai urcat și alții, și iarăși am pornit. După un drum ceva mai lung am făcut haltă. Am fost conduși câte trei la un veceu, ne-au luat legătura și ochelarii. În dubă nu aveam voie să vorbim, nu ne-am putut da seama unde am coborât și din nou, legați la ochi, după o călătorie mai lungă decât etapa ultimă, am debarcat, am fost introduși în celule și

ni s-au luat ochelarii, dar nu știam unde ne găsim. Am constatat că numai mie mi s-au pus cătușe la mâini. Vreo trei luni de zile degetele mari mi-au fost amorțite de la strânsoarea cătușelor americane care strâng tot mai tare pe măsură ce miști mâinile. În zilele următoare unii din noi au recunoscut, în măreața înălțime împădurită din apropiere, Măgura Codlei. Securitatea Brașovului neavând spațiu pentru adăpostirea unui număr atât de mare de arestați, ne-a cazat în închisoarea de la Codlea, după ce în prealabil a evacuat dreptul comun din celular. În ziua arestării, printr-un muncitor, soția mi-a trimis o ruladă pe care am mâncat-o în drum spre Târnăveni. A trebuit să treacă trei zile de nemâncare ca să pot mânca ceea ce ne da în închisoare. Turtoiul de la Aiud și Ocnele Mari sau Gherla era cozonac față de mămăliga de la Codlea. Iarăși foamea. Îi demonstram doctorului închisorii că în loc de două mii patru sute calorii prevăzute, noi primeam în alimentele ce ni se dădeau doar șapte sute de calorii. Îi arătam picioarele umflate de distrofie, ridica din umeri; era într-adevăr o problemă care îl depășea. Într-o zi trecând prin curtea închisorii spre țarcul de plimbare, am cules frunze de păpădie și le-am pus în ciorba din gamelă; urmam la supliment; bucătarul văzând atâta buruiană în gamelă a chemat ofițerul de serviciu. I-am spus că mi-e foame, că păpădia se mănâncă și afară ca salată, că ea conține calorii și vitamine. Am pus și troscot în ciorbă. Patru săptămâni la rând ni s-a dat la prânz varză murată fiartă, fără grăsime sau alte adaosuri, varză pură. Închisoarea e un loc potrivit pentru examinarea conștiinței. În libertate omul are multe probleme de rezolvat, ambițiile îl angajează în acțiuni zadarnice uneori în fapte negândite și neîngăduite, săvârșește greșeli cu ușurință, se lasă dus de porniri necinstite. Câți dintre noi își rememorează faptele zilei înainte de culcare, pentru a le judeca? Închisoarea îi oferă omului condiții mai favorabile pentru un atare examen, se găsește față în față cu faptele și conștiința sa morală, care îl judecă după eternul criteriu al binelui și adevărului. În acest

proces al eului nostru adânc, pur, scuzele, motivațiile, argumentele false de care facem uz în viață de atâtea ori, nu au trecere, tot ce este fals e înlăturat. Unul, având sub patruzeci de ani, mărturisea, cu regret, că și-a neglijat familia, că nu s-a îngrijit suficient de creșterea celor patru copii, că era îmbătat de idei ce, acum își dă bine seama, erau vanități, deși soția l-a făcut atent asupra acestor lucruri. După vreo trei luni, când i s-a dat drumul, cred că se întorcea la ai săi alt om. Viața în închisoare e grea de la început și până la sfârșit, dar perioada anchetei e îngrozitoare, pentru că știi că nu-ți poți dovedi nevinovăția și trebuie să găsești singur faptele ce te-ar putea acuza spre a fi judecat și condamnat. Dar n-am găsit și, drept vorbind, n-am vrut să le găsesc. Locotenetul major care asista a luat bastonul de cauciuc, m-a aplecat și m-a bătut la spate cât a vrut. „Declară ce-ai făcut". „Spuneți-mi dumneavoastră ce am făcut; desigur, m-ați arestat pentru că am făcut ceva contra statului, arătați-mi ce, și dacă-i adevărat, recunosc și semnez". Dar întrebarea revenea, spune-mi ce-ai facut, ce-ai discutat. Ce distanță de la romani la noi sub aspect juridic! „nulla poena sine lege", „nulla poena sine crimine". Cum stăm cu ideea progresului continuu al umanității? E îngrozitor să-ți inventezi singur vina. Noaptea am imaginat o discuție pe care aș fi avut-o cu Matei Bilan cu ocazia vizitei ce i-am făcut-o acasă în București. Știam că el e arestat în lot cu frate-meu Traian. Am să-i torn o discuție cu caracter politic și gata, termin. Dar destinul a vrut altceva. A doua zi anchetatorul a aruncat întrebarea: „dumneata ce scrii"? Și fiindcă la arestare n-am fost acasă la percheziția domiciliară ce desigur s-a făcut, am șovăit, dar am răspuns totuși că am scris ceva în legătură cu cultura română privită dintr-un anume unghi de vedere. Anchetatorul nu și-a putut stăpâni râsul, m-a întrebat de locul unde se găsesc caietele, culoarea coperților, de numărul lor. A aruncat nada și a prins. Peste vreo săptămână m-a chemat din nou, avea caietele mele pe masă. Situația s-a lămurit, anchetatorul se afla

în posesia caietului delict. La baie unul m-a întrebat de ce am bucile vinete ca pruna; „poate din cauza terciului", am răspuns. Totuși, bătaia e greu de suportat, nu atât ca durere fizică, cât ca umilire a demnității. Nu ascund că gândul sinuciderii m-a căutat și de astă dată. Blajul m-a format spiritual; există un spirit al acestui centru cultural care cultiva tradițiile romanice ale poporului nostru, etnice și religioase. Desigur, în alcătuirea unui popor intră mai multe componente, iar unii oameni de cultură pun în evidență și militează pentru componenta dacică, bizantină, balcanică, slavă chiar, a poporului român; bine fac; dar aceste elemente sunt factori cu funcție de materie în complexa entitate istorică a poporului român, elementul romanic fiind factorul structurant care organizează această materie diversă dându-i unitate și ființă cu înfățișare specifică. Desființarea bisericii române unite a Blajului m-a afectat profund fiindcă suprima legăturile noastre religioase cu Roma. Se lovea în tradiția romanică, spirituală a poporului român, se îngusta prin această măsură câmpul romanității noastre. Dar noi ne referim la Roma ca la cetatea care ne-a dat ființă nu numai etnică ci și religioasă, ea ne-a creștinat, iar dacă dincolo de Bizanț căutăm Roma originei noastre, poate fi vreun rău în asta? Nu ne-a creștinat Bizanțul, ci Roma, dincolo de care nu mai putem merge pe linia credinței noastre. Vrem să refacem continuitatea istorică a credinței noastre pornind de la capătul drumului care este Roma. Eliberat în 1956, am început o scriere pe tema dizolvării bisericii Blajului și după reluări repetate, la fiecare retranscriere mai adăugâd, mai retușând, am umplut în redacția ultimă un caiet de peste o sută de pagini intitulat „Romanism integral". L-am dat în păstrare unui prieten care, fricos, auzind de arestarea mea, l-a distrus. Dar acasă mai aveam alte retranscrieri, precum și o altă lucrare mai mult schițată „Tradiția romană". Anchetatorul mi-a cerut să scriu pe caiete că sunt lucrările mele și le-au trimis, spre citire și referat, la specialiștii lor. În instanță, la Tribunalul militar din

Braşov, - completul era format dintr-un colonel, doi locotenenţi colonei şi doi maiori – am fost întrebat ce părere am despre „unirea" bisericii unite cu cea ortodoxă? Am răspuns că prin acest act s-a făcut un rău imens poporului român, ale cărui efecte nefaste se vor vădi în timp; apoi a citit această frază din caiet – „Astăzi are loc între materialism şi spiritualism o luptă de dimensiuni mondiale, purtat cu toate armele spiritului, dar victoria finală va fi, fără îndoială, de partea spiritualismului, pură şi strălucitoare, ca toate victoriile spiritului". Am răspuns că fraza îmi aparţine şi exprimă convingerile mele. Ca urmare am fost condamnat la zece ani temniţă grea, în ianuarie 1960. Înainte de a fi arestat am citit, în vreo şase luni, o carte tradusă din ruseşte „Bazele filosofiei marxiste", scrisă de un colectiv de autori. Principiile filosofiei materialiste sunt foarte străine trebuinţelor sufletului meu care nu poate accepta prizonieratul materiei. Resping teza după care materialismul ar fi începutul şi sfârşitul a toate. În celula de la Codlea am început să dau meditaţiilor mele despre divinitate, om şi lume o formă lapidară, să le scriu pe pergamentul memoriei. Întâia meditaţie care s-a închegat, ca de la sine, a fost aceasta: „Mărire Ţie Celui ce creind lumea ai întemeiat-o pe adevăr din adevărul Tău, ai dăruit-o cu bunătate din bunătatea Ta şi ai împodobit-o cu frumuseţe din frumuseţea Ta. Tu eşti Absòlutul prin care toate există, pe care toate îl răsfrâng. Dă-mi înţelepciune să Te caut, să Te descopăr şi să Te preamăresc în toate: în pulberea nisipurilor, în livezile primăverii înflorite, în sfântul care face eforturi pentru a trăi conform adevărului şi în racheta ce străbate hăurile cosmice. Păzeşte-mă de absolutiozarea omului şi a celor relative, sursa oricărei dezordini în existenţă. Căci toate încep, durează şi sfârşesc prin Tine". Au urmat apoi altele de-a lungul ultimilor cinci ani apoi acasă, meditaţii pe care le-am adunat într-un caiet sub titlul: „Confesiune".

30. Prin Cluj la Aiud

Într-o după-amiază am fost luat singur din celulă de la Codlea, dus la gară, băgat în vagonul-dubă, şi după o călătorie de-o noapte, dimineaţa, am coborât la Cluj. Am stat o săptămână singur în celulă, apoi am fost mutat cu unii ce au fost aduşi din Deltă, unde recoltau stuf în condiţii excepţional de grele. Părintele Niţă Vladovici (arestat în 1948 la o lună după hirotonisire) m-a întrebat dacă n-am venit de la spital. Nu, nu eram bolnav. Am scăzut la cincizeci şi două de kilograme, de la şaizeci şi cinci greutatea mea obişnuită. Am fost aduşi la Cluj ca martori ai acuzării, în procesul lui Vasile Olteanu (din Decea), învăţător. După o şedere de câteva luni în închisoarea din capitala Ardealului, am fost separaţi trei inşi într-o celulă. Celor doi camarazi li s-au pus lanţuri la picioare. Condamnaţii cu pedepse de peste zece ani erau transportaţi, după regulament, în lanţuri. Acum se plimbau prin celulă, lanţurile zornăiau, iar noi cântam „Fecioara astăzi în munţi aparu – Apleacă a ta frunte, salut-o şi tu – Ave, ave, ave Maria". Erau doi studenţi clujeni, fugari în munţi de mai mulţi ani, unul era din Sighişoara, celălalt din Maramureş. În preajma Crăciunului ne-am bucurat că am fost spovediţi de părintele Vladovici. Destinaţia noastră era închisoarea Aiud. Ceilalţi se vor fi întors iarăşi în Deltă. În toamna anului 1961 am fost mutat din celular la zarcă, singur în celulă. Desigur, am bătut îndată peretele din stânga, în cel din dreapta, am făcut prezentările. În a nu ştiu câta celulă era Nistor Chioreanu, cerea veşti despre ai lui. I-am comunicat că tatăl său a murit, chemându-l. A fost o iarnă aspră. Foc în zarcă am avut numai de formă: într-o sobiţă de tablă subţire, câteva brichete de cărbune. Cum aveau să încălzească o celulă igrasioasă, la parter? Iarna întreagă am dormit îmbrăcat; norocul meu a fost o saltea în patul liber pe care o puneam pe picioare. Frigul mi-a pătruns totuşi în oase. În opt martie 1962, când am fost scos de la zarcă şi mutat într-o

cameră mare din al treilea corp de clădiri al închisorii, la „secţie", pentru a începe reeducarea ce avea să dureze doi ani, până în vara lui 1964, când toţi deţinuţii politici au fost eliberaţi printr-un act de graţiere, eram aproape anchilozat. Dând de căldură am început să-mi revin. Când umblam puteam iarăşi lărgi pasul. Au dispărut înţepăturile din glezne, am început să mă pot îndoi de la şale. Dar în vară am văzut pe unul înţepenit de tot, nu putea sta decât pe spate: ne-a luat miliţianul pe doi, l-am pus pe targă, l-am aşezat în pat, iar miliţianul l-a întrebat ciinos când are de gând „să dea în primire", adică să moară. Aproape de Crăciun, becul din celula mea de la zarcă n-a mai funcţionat: aşa am petrecut iarna, fără lumină. La plimbare mă scotea cam o dată pe săptămână, câteva minute. Dimineaţa, din cauza înţepenirii trupului, nu mai puteam face gimnastica de cameră, pe care am făcut-o aproape tot timpul în puşcărie, dar şi în libertate; căci în închisoare făceam gimnastică pentru trup, rugăciunea rozarului pentru suflet. Singurătatea sensibilizează; marţea şi vinerea pe durata rugăciunii misterelor de durere, aici tot timpul îmi curgeau lacrimi. Azi, trăind în lume, suferinţele Mântuitorului în grădina din Ghetsimani, prinderea şi biciuirea lui, încununarea cu spini, condamnarea, drumul calvarului şi răstignirea, nu mai au un efect tot atât de intens în inima mea. Rugăciunea care acolo mi-a dat atâta mângîiere o practic şi azi cu nemicşorată bucurie. Un gând de recunoştinţă pentru sfântul Dominic care, în secolul al 12-lea, a alcătuit cununa de rugăciuni a rozarului cuprinzând 15 mistere împărţite în trei grupe de câte cinci, mistere de bucurie, de durere şi de mărire: viaţa Mântuitorului. Un gând de preţuire pentru fapta lui ce e, de atâtea secole, mereu vie. Unii oameni realizează lucruri utile în ordinea practică a vieţii: locuinţe, şosele, maşini, alţii opere de artă. Fericiţi cei ale căror înfăptuiri aduc prin adevărul, bunătatea, frumuseţea lor, necontenit, servicii semenilor.

31. Reedeucarea Aiud

În ce priveşte reeducarea de aici şi de acum, trebuie spus de la început că a avut caracter paşnic şi voluntar, adică a fost liber acceptată de cei ce au făcut-o – căci au fost între noi unii care au refuzat să o facă – spre deosebire de cea de la Piteşti, luată obişnuit ca etalon, şi din alte închisori ale ţării, făcută cu bătăi şi violenţe ce au mers până la omor. Într-o după-amiază am fost scos din celula mea de la zarcă şi mi s-a pus zeghea în cap să nu văd unde merg şi am fost introdus într-un birou. După vreo două zile de aşteptare, timp în care mă frământau diferite întrebări, am fost condus într-un alt birou, vast şi chiar elegant mobilat, în care a intrat un domn în costum civil; în zilele următoare aveam să aflu că era colonelul de securitate Crăciun, comandantul închisorii. Într-o conversaţie condusă de el, timp de vreo două ore, despre Garda de Fier, am constatat că era bine informat despre organizaţia noastră. Eu am recunoscut că deşi ne declaram creştini am folosit violenţă şi că am făcut şi alte greşeli. Atâta a vrut. După vreo săptămână am fost scos de la zarcă cu bagajele şi mutat într-o cameră „la secţie" unde am găsit o masă lungă la mijloc şi paturi etajate. Eram aici şaisprezece inşi, dintre care trei învăţători, erau, aveam să constatăm, pregătiţi pentru a conduce reeducarea ce avea să înceapă cu noi în închisoarea Aiud. Ne găseam aici câţiva legionari vechi, cu grade, să zicem cu oarecare autoritate morală în organizaţia legionară: Ţocu, Savin, Mateiaş, Boborodea, Mazilu, Niţu Anton, apoi vreo doi studenţi, muncitori, ţărani. Ni s-au dat cărţi potrivite cu scopul urmărit ce se citeau în comun: „Pământ desţelenit" de Şolohov, uneori ziare. Mai târziu însuşi colonelul Crăciun ne-a citit o comunicare despre realizările şi proiectele de viitor ale guvernului. Noi trebuia să ne declarăm, individual, activitatea în organizaţie, greşelile în primul rând. Reeducarea trebuia să relateze faptele personale reprobabile, cât şi ale organizaţiei, sub

raportul programului, metodelor de acțiune și sistemului de organizare, pe de o parte; pe de alta să recunoaștem marile realizări ale regimului pentru țară și popor. Într-o zi, unul din reeducatori mi-a sugerat, într-o convorbire particulară, că ar trebui după ce ne-am „spovedit" personal, da, acesta era cuvântul folosit, să demascăm și faptele rele și vorbele altora, de afară, cât și din închisoare. Fără alt comentariu mi-am dus degetul la obraz. A doua zi conlocutorul meu a deschis ședința cerând sinceritate deplină în acțiunea de reeducare, că nu trebuie acoperite faptele urâte nici ale altora, nici ale noastre, că trebuie demascat tot ce știm despre toți, că cineva într-o conversație în doi și-a lovit obrazul cu degetul când i-am făcut aceste propuneri. După ce a terminat am trecut la masă și am spus că eu sunt cel „cu degetul", că înțeleg să-mi recunosc greșelile politice personale, ca și pe ale organizației și să îmi exprim regretul pentru ele, dar țin să se știe că nu mă voi preta la acuzarea și demascarea altora, că delațiunea o consider o faptă nedemnă de orice om. În legătură cu această problemă au urmat alții la cuvânt și s-a dezlănțuit o adevărată furtună verbală încât milițianul a crăpat ușa să vadă ce se întâmplă. Oamenii vorbeau deschis, țâșneau sincer, ca un izvor, nu autoacuzându-se, cât plângându-se de suferințele, condițiile neomenești și tratamentul dur de care au avut parte în peste douăzeci de ani de închisoare, unii. Sandu Mazilu, licențiat în filosofie, într-o ședință lărgită, cu un numeros auditoriu penitenciar, într-o cuvântare plină de vervă se plângea că, deși intelectuali, având trebuință de hrana cărții, ni s-a refuzat cartea; dacă a zgâriat pe pereții celulei, l-au dus la izolator; dacă a scris pe o gamelă, i-a luat gamela, apoi a început să scrie cu degetul în aer milițianul a zis că „e nebun". Iar Mateiaș nu mai vorbea, striga cu voce vibrândă: „în perioada Antonescu am stat cu comuniștii la închisoare, am dus greul împreună, au cunoscut și ei suferința detenției, dar dacă au ajuns la guvernare nu numai că nu ne-au dat drumul acasă, dar ne-au

creat condițiile nespus mai grele ca înainte. Unde ți-i umanitatea, fratele meu de suferință?" Dar unii criticau aspru Garda de Fier pentru că i-ar fi „mințit și înșelat". Erau cei ce au făcut politică nu pentru afirmarea unei idei, ci pentru profit personal. Alecu Ghica, fost șef al Siguranței Statului, a fost plimbat de comandantul închisorii în oraș. I s-au arătat blocurile de locuit curând zidite, dar Alecu i-a răspuns că sălciile de pe malul văii sunt cu-adevărat frumoase. Cazul ni l-a relatat, revoltat, însuși colonelul. Un student, fost președinte al societății studenților în drept din București, mi-a spus că nu înțelege sensul reeducării. I-am răspuns că „ăștia" vor să ne dea drumul, dar pun un preț, reeducarea; iar noi ne-am săturat și noi de închisori și plătim prețul: e un târg politic, în fond, fiecare fiind liber să-și păstreze ideile, convingerile. La câteva săptămâni de la începutul reeducării am avut în camera celor 16, vizita ministrului de interne, Drăghici . Am aflat mai târziu cine ne-a vizitat. Noi ne spuneam numele, iar el cunoștea dosarul, activitatea noastră. Când unul dintre noi a început să comenteze mai liber, colonelul a făcut un semn discret să se oprească. Vizitatorul avea prestanță, figura plăcută și era însoțit de trei vlăjgani. După ce ne-am reeducat noi, primul lot, procesul a mers amplificându-se, cuprinzând întreaga populație a închisorii. În genere oamenii s-au comportat demn, cumpătat, recunoscând că fascismul, deci și noi, a pierdut lupta, că el a fost interzis ca organizație politică de hotărârea marilor puteri după război, oriunde, că trebuie să recunoaștem că Garda de Fier aparține trecutului. Am recunoscut bărbătește că pe plan politic am pierdut lupta. Dar orice organizație politică este expresia, în domeniu, a unor idei de fond, că organizațiile politice nu sunt doar expresia unor interese cu caracter imediat, temporal, trecător, economic, etc., ci au rădăcini mai adânci în însuși sufletul popoarelor. În ce mă privește, nici o clipă nu am considerat că ideile pentru care am luptat în mișcarea legionară și-au pierdut adevărul, valabilitatea, vigoarea. Sub acest raport

nu m-am crezut un învins, încât la ieşire i-am spus unui prieten că nu-mi pare rău că am petrecut şaisprezece ani în închisoare pentru iubirea lui Cristos şi a naţiunii române. Căci legionarismul s-a născut ca reacţie faţă de materialismul marxist ateu pe de o parte, afirmând credinţa pe de alta, faţă de internaţionalismul proletar afirmând naţiunea. Era o mişcare conservatoare. S-a cerut să se scrie istoria Gărzii de Fier. Eu am scris capitolul privind dizolvarea partidelor politice în 1938 şi concentrarea legionarilor în lagărele de la Ciuc şi Vaslui. Ce-au scris alţii nu ştiu, n-am citit. Dar Pătraşcu mi-a spus că i s-a dat lucrarea să o citească şi semneze, el însă nu-şi va pune girul, ca fost secretar general al mişcării, pe minciunile şi calomniile scrise de Sîrbu privind perioada anilor de refugiu în Germania. Noi nu mai puteam lupta în numele şi pentru organizaţia noastră politică, pe care o consideram sfârşită. Ea a apărut în anumite condiţii istorice, a îndeplinit un rol într-un moment istoric dat, a pregătit sufleteşte neamul pentru războiul contra U.R.S.S., atee şi comunistă. Buni, răi, am jucat un rol, rolul nostru. Acum trebuia să cădem la compromis, dacă ni se oferea ocazia, căci nu era în interesul conducerii statului să aibă la această dată mii de deţinuţi politici, şi nici interesul nostru ca persoane – căci nimic nu ne mai lega împreună ca idealuri politice de viitor – să mai rămânem în închisori. Un compromis însă în cadrul demnităţii unor luptători care au crezut în ideile pentru care s-au ridicat şi pentru care au suferit din partea ţărăniştilor, liberalilor, regelui Carol II, mareşalului Antonescu, a lui Hitler şi Stalin, a comuniştilor români. Am suferit tot: bătăi, închisori, moarte, ponegriri, în discursuri, articole de ziar, studii şi cărţi de istorie, în comentarii la radio şi televiziune, în romane, piese de teatru, filme, memorii, conferinţe. Toate mijloacele de comunicare au fost folosite pentru a ne blestema, condamna, huidui, caricaturiza, decenii postbelice la rând, şi toţi de la activişti politici, conferenţiari, jurnalişti, romancieri şi ideologi. Toţi au ridicat piatra şi ne-au lovit. O făceau pentru că

dispuneau de nesfârşite cantităţi de pietre şi desigur, în numele adevărului absolut în posesia căruia, poate, se credeau. Astfel noi am devenit simbolul crimei contra poporului român. Şi mă gândesc la anii noştri de închisoare! Cine va face vreodată un calcul, cât de cât exact, se va îngrozi la numărul lor. Dar foamea, frigul, bătăile, îmbolnăvirile şi la cei ucişi dintre noi prin împuşcare în închisori, în sate, în oraşe, la cei ucişi prin strangulare, la cei ce s-au exilat – sute – în ţări străine? Şi zic: să fie toate acestea primite ca jertfă de răscumpărare pentru greşelile noastre faţă de poporul român, pe care totuşi l-am iubit şi am vrut să-l servim. Şi am fost mulţi. Colonelul Crăciun se mira şi se întreba – cum aţi devenit din cinci în 1927, un milion în 1937? Desigur, această creştere spectaculoasă nu poate fi explicată printr-un singur factor, dar cred că explicaţia fenomenului rezidă, în principal, în apelul la creştinism. Poporul ne simţea apropiaţi de el, sufleteşte. Credinţa era elementul care ne unea în aceeaşi comunitate şi ne oferea speranţa îndreptării răului prin puterile ei. Abia în al doilea rând referinţa la factorii politici propriu zişi explică marea popularitate a organizaţiei noastre. Legionarismul continua mişcarea studenţească din 1922. S-a născut în universităţi, a pornit la luptă pentru cucerirea ţării prin studenţime şi a fost primită apoi de intelectualitate, clasele mijlocii şi ţărănime în aşa măsură că, în câţiva ani, a devenit a treia mare grupare politică a ţării. Explicaţia constă mai ales în faptul că poporul român credea că soluţia propusă de noi, cea de eliminare a relelor de care suferea lumea prin îmbunătăţirea creştin-morală a oamenilor, ca singura eficientă. Ne trebuia un om mai bun, mai cinstit, mai corect. Nu ateism, nu revoluţie, nu internaţionalism. Se punea accentul pe valorile tradiţionale ale neamului nostru care sunt destul de nobile şi viguroase pentru a putea produce o nouă renaştere a poporului român. Legionarismul n-a fost o „agentură străină". În sânul neamului, s-a născut şi a crescut din realităţile noastre, specifice, în

opoziţie cu internaţionalismul marxist. De altfel, toate mişcările fasciste au apărut ca răspuns la internaţionalismul proletar, în apărarea valorilor naţionale specifice, locale, tradiţionale, dispreţuite şi ameninţate de internaţionalism. A existat nu fascism, ci fascisme. Hitlerismul punea accentul pe ideea de rasă germanică, Mussolini pe ideea de stat ca mijloc de renaştere naţională, falanga spaniolă pe catolicism, legionarii pe ortodoxism ca mijloace de redresare a persoanelor şi naţiunilor proprii. Înnoire nu prin revoluţiue ci prin reactivarea valorilor vechi. Presa legionară a discutat mult problema „omului nou", în spirit creştin însă, aşa cum a indicat apostolul Pavel care a întrebuinţat cel dintîi expresia, îndemnând pe creştini să se înnoiască în Cristos, lepădând „omul vechi", al păcatului. E vorba aici de o înnoire morală a omului, nu ontologică, cum pretinde marxismul. Schimbările în viaţa socială, legionarii urmau să le facă după principiul „văzând şi făcând". Paralel cu reeducarea se muncea în zidărie, în ateliere de tâmplărie, în ateliere unde se produceau obiecte metalice. S-a zidit o bucătărie mare, dotată cu cazane şi instalaţii moderne, o mare sală de şedinţe, s-au înnoit camerele „secţiei", s-a zugrăvit toată închisoarea. Într-o zi am fost convocaţi toţi deţinuţii în marea sală de şedinţe, desigur pentru ceva deosebit. Într-adevăr, a venit Nicolae Pătraşcu să-şi „spovedească" şi el păcatele politice. Când s-a zis „Pătraşcu" s-a produs rumoare în sală, s-au ridicat oamenii de pe bănci să-l vadă. Colonelului nu i-a plăcut interesul spontan ce se manifesta pentru acest om şi a spus: „Da, l-am adus între dumneavoastră pe domnul Pătraşcu să-l vedeţi şi să auziţi ce vă va spune. Pătraşcu nu mai era fizic cel ştiut de noi, ci scăzut, împuţinat, micşorat, acolo pe unde a fost purtat i s-a strâmbat şira spinării, a făcut cifoză (sau lordoză). Când i-am spus că, după şederea de o iarnă în zarcă, am fost anchilozat rău, că acea închisoare, construită la sfârşitul secolului al 18-lea e declarată, oficial, insalubră, deci nelocuibilă, mi-a zis, desigur exagerând, că zarca poate fi

considerată printre cele mai salubre localuri de la Aiud. M-am întrebat, fără să mai stărui, pe unde şi cum o fi petrecut aceşti ultimi şaisprezece ani de închisoare, acest om cândva robust, din Sâmbăta Făgăraşului care îmi sta în faţă ghemuit între omoplaţi, sprijinindu-se în cârjă. Declaraţia autocritică i-a dictat-o lui Mircea Puşcaşu din Stremţ, pe care administraţia i l-a dat în celulă în acest scop, fiindu-i rudă. De ce nu a putut-o scrie singur, am evitat să-l întreb. Lectura ei a ţinut două şedinţe; ea conţinea şi o prezentare a celor patru realităţi pe care politica legionară urma să le aibă în atenţia sa: neamul, biserica, familia, monarhia. A înfăţişat apoi activitatea organizaţiei după 1945, când efectiv el a fost şeful ei până la arestare în 1948. Victor Biriş, doctor în drept, fost secretar general la Interne, a declarat că el este autorul moral al masacrelor de la Jilava, din 1940. La plecare a spus în şedinţă – „mă eliberez după 22 – douăzeci şi doi de ani – petrecuţi neîntrerupt în închisoare". Acasă, în Mediaş, a fost găsit în zori, tăiat de tren, la vreo săptămână de la eliberare. După 23 august 1944 el a organizat în închisoarea Aiud „grupul Biriş" refuzând orice compromis cu noua ordine de stat şi refuzând înţelegerea realizată de Pătraşcu în 1945 cu comuniştii. Ilie Niculescu, doctor în ştiinţe economice, închis şi el din ianuarie 1941, cu prestigiu între deţinuţii legionari, refuza reeducarea. Îi venea greu să se despartă de trecutul său de luptător, să renege ideile în care a crezut şi pentru afirmarea cărora a acceptat toate riscurile luptei, în speţă douăzeci şi doi de ani recluziune. Da, îi era greu să se socotească un învins; dar oricât ar fi de greu, privind în jur şi înţelegând, trebuie să ai tăria de a te declara învins: în orice luptă, unul din cei doi adversari ce se înfruntă e obligat să descindă sabia şi să o predea învingătorului. Avocatul Aurel Ibrăileanu din Galaţi îmi spunea că a fost judecat şi condamnat la moarte într-un lot mai mare în care era şi poetul Radu Gyr. După proces a fost chemat într-un birou al închisorii, i s-a citit sentinţa, i s-a dat să semneze de luare la

cunoştinţă, a semnat şi a declarat – „m-am născut şi am trăit în Galaţi, am fost primarul oraşului, mă cunosc şi copiii acestui municipiu ca pe un om corect şi toţi locuitorii oraşului vor spune că aţi executat în mine un om nevinovat". Apoi îl căută în celulă un civil care i-a spus: „fiind legionar eşti credincios, crezi în viaţa de dincolo, deci nu-ţi pare rău că vei fi executat. Ce zici, uite, mie mi-ar părea rău să mor, eu cred numai în viaţa asta, beau bine, mănânc bine, f... bine". Condamnarea la moarte li s-a comutat în închisoare pe viaţă. În închisoare se aflau lozinci în spiritul reeducării. Una din ele spunea aşa: Legiunea s-a născut în închisoare şi a decedat în închisoare. Da, aşa era, nişte studenţi abia trecuţi de douăzeci de ani, Corneliu Codreanu, Ion Moţa, Corneliu Georgescu, Radu Mironovici, Ilie Gârneaţă, în închisoarea Văcăreşti fiind, intrând în biserică la rugăciune, dau cu ochii de icoana Arhanghelului Mihail ţinând sabia întinsă contra nevrednicilor ce ar vrea să intre pângăritori în casa Domnului. Codreanu a avut viziunea înfiinţării unei grupări pentru apărarea valorilor neamului românesc. Şi astfel a luat naştere, ca idee, Legiunea Arhanghelului Mihail în închisoare, iar luptătorii ei au avut mereu şi mereu parte de persecuţii şi închisori. Desigur, valorile întru afirmarea şi apărarea cărora ne-am ridicat, meritau sacrificiul. Nu ne-am trudit pentru noi, ci pentru înflorirea neamului prin Cristos. Nici măcar n-am creat vreo idee nouă, vreun program nou, salvator, al nostru, ci voiam să reînsufleţim puterile spirituale străvechi care şi-au dovedit necontenit tinereţea şi eficienţa. Crezul ni l-am servit cu sinceritate, deşi uneori greşind, căci oameni eram. Şi iată acum a venit timpul să ne declarăm politic învinşi, să ne dezicem de organizaţia noastră politică, Garda de Fier, pe care la reeducarea făcută în închisoarea Aiud, noi, foştii ei luptători, am declarat-o formal decedată. Aceasta în ce priveşte organizaţia politică, corpul ei istoric, căci realităţile pentru afirmarea cărora ne-am angajat, nu sunt creaţia sau invenţia noastră. Biserica şi neamul

românesc, existenţe bimilenare indisolubil unite, vor continua să fie şi după ce noi nu vom mai fi decât amintire. În viaţa noastră atâta am priceput, atâta am putut, atâta am făcut, în seria generaţiilor mai vrednice decât noi, ce ne-au precedat, de la naşterea poporului român şi până azi, şi a celor ce vor veni după noi, mărturisim acelaşi crez. E uşor de înţeles că reeducarea, care în fond n-a fost reeducare ci capitualre politică, n-a fost o acţiune indiferentă pentru noi. A te declara învins, a ne privi în ochi unii pe alţii, şi a recunoaşte că istoria nu ne-a confirmat, a primi şi suporta eşecul, a fi tu cel sortit să capitulezi – în cazul meu după treizeci şi unu de ani de luptă – e un act ce te macină sufleteşte, deşi cu mintea înţelegi că alţi factori au hotărât acest final, nu greşelile noastre de concepţie, de metode, de tactică. Forţe mondiale care erau în joc au decis soarta noastră. Ne-am adus aminte de dictonul: "omul propune, Dumnezeu dispune". După pierderea luptei de la Războieni, Ştefan a ridicat o biserică întru mărirea lui Dumnezeu. Oricare ar fi fost însă soluţia politică mondială, noi am fost prezenţi, ne-am spus cuvântul în acest moment al istoriei, în această dezbatere.

32. Eliberare

La sfârşitul celor doi ani de reeducare pulsul meu, în urma tensiunii sufleteşti, manifesta o iregularitate de ritm ce a început să mă preocupe. A mă elibera şi învins, şi bolnav de inimă, ar fi un sfârşit de activitate politică dureros. Dar alţii ? Eliberările în primăvara şi vara anului 1964 se făceau în ritm potrivit. După lotul meu puţini au mai rămas. A doua zi am plecat la Cluj pentru un control medical cardiologic. Când i-am spus că stau rău cu inima, doamna Mărgineanu a reflectat:„nu-i de mirare că biata voastră inimă, după câte aţi îndurat, începe să cedeze”. Electrocardiograma înregistra neregularitatea pulsului, dar medicul nu mi-a putut spune nimic cu privire la cauza fenomenului; eu însă pentru depistarea ei am făcut drumul la Cluj. La întoarcere, în Aiud, m-am întâlnit, aproape de gară, cu Pătraşcu (ultimul eliberat din închisoare), însoţit de cumnatul său, Mitu Banea. Ne-am îmbrăţişat şi ne-am despărţit pe veci, căci peste câţiva ani el îşi sfârşea tragic viaţa acasă în Sibiu, printr-o “sinucidere (?)” discutabilă. După câteva zile, petrecute la fraţi în Livezile, am plecat cu soţia la Meşereac, de unde urma să ne continuăm drumul la Mediaş, căci ea lucra în această localitate la Întreprinderea de Extracţie Gaz Metan. Am rugat-o să plece singură, eu având trebuinţă de câteva zile mai mult să-mi odihnesc sufletul şi nervii în liniştea satului. Aici pulsul a început să-mi revină la normal, din fericire dereglarea a fost de natură nervoasă.

Mediaş, 7 martie 1977

CUPRINS

1. Familia, şcoala primară, liceul 7
2. Student la Cluj 14
3. În politică. O carte decisivă 18
4. Alegerile din 1933, la Făgăraş 21
5. Prima arestare 24
6. Tabere de muncă 29
7. Moţa – Marin. Jertfa 31
8. Lagărul Ciuc şi Vaslui 33
9. O aventură reuşită 37
10. Vestea asasinării Căpitanului 38
11. Miti Dumitrescu. Genocidul 40
12. Ion Antonescu şi Horia Sima preiau puterea 43
13. În Germania. Rostock 47
14. În lagărul Buchenwald 49
15. De la Buchenwald la Viena 53
16. Horia Sima mă trimite în ţară 54
17. Arestarea: 15 mai 1948 – 15 mai 1956 58
18. În beciul poliţiei Alba Iulia 59
19. În închisoare la Aiud 62
20. În închisoarea de la Ocnele Mari 65
21. Camera „vârfurilor” 67
22. Reeducarea 72

23. Izolare în turn 77
24. Umilire 82
25. Se opreşte munca în ateliere 84
26. Închisoarea Gherla 86
27. Închisoarea Deva 90
28. Acasă, după 8 ani 92
29. Din nou arestat. Codlea 94
30. Prin Cluj la Aiud 99
31. Reedeucarea Aiud 101
32. Eliberare 110
De acelaşi autor 112

DE ACELAŞI AUTOR

ROMANISM INTEGRAL
Editura ŞCOALA ALBEI – 1998

CONFESIUNE
Editura Şcoala Albei – 2000

IOAN MICLEA – studiu
fundaţia paem – Alba Iulia - 2002

TRADIŢIA ROMANĂ
fundaţia paem, 2004

„Hotărât, noi deținuții politici eram ținuți într-un regim de inumanitate revoltătoare: să aflu eu despre moartea mamei mele printr-o întâmplare, după patru ani! Aici nu mai e loc de nici un comentariu. Biata mamă! Când am fost eliberat mi s-a povestit că a avut o înmormântare sfâşietor de dureroasă. Când preotul a luat iertăciuni, după rânduială, de la toți şi a ajuns la băieți care din şapte cinci erau în închisoare, toată asistența plângea în hohote."

(p.p . 87-88)

Editura CRISSERV
Mediaș - 2005